

NOVA
RISOSLOVICA
ILIRISKA

VOJNICSKOJ MLADOSTI KRAJICSNOJ

POKLONJENA

TRUDOM I NASTOJANJEM

SHIME STARCSEVICHIA

XOPNIKA OD NOVOGA

U LICU.

U TARSTU 1812.

UNIVERSITY OF VIRGINIA LIBRARY

X004795521

na Gaspara Weis.

**University of Virginia
Libraries**

R

NÒVÀ
RĪCSÒSLOVICA
ILĪRĪCKÀ

VOJNICSKOJ MLADOSTI KRAJICSNOJ

POKLONJENA

TRÚDOM I NÁSTOJÀNJEM

SHÍME STARCSEVICHÀ

XUPNIKA OD NOVOGA

U LÍCI.

U TARSTU 1812.

Slovima Gaspara Weis.

ALDERMAN
PG
1225
.S837
2002

PRIDGOVOR.

Nebuduch písao Inostrancim, koji od Národa Iliricskoga a josh manje njegova jezika poznánja ne imaju, mista ne nahodim za uzvishiti toliko jezik u velikom dílu svíta protribiti, koliko Národ na oruxju od vikóvah glasoviti, ovo-bo, ako imati xelish, najti budesh vishè nego plemenito izpisano od Voltigia, koj ponáse, ako jurvè ucsinio ní je, dogòdòvshtine od Ilirické zemljè i Národa skoro na svitlost bude izpushtiti, od Otea Appendinia, od Farlata, od Lucia, i ostalih písacah, kojih písanja takva biashe podloga: nego samo za napoménuti, da sam poduminte za kuchu strahovité velicsiné samo neokresane pripavio, koje vishtim, i naucsenim u jeziku Iliriáncim na tésanje za sagradjenje, i uzdignútje xeljnoga hràma ostàvljam.

Ne budi indi u procidjenju písanih toliko oshtar súdac, koliko u zidjanju blagodáran pomòchnik, ne bili i mi na izgled ostalih Národah kojom srichom kuchu vlástitu uzídjali to jest Jezik slávnì ocistili, zákonim utemljili, naucim od nas písanim urésili i nakitili, da ga se ostali vechom xeljom, nego mi njihove silom ucsiti uztarse.

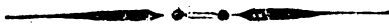
Eto juscè Naródi ustadoshè ! koji se jurvè krunam dicsè, nauke svakè varstè u svojim jezicim pròsto pìshù, kadi mì u nika doba osamnaest krùnah imajúchi josh ni temelje od jezika postavljene ne nahodimò, ako ne shtogod, i to velè csipo ne od Iliriànàcah, nego xalosti ! od Inostrànàcah sastavljeno . Da tvòr velè neoblicsan na svitlost shàljem, nemoj se csuditi, jerè izgleda ne imadoh, po kòmu bi se bio vládati mogao ; nego shto krivo najdes, izpravi, shto pravo, zagarli ; i ako pomochi ne primàxèsh, barem nemoj odmàgati, stìm da si mi zdravo .

Dávah pod Novim u Líci na 1. Sîesnja 1812.

GLÁVA PĀRVA.

Ukazujě slova, i nácsin slovikovanja.

a b c d e f g h i j k l m n o p r s t u v x z

A B C D E F G H I J K L M N O P R
S T U V X Z.

a b c d e f g b i j k l m n o p r s t u u x z.

A B C D E F G H I J K L M N O
P R S T U V X Z.

I.

a	e	i	o	u
Ha	he	hi	ho	hu
Ba	be	bi	bo	bu
Pa	pe	pi	po	pu
Da	de	di	do	du
Ta	te	ti	to	tu
Fa	fe	fi	fo	fu
Va	ve	vi	vo	vu

II.

Ge	ga	gu	go	gi
Kc	ka	ku	ko	ki
Je	ja	ju	jo	ji
La	li	le	lu	lo
Rá	ri	ro	ru	re
Mu	mo	mi	ma	me
Nu	no	ni	na	ne
So	se	sa	si	su

III.

e	i	a	u	o
Eb	ib	ab	ub	ob
Ep	ip	ap	up	op
Ef	if	af	uf	of
Ev	iv	av	uv	ov
Eg	ig	ag	ug	og
Ek	ak	uk	ik	ok

Ah aj al ar ad at am an as az
 Ob of or od ot om on os oz
 Eh ej el er ed et em en es ez
 Uh uj ul ur ud ut un us uz
 Ih ij il ir id it im in is ifi.

IV.

Bag bok bad bat bab bub bob bot
 Buh bah boh bar ban bel bil bum
 Del dir dur din dev dor dim did
 Fan far fel fer ger goz gob giv
 Gin gor gos hit hod hor hud him
 Jel jad jak jur jal jan jem jun
 Kak kor kaz kup kap kand bam kon
 Lin les lad lug luk lip lah liv
 Moj mah mir mid mol mud mus mur
 Nad naj nos nam nad pod pek pak
 Rib pun pol puk rad rof raj red
 Sal sav sil siv tat ter tir tor
 Tik tam tup vek vuk van vid vol
 Ten zub zab zor zid xar xer xir.

V.

Ca ce ci co cvu cve cvi cva cmo
 Cha che chi cho chu cher chur chun chum

Csa cse csi cso csu csil csir csim csin
 Sha she shi sho shu shik shum shav shar
 Sas sam sal sir sad sol sud arid sram
 Dja dje dji djo dju djar djer djum djid
 Gja gje gji gjo gju lja lje lji ljo lju
 Nja nje nji njo nju zma zro pli kro skur
 Mia mre mli ple pra pri pro pru
 ska spa sta sla sli sve sre sme
 Zme zla zbu xni xma xdu xne xve.

VI.

Becs barst barv bics bash bizg bart bast
 Dark darv danj dush farb gach gush galj
 Gust garm gark gunj halj harg hach macs
 Hart kacs konj karp karv kart kosh kost
 Most mulj mazg nach nash pust polk pord
 Tarn varh panj rigj xulj xilj xinj xugj
 Tje tji tja tju tjo cha che chi cho chu.

VII.

Blax blid brat bzik brod broj brig blud
 Chel csep char csud dram dlan dvor drug
 Griv glaj gled hlad hval hran kvar hrip
 Mlad nraz mlik mrix klin krix njiv njav
 Xlib skut skok stup znam k'nam k'vam vlah
 Zvon zril zral tram trug xman ljen gjun.

VIII.

Bleak blisk brist broch csast hrast kljast
 Csist csast dracs drozd grozd hmelj hlacs
 Kramp kralj krics kljush njash legj ljulj
 Shtit sharg xart barsh znanj shtanj eslanj
 Shics csash xudj xarsh xircs xurcs xurxd.

I.

Bi-ash , Mo-ab , Jo-ab , No-s .
 Di-ak , pri-et , bi-en , ko it .

II.

A-bel , A-dam , E-va , Da-vid , Io-sep .
 Ne-bo , hva-la , si-la , je-li , va-ra .
 Vu-csc , va-lje , ven-ku , vo-da , vra-ta .
 Za-kon , za-vez , zi-ma , zo-ve , stu-den .
 Sku-post , xa-lost , vru-che , xe-lja , xe-lje .

III.

Pa-sha , va-sha , na-sha , pu-she , ki-she .
 Bar-do , bar-ka , bor ta , dar-vo , tvar-do .
 Ham-bar , kar-ma , shu-ba , gle-da , sva-ki .
 Par-vi , cher-ka , prics-ka , slux-ba , tor-ba .
 Tar-buh , mracs-no , ru-csak , svar-hu , sve-ga .

IV.

O-chueh , da-tak , po-sluh , xli-ca , di-csak .
 Lon-esar , csu-va , su-ner , par-stom , tri-ska .
 Sa-blja , va-lja , ti-kva , bro-nja , bras-kva .
 Mu-drost , xar-tva , groz-dje , tu-gje , gnjiz-do .
 Raz-log , pi-ljug , cha-cha , mla-tit , sve-gjer .

V.

Dva krat , troj nog , po dne , iz hod , na rod .
 Po klon , na zlob , ne zdrav , ob hod , ne kriv .
 Var tlar , o krug , po gled , za klop , pridrag .
 Ri zati , mo xesh , klju esem , si pati , smar znut .
 U techi , vri dnost , xe ljom , mi rovat , ku pujuch .

VI.

Mar ljiv, plash ljiv, svit lost, rics ljiv.
 Srid nji, noch ni, sud nji, cselj njak
 Mu drosti, svag dashnji, mar zechi, pi vajuch.
 Noz darva, pri govara, za govoriti, mo zemo.
 Do brovoljno, iz govoriti, mudroznansivo, meko putni.
 Sar csànosti, glavo bolja, sveto skrovsrvo, staroshtvo.
 Raz bludjuch, izgovarajuchima, blago darnostima.
 Hodotajstvenoga, mudro slovstvenim, kopnomirstvenoga

VII.

Boj se Boga, csini pravo, nikoga se ne plashi.
 Uztarpljenje svaka pridobiva.
 Za budalu nitko ne mari.
 Bixi kratko veselje, za kim slidi duga xalost.
 Ne obechivaj, shto izpuniti ne moxesh.
 Koj mnogo govori, mora mnogo znati, ali mnogo lagati.
 Koj jednom slaxe, ritko mu se drugi put viruje.
 Zdravlje vishe valja nego bogatstvo, i kripost vishe
 nego mudrost.
 Ne moxe svaki lipu haljinu imati, ali moxe csist
 svaki biti.
 Nemoj sudit, doklen stvar dobro razumio ni si, i
 pushri druge izgovoriti.
 Ki pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.
 Tko se u mladosti, nishta ucsio ni je, onaj xali u starosti.
 Koj druge rada tuxi, oni ne ima ljudoljubstva.

Obicsajnia prislovja iliriska.

Vràg ne spàvà.
 Dva brez dushè, a trechl brez glàvè.
 Bezocsni svit uxívajù.
 Ni moj lòv, ni moj zèc.
 Natovari, ter udari.

Jedna, ripa u sve lito, i ta carvljiva.
 Šavishnja prisha misha ne lōvi.
 Kakvo rilo, takvo dilo.
 Shto macska kotì, sve mishe lōvi.
 Zlo je upùtjen svaki pòsò, upravitelj gdi je òsò.
 Nijednè zíme ní je vùk izio.
 Poparshao je, nu ní je poletio.
 Xédna bi te priko vòdè príveo.
 Prùxà xaba nogu, da i nju podkujù.
 Star vùk pasia shála.
 Csásnà haljna sramòtè ne pokrìvà.
 Ní je plemena do slávna imena.
 Koga je zmija ujlà, i gushtericè se bòjì.
 Od pitoma zelja tarbuh ne bòlì.
 Izskùbi komáru nogu, i críva su mu ma dvóru.
 Tko rano ustajè, vas dan mu dobar nástájè.
 Uza sùhò darvo, i siròvò gòrì.
 Kokosh pjè è na nebo glèdà.
 Tko csèkà, i docsekà.
 Tko hochè csasno, ne moxè lasno.
 Majka cherku kàrà, a nevisti prigovàrà.
 Dobro je posvíriti, i za pas zaditi.
 Ni gòrè posfci, ni brez dárvah doma dójdi.
 Kako tko niknè, tako i obiknè.
 Ne ulomi nòx u kúdi.
 Tirajuch lisicu nastupio je na vùka.
 Bolji je dobar glàs, nego zlatan pàs.
 Pribroj, ako i na putu nàjdèsh.
 Csím se je koza dècsila, tím se je óvca srámila.
 Csavka i zla xena shto se víshè pèrè, to je carnià.
 Pùstò mliko í psi lòcsù.
 Oli malana nevista oli velika hòchè se svatovi.
 Kàdgod po rúgu proso rodì.
 Kad idèsh u vùka na pìr, vodi psa uza se.
 Hráni konja kako brata, a jashi ga kako dushmanina.
 Prag od kuchè naj víshè bardo.
 Za lúdu mi je biser, kad mi garlo udàvì.

Ne

Ne mògù biti i vùci siti, i kozlichì na broju.
 Upala mu je sikira u mèd.
 Tkogod se i za list sakriè, a koga ne moxè ni dùb
 da sakriè.
 Tko moxè, i konj mu moxè.
 Junàcskà, mati pàrva zaplacsè.
 Medju dvà Bàna meni gola gláva.
 Teshko vùku ne jíduch mèsò, a junáku ne pijuch víno.
 Na pútu rúxica, a na domu túxica.
 Teshko ti punici po zetovoj ulici.
 Kud vójska prohodi, tráva se ne nahodi.
 Shtò pas làjè, vitar nòsì.
 S'vlahom do pó zdilè, a od pò s'njom u glávu.
 Sokò perjem lèti, a ne mèsom.
 Gdi su ríke bìle, tù i potoci ostajù.
 Tko otára ne vidì i pechi se klànjà.
 Za lúdu je zácsina, kad ní je nácsina.
 Sestra udatà susida nazvatà.
 Od zla duxníka dobrà je koza brez mlíka.
 Prázna vrícha uzgóru stat nè moxè.
 Babu vòde kad dívojku ne nahodè.
 Dòshò mu je lùcs do nòkàtah.
 Jèx je od svàkè strànè oshtar.
 Jako je magare, ali dvà tovarè.
 Pàsìl hák more ne mùtì.
 Vodac ga vòdì, dòklè ga dovèdè.
 Tko ùmì, tòmu dvì.
 Bàshtina gola pláshtina.
 Badanj jùvè tovar mèsà.
 Ruka ruku umìvà, a obraz obedvì.
 Iz vranè shto izpanè, tèshkò sòkò postanè.
 Kàkvò gnjízdo tàkvà tica, kàkvò otac, tàkvà díca.
 Do stò gòdínah nì koxè ni mèsà.
 Gládnù svatu dívjakinje u slast idù i glòginje.

Dobro, izvan kóga se drugo ne xèli, jest csestítost izvarstíta. Ovo je svarha ónà, na koju svakoga náravsko potèxè prignúťje. Svak xèli biti csestit, dali vechè dio cich prikarshénja otca parvògà zaslípljen, ostavlívshi istinitò i naj vechè dobro, tráxì inà kríva i laxlívà. Nikoži darxéchi, da naj vechè dobro stòji ù obílnosti svega, dàjù óvò ime bogatstvu. Drùgi, postavljajúchi ga ù mogúchstvo poglavàrskò, tráxè ili sami vládati, oli se vladajúchím prilípiti. Napokon jèdñi, spúshtajuch se na stvári naj níxè, dàrxè za naj vechè dobro plivati ù svakoj vársti nasladnosti, i mìrè ga uxívànjem rázkòshah puti, i ùznìcah. Ter ovako brezplodno poslujuch, i kakono po zahodnjaku blùdech koliko se víshè stìcsù, da ga pria najdù, tolikò daljè od njega odstúpajù. I koliko je vechà njihova nesricha, toliko su nesrichnù, da ju nepoznàjù.

Óvò je nevoljni csovicse! vrilo tvojih névòljah. Tì bi rada csestito xíviti i umríti, à misto tlachit staze tamo vodéche uhodísh púte pune záhòdah neizbrojenih. Shtogod-bo csínish, shtogod xùdísh, shtogod pocsimljèsh, sve se protiva tebi okrichè, jèrè ne zamíràsh na dobro, koje imà tvoju xedju ugásiti: ne imà-bo nishta izvan onoga, koj sva obuzimljè. Pòpùt mràva sad uz dùb sad niz dùb brezkoristno tarcsúchega basash tamo i àmo brez svarhè i odlukè, brez ploda i koristi.

Bog stvoritelj svìh stvárih izveo te je iz nishta njega sámoga da ljùbìsh, njemu jedinome da slùxìsh. Kakonogod-bo ono potribito jest, i biti mòrà, tako imà biti svarha tvoja naj poslidnja. Pazi dobro, koj dio xivòta dàrlívàsh onome, kòmè si duxan tebe cílòga. Znáj, da zahòdè tvoje pòxude i odluke, ako njega za svarhu ne imajù. Kako je svarha tvògà putòvanja misto, u koje potèxèsh, kamo doshavshi upocsívash; tako je Bog svarha dílah tvòjih naj poslidnja, na koju, sve shto míslish, sve shto csínish, uznositi imash, doklen ga stignvshi ù njem upocsínèsh.

Kako ù korablji putujúchi, ustavshise ona, na xálu izbacke morske, oli kamenice pnbirajuch cesto se na korabljú obziruch ocsi pásè, docsim mornar viknè, hitro sva ostavijajuch, u bròd tarcsè: tako se i tì u ovom xivòtu pozorno zabavljati imàsh, doklen te smatni zòvùè mornar ú korabljú vikovicnosti.

GLAVA DRUGA.

Od ricsòslovja.

§. 1. **N**ashki *ricsòslovica* (grammatica) po dvà se nácsina uzimljè: parvò zlamenujè knjigu uzdarxèchu nauk od pravoshtivènja, písanja, i govorenja: drugo jest isto znánje pravo shtiti, písati, i govòriti.

Iliriski jezik kao i mnogi inì osam imàdè dílah govorenja.

1. Ime.	5. Pridstavak.
2. Zaimc.	6. Príricsak.
3. Vrimenòrics.	7. Medjumetak.
4. Dionòrics.	8. Vèznik.

§. 2. Medju rálzlicitim pridstòjcim iliti stvárìma, koje doisto jesu, ili biti mogu, nikoja su tilesna, ili tilesnòbitnà, óruga duhovnà. Tilesna jesu na príliku: *dùb, kamen, knjiga*. Duhovnà, kojà se niti viditi, niti chútit mogu, jesu n. p. *dùb, kripost, pràvda*.

§. 3. Ricsi ovakve pridstojke, oli stvìri zlamenujúche zòvù se imèna *samostàvnà*. Kad ovakvo ime svím stvárìm judnè varstè prístojì, zovè se *òbcòinskò*; n p. òvà imèna: *csovic, gràd*, jesu imèna obchinskà, jerè svima stvárìm òvè varstè prístojè: veli-bo se, *Petar je csovic, Stojan je csovic, Ante je csovic; Rim je gràd, Dubrovnik je gràd, Zadar je gràd*, i tako dalje.

Ako-li pak spodòbnò ime ne prístojì svima stvárìm pod jednim plemenom, oli varstom uzdarxànìm, nego jednòme samo sobstvu, ali stvìri ponàse, zòvè se

ime vlastitò. Takvâ su: n. p. *Bèc, Rìm, Pariz, Cicerun, Platon*, i ostâlâ; jère *Bèc* zlamenujè ponâse jedînî i poglaviti òvògâ imena od *Austriè* grad, kakono *Cicerun* zlemennuje jednoga samo jedinoga glasovitòga rìmskoga òvògâ imena sloxnogovòritelja, i ost:

§ 4. Imèna obchinskâ mògù jedno cìlò iz vishe nerazdiljivih od istè vârstè sastavljeno izrechi: ime takvâ zlamenujúche zòvè se ime *sakupinò*, kòjè ako izgovàrà od ovakvògâ cìlògâ jedan samo dio, jest *dio ni vò* a inacsie *inokùpnò*. Onè vârstè jesu n. p. *mnoxtvo, mnox, jato, cseta*, a òvè *nârod, puk, vojska*; i ost:

§ 5. Imajuch svâkî pridstojak, svâkâ stvâr svoje, vlastitosti, kakojsta, i oblicsje iliti obraz, valjâ imati imèna, koja tò nashemu razùnu prikazujù: buduch pak da svegjer s' onima u govorénju dolazè, kojih vlâsti, kakojstva, i oblicsja ukazujù, nazivljù se imèna *pridâvnâ*. Takvâ bi bîla n. p. *dobar, lip, vitok*, dok se onim ne ptidrùxè, kojih kakojstva ukazujù, kako vidish, nishta ne zlamenujù, ako - li recsesh: *dobar gospodar, lip perivoj, visòka planina*, razùmivash kakojstva *gospodâra, perivoja, planinë*.

Bilixka. Vato se poslidnja zovù *samostavna*, jère sâma porâse stojècha shregod zlamenujù, aparvâ, âko se k' njima ne prilúesè, nishra.

§ 6. U nashem jeziku moxemò govoriti od jednògâ samo, ali vishe pridstojâkah, ili stvârih, koje istinito jesu, ali se samo za mùxkò dàrxè, ili xènskò, oli ni za mùxkò, ni xènskò. Za tím moxemò uzèri ime *polak* cìlògâ njegova raztegnútja, oli ga stisnuti na vishe ili manje nerazdiljivih. Za ukázati sve òvò slu, ximò se nikim ricicam, koje *spol* imenujemò, po kojem plemèna razlucsùjemò tri, tò jest *mùxkò, xènskò*, i *neznând*. Ime daklen, koje primâ ricicicu *dvù* biti che *mùxkògâ*, koje primâ *dvâ*, *xènsògâ*, a koje primâ *dvù* *neznândgâ* plemèna; one pak iste jesu *spoli*. Odkuda, ime *csovik* jest *mùxkògâ, xèna xènskògâ, eseljâde* ne-

znanògà plemèna, jèrc ne mòrèsh rechi òvà csovik, òvi xena, òvà cseljàde, ali kako drugacsie, nego *dui csovik, duvà xena, duv cseljàde*, i tako dalje.

§ 7. Rièc òva n. p. *krub* prikazuje mòme razùmu prostu nadmìso ònògà, shto kruh nazivljèmò. Ako recsèm: *krub je naj zdravià jestòjka*, ucsiniti chu òvu besidu *krub* prichi od njezina neodlùcsènògà zlamenovanja na zlamenovanje obchinskò govorech obcheno od *cré va sê* Istim nácsinom polak izizkovànja slaganja bèsidah mòxè se ime òvò stisnuti na jedan samo ali vishe pridstòjakah ili stvárih posebnih rekuch: *krub mojè ujnè, krub dvib triu pekàrah jest lip*.

§ 8. Uvridjujèch se uho csèstim priuzimànjem istè besidè, to jest istògà imena samostàvnògà sluximò sè ù takvom dogodjaju besidam cilovitò zlamenovanje imenah, misto kojih stòjè, davajúchlm, koje *Zaimèna* imènùjemò, n. p. *Jakov je izgubio svoju knjigu, i rùbac svojè sestrè; svoju, svojè, stòjl misto Jakov, koje ako bi òade vargò, nepovoljnò bi izveo govorenje imajuch rechi: Jakov je izgubio Jakova knjigu, i rnbac Jakova sestrè*.

§ 9. Stvari jeststvene, iliti koje istinito jesu, nì su svegjer u istom stàlexu od nedilovanja, nego biahu jùcse, jesù danas, biti chè sutra; i ost:

Za ukázati takva iznajdene su *Vrimenoricsi*, u pomoch kojih izgovaramò stàlexe, i nácsine, dilovanja vishe oli manje proshasta, sadashnja, ali budúcha; n. p. *jà pìsbem, já písab, já chu pásati*, i ost:

§ 10. Svaki put ni je zadosta izgovòriti sàmì stàlex oli dilovanje stvári, nego je mnogo pútah josh potribito ukázati nácsin dilovanja, t. j. kako se stvar imà, stòjl, oli diluje, n. p. *Vicko pèngà, Ante písbè*, ako chu ukázati nácsin, kojim òvi písbè, òni pèngà, mòràrà nòvu besidu pridat vrimenoricsi imenom *Privicsak*, jèrc vekshinom u govorenju uz vrimenoricis dohodi, pak chu imat izrecsèuje: *Vicko pèngà lípo, Ante písbè sporo*.

Bil: Premako priricsak obicsajno stòjl kod vrimenorlesi, pridàjè se vindar mnogo pùtah pridàvnim imenim, i kadikad jedan drugòme, n. p. Ovi je mladich *vele* poslushan, ònà je kucha *jàko lè-po* sagrađjena.

§ 11. Mòrà se vishe pùtah izrechi uznoshénje iliti stanoviti vèz medju pridstojel'm iliti pridmetim. Beside za to izmishljene nazivljemò *Pridstavke*; n. p. ako prosto velim: *Car odlazi, sunce svitli, jabuka cvitava*, ne izgovàram nikàkvo uzneshénje, koje bi se imalo medju stvarim napomènutim, i josh kojim drugim; ako li recsem: *Car odlazi u Budim, jabuka cvitava u perivoju, sunce svitli na planini*, ricisce òve u, na izgovàrajù uzneshénje iliti vèz, koj se imà medju *Carom* i *Budimom*, *jabukom* i *perivojom*, *suncem* i *planinom*.

§ 12. Izizkùjè se kadikad vishe od jednòga uzneshénja pridstojakah ukázati, da se iz njih jedno cilò ucsini; za óvò nam slùžè *Vèznici* rãzlicsita úda govorenja sapinjajúchi kao: *Svitli nam sunce i misec; kada ti dojde, jà pisab*.

§ 13. Dogàdja se koj pùt, da na jednom u nami rãzlicsita pochutjujemò ganútja kad xalosti, kad radosti; ricisi, koje prilicsna chutjénja ocsitujù, zòvù se *Medjumedci*, jère kakogod iznenada na nas navaljujù, tako ih u svaka doba u govorenje postavljamò kao: *jao! lele! ab!* i ost:

§ 14. Imamò mnogo pùtah potribu mnòga u kratko izrechi, shto ako csinimò, *Dionorlesi* potribujemò, n. p. *poklam bi bio poslanicu napisò, odpravib se na ulak*, imash na kratje izrechi: *Napisausbi poslanicu, odpravib se na ulak*.

GLÁVA TRÈCHÀ

Od Slóvab.

§ 15. Beside uzètè zá sámì glàs, po kojèm stvàri zlamenujemò, sastavljajù se iz slóvah i slòvakah, koja ukázasmo na gl. 1.

Iz med slóvah na gl. 1. §. 1. zabilixenih jedna su *samoglasnà*, a drùgà *skupglasnà*; ona su *a, e, í, o, u*, a òvà ostàlà. Zòvu se parvà samoglasnà, jère dàjù glàs sámà po sebi, drùgà skupglasnà, jère se izgovàrajù u pomoch parvih. Samoglasnici daklen ponàse ùzèti, ali skupglàsnicim pridrùxeni dàjù *slovke*.

Odkuda poznàjèsh, da je slovka jednò samo ponàse uzètò, ali vishe slóvah sastavljenje na jedan mah glàs davajúhe; n. p. *Bog, vràg*, parvò ime jest slovka od tri a drùgò od csetiri slova sastavljena, *Adam*, jesu dvì slovke, zashto *A* ponàse dàjè jedan a *am* drùgì glàs.

Kako su slova temelj slovakah, tako su slovke temelj bèsidah. *Besida* indi jest glàs rázlicìtim ajera kroz ústa u pomoch jezika propúshtanjem probùdjen, kojim unutarinja pàmeri ukazujèmò misljenja. Buduch pak da vishe pútaht jedna samo slovka, a drugda vishe unutarinja izgovàrà misljenja, slídì, da su beside nikoje *jednoslovičnè*, a drùgè *visbeslovičnè*, jedne *jednostrukè*, a drùgè *sastavljenè* kao: *Bog, kripost, mudrost, mudróznanstvo, bogòljubstvo, kopnómirje*.

Svakom daklen slovu vólja dati ònàj glàs, kojega po nàravi svojoj imàdè, i onako beside izgovàrati, kako su písane, i òvò che rechì pravo shtiri.

§ 16. Kako se slova obrazujù, kàxè meshtar u ucisionici, ovde se samò ukazuje, kako se imàdù slàgati, da po nàravi svoj glàs dàdù, koga u besidam, nashega jezika tràximò.

Buduch mì zagarilili slova latínska dúxni smo uzdar-

xati njihov glàs, koga imádù kod Latínah, doklen se god moxé, i kada nam vishe jedno brez pogíbèli izgubljenja svògà náravskògà glàsa slúxiti ne moxè, váljà mu drùgò na pomoch dati, da s' njim sastavljeno glàs potribiti brez mínjanja svoje náravi dá-dè, akc-li to ne moxèmò dostáti, váljà ili nòva slova salívati, oli latínska pokarstit. Dubrovc sani csinè jed-nò, i drùgò, kada medjúto drùgi ne imaju potribe od nijednògà, kako chemo kroz tečaj tvora viditi.

Shto se tícsè slòvah jednostrukih ako *x* izvadish malo ih je inadi podloxeno, dali sastavljena tako su nestalna, da se skoro svaki pisac svojim nácsinom slùxi. „ Mucsno-bo je, kako govori Prisvitli G. Bis-
 „ kup Marko Dobretich, tugjima slovím u nash je-
 „ zik upísat svaku rícs po svojoj náravi, izgovárànju,
 „ i podpunom njézinu zlamènju, velicsánstvu i sl'at-
 „ kosti; zashto u Latínah ne imà onoliko slòvah ko-
 „ liko bi ih se hotilo za pravo i podpuno písati u
 „ nash jezik. Drugo. Vidili smo sve knjige *shtam-*
 „ *pane* u nash jezik latínskima slovima, i ne vidishmo
 „ nijednòga, da jednako pìshù, nego svaki, kako se
 „ je komu vidilo, da se morè razumiti, onako je i pí-
 „ só... Podpunost rícsih stòji u jeziku onogà, koj
 „ znà uprav nashki, iliti slovinski govoriti; koj ne
 „ gledà, kako je upísàno, nego kako váljà lipo, i
 „ csisto izgovárat... Istina je da smo svi slovinskò-
 „ ga ili iliricskògà jezika, i národa, ali svi jednako
 „ ne govorimò; dali imádù rázlicita govorénja i u
 „ slovima i u rícsima, kako je gdi ostò obicsaj.
 „ Shkoljári na jedan nácsin govore, na drugi grado-
 „ vi pokraj môra, na drugi Dalmatíni, koji su dalèko
 „ od môra, na drugi Dubrovc sani; tako su Bosh-
 „ njáci, Horváci, Slavónci, Hungari, Bulgari, i drù-
 „ gi slovinskògà Národa viláeti. Tko bi ikad mògò
 „ upísat za svako misto, kako se u njih pìshè, shti-
 „ jè, i govori? Nitko istinito. “
 Nishtancmanje súdio bi, da se Dubrovnik, Dalma-

cia, Bosna, Slavonia, i Horvatskà kako se u govorenju mnogo medju se ne razlucsujù, ako rázloge, a ne izprázne, i tashte obicsaje domovínè zagarle, u slovòslojju ujedíniti mògù. Inglézi, Spanjólí, Francézi, Taliáni, i Ugri ístim se slovima slùxè, i sveako svi po svím viláctím jednako ne govore, vindar jednako pìshù, zashto mì Iliriánci ne bi mogli ucsiníti tò ístò? Já sam odréдио nishta nõvòga u pogled slovòslojja naparvodoníti nego jurve dávno o d Ucsenih iznajdena jacsim samo potvárditi rázlozím.

Da su Dubrovcsani mnogo knjìgah ilirciski upísali, ne moxè se tájati, ali da u ime pravopísànja ne ucsinishè koliko Slavónci, i Boshnjáci, válja prosto izpoviditi. I zato ístò prilicsì, da òvi razborítie i temeljitie pìshù nego òni.

§ 17. C. Imà kod nás òni ísti glàs, koj kod Latínah; n. p. *cina, caru, tica*; i tò rázložno: jèr je slovo latínskò, koje, doklen latínskò ostajè, náravpromínit ne smí, shto vindar Dubrovcsani ne gledajù dávajuch mu glàs jacsi, za koj se izizkujè drùgò slovo n. p. *celo* izgovàrà se jacse nego *cekin*, Slavonci pìshù ovako, a Dubrovnicani *celo, zekin* uzimljuch jednòme i drugom slovu njegov, náravskì glàs protiva rázlogu, i míshajuch ga s' talíanskìm.

§. 18. S. Rávnim nácsinom polak Relkovicha, Vida Doshena, Velikánovicha, Kanixlichà, Voltigia, i ostalih glasovítìih písàcah, uzdarxì glàs latínski, koj se csùjè u *Sermo, Semen*. Dubrovcsani ga pak dalje raztèxù, nego moxè svatit dávajuch mu glàs, koj se csùjè ù iménim *Boxe, vraxe, laxè*, i prilicsnim.

§. 19. Z. Slovo garcskò od Latínah cìcha mnogih garcskìh bésìdah osvojeno dàjè kod njih glàs, koga esujèmò kod nás u òvim i prilicsnim: *zdvèm zòb, zùb, zúma*.

Je-li pravo Dubrovcsani pìshù *sob*, ali *scob*, i je-li z pametno mechù, kadi se imà varchi c n. p. *Zar, zarstvo*, misto *Car, carstvo*, odlúcsi che Ucseni.

Niti se mògù opirat, da che Latín izgovorit *kar* misto *car*, *karstvo* misto *carstvo*, jère che i njihovo krivo izrechi kao i ja *zar*, *zarstvo* zùbe zatvorajuch, shto ne vâljà. Ml-bo potribè ne imamò kao Latíni slovu *c* dvà glàsa dávati, jère imamo slovo *k*, koga onì ne imádù; zato se *c* vavik tanko izgovàrà, bio prid kojim-mu drago samoglàsnikom.

§, 20. X. Imà istinito kod Latínah drùgi glàs, nego mu *ga* mì dájèmò, ali buduch od glasovitih Iliríanàcah vishe napomenùtih obljubljen, rázlog pità, da ì obicsaj svoje misto najdè; izvan tògà razlòxítie je písati jedním nego dvama slovím, kada se mòrà jedno ali drùgo ucsiniti. Glàs njegov csùjèsh n. p. *maxe*, *kaxem*, *vrxax*, *laxesb* i ost.

Josh moxèsh k'òvima pridrùxit latìnskò slovo *g*, kojemu Dubroycsani brez potribè i rázlogà prilpljùjù *b* n. p. *Bogb*, misto *Bog*, i tako mnoga ina. Takve ne imamò slíditi, nego *gs*àm písati n. p. *Bog*, *trag* i ost. jère se u nàs svako slovo izgovàrà, daklen písuch *b* ili mòràsh besidu krivo izgovorit n. p. *Bogba*, oli slovo utaman pridávat.

Shto se ticsè slova *j*, Appendini vèli, da je skupglasnik, a vindar mu dájè s' Giorgiom nàrav od *i* u trechem sobstvu nikojih vriménah, ali kako lúdo, vidi chesh, kada dojdèmò na ònà vrimèna, ì zákone od nadslovàkah, jère ne imamò vishe ob pèt samoglàsníkah, niti ih vishe potrihujèmò.

U ostàlim slovím jednostrukim, koliko mogu znati, rázlikè ne imà medju taknutim Nàrodim.

GLÁVA ČETVĀRTĀ.

Od slovab sastavljenih.

§ 21. Imà u nashem jeziku glásovah, koje jedan samoglásnik sastavljen sa skupglásnikom dati ne moxè, kao: *csvics, cseljãde, cber, cbacba, ljũdž, njegou, rodjen, svegjer, i ost.*

Za izrechi latínskím slovím takve beside sastavljãmò po dvà skupglásulka, dali svak po svojoj chũdi; mi chemo odabrati, shto je rãzlogu i obicsaju pristojnie.

§. 22. Glàs, koj csujèmò u besidi *celo, cseljãde*, ne moxè nam zadovoljno nijedno slovo latínskò sãmo dati, dajè vindar naj bolje *cs* kada se sastavè, i njihove glãsove po niki nácsin u jedansaliũ; izvan togã ovako pãshũ obadva Rãlkovicha, Kanixlich, Voltigi, i isti Stulli s' ostãlim boljim Iliriãncim.

Taliãcsè daklen Dubrovcsani pãshuch *celo, cegliãde*, i ostala, koja ne imaju temelja.

Josh gore csinè õni, koji slovu *c* nikakve kvakice podmechũ na nácsin Francãzah *ç*, gore zaisto, zashto takvo slovo od jednè stãnè jest cilovito inostanskò; a od drugè, kako Poznatelji jezika franczckògã dobro znãdũ, imãdè glàs sasma ilirieskom protivã, kako chesh najti u mojoj Ricsòslovici franczckoj, kadì se õvò slovo tumacsí. Nemoj pak rechi, da su istim nácsinom za nãs inostrãnska latínskã, jère smo ih dãvnim obicsajom posvojili.

Od õvdògã je malo mekshi glàs, koga csujèmò u besidãm *cber, cbud*; ako ne chesh biti mojẽmucsã taliãnskã, píshi ovako, a ne chier chiud, i ost.

Ovi isti glàs dajè *tj*, u csemu neizbrojeno mnogi zahodè, jère ili ovako ne pishũ, kadì se písati morã, oli jère ih neizgovãrajũ, kako se izgovãrati morãjũ, kako dobro napominjè G. Martin Sarkotich xup-

nik od Sinjca u Otopskom polku (Regementu) u novom još neutishtenom za Glagolite, i poznánje starinskògà jezika ilirijskògà vele koristnome Ricsòslovníku, ali ne rázloxi pravo oko starinskògà slova *sche*, véli-bo u Pridgovoru, da se ne imà rechi *oprosbte-nje* nego *oprosobenje*, ali krivo, jère òvò ime dolazi od vrimenoricí *oprostiti*, u kojoj se nahodi slovo *t*, váljà ga daklen uzdarxati u imenu izvedenom; inacsìè ovako píshuch, i govorech ono ime ne bude imati korena, shto vindar istinito ní je; niti se moxè rechi, da je koren *opraschati*, jere òvâ ista dohodi od *oprostiti* kako chemo kashnjè viditi. Indi obchinski neka bude zakon: *Koliko se god pútab najde tj ako ime ni je u 6 padanju trechega prigíbanja, dàjè cb.* Drugo. *Mòvâ se tj písati u svakoj onoj besidi, koja dàjè glàs od cb, ako imà u korenu ù zadnjoj, pridzadnjoj, ali pridpridzadnjoj slovki slovo t. n. p. bracha* ni je dobro pisano, jere se ù korenu *brat* nahodi *t*, indi mora se pisati *brátja*, *prignuti*, *prignútje* a ne *prignúche*, *cbútiti*, *cbutjénje*, á ne *cbuchénje*, i ost. Ako ne moxèsh najti ú korenu slovo *t* a mòràsh besidu mehko izgovoriti; prosto pishi *cb*, n. p. *kucha*, *sricba*, *vricba* i. t. d.

§. 23. Naj plemenitiè pisce ilirijske najti chesh, da se zapinju, káda dávajù glàs, koj csujemo u *tvardja*, *lúdjì*, *argja*, *gradja*, i prilicsnim. Dubrovnicsani slidè Taliáne, mi pak kako odrédismo ne sliditi jezike inostranske, doklen bude mogúche, ovde uzimljemo *gj*, i *dj*, jere òvâ slova pomishavsha svoje glàsove dàjù onaj, koj se píta, shto od ostàlih na kojmu drago nácsin sastavljenih ne budesh imat; k' tome pristúpà obicsaj písacah. Ne moxé vindar státi *gj* kadi stòjè *dj*, niti òvi, kadi stòjé oni, zato prími místo zakona obchinskoga. Kada-se-god ovi glàs mòrà *dj* dati, á u korenu se nahodi slovo *d*, imàsh ga písati ako besida korena ne imá, píshi *gj*, n. p. *darvena gradja*, píshè se *dj*, jere se u korenu *gráđiti* na-

hodi *d*, tako rávno *mlad mladje*, *mladja* a ne inlagji i ost: *svegjer*, *argjati*, a ne *sveger*, ali *svedjer*, niti *artjati* jere ono ne imà korena a u korenu ovògà ne nahodi se *d*.

§. 24. Glàs, koj se imà u besidi *volja* i príliscnim, Dubrovncsani po taliansku izgovárajù kroz *gli voglia*, kadi medjuto brez svakògà tumacsenja òvà dvà slova *lj* sastavljena cilovito i podpuno glas potribiti s'malim glasóvah pomishajem dàjù. Istim nácsinom brezrazložno slide Taliane i Francéze pishuch *gn*, kada dàjù glàs imati n. p. u besidam *njegov*, *tarsénje*, *govorenje*, i príliscnim, jere, kako vishe pútah napoménumo, Latíni kào i mì svako slovo izgovárajù; ako izgovorish *gn*, dati chesh besidi glàs protivni, ako li izrecsesh *nj's'* malim glasóvah pomishanjem, imati chesh, shto tràximò.

§. 25 Napokon kako u svemu tako i u davànju glàsa, koj se csujè u iménim *dúsba*, *sbaka*, *sbiba*, i ost.

Dubrovcsani prilipljù se Taliánim potribujuch *sci sciaka*, *sciba*, *duscia*: da sve ne bi *sb* dosta dobro dávali òvaj glàs, imò bi ih potribovat, buduch obicsaj ostàlih darxàvah iliricskih jaci od obicsaja jednògà okolisha velikògà prostora iliricskògà.

Koj je naj pria *sb* potribovati pocseo, ne znàm, nego nahodim, da ga danas malo koj Iliriánac potribujè. Voltigi u svome Ricsòslovníku dàjè, prid nikòdiko godínah od Dvóra Austrianskògà da biashe Gospodinu Mandichu sadashnjem Biskupu Diakovarskom u drúxtvu nikojih ucenih Iliriánacah naslonjeno razvidjénje iliricskògà Slovsloxa za mochi shtogod stavna imati. Bì pak odrèdjeno, da se òvim istim nácsinom, kako tumacsim, pishè, samo oshtrì glàs od slova *s* da se imà kroz *sc* zlamenovati, kako se nahodi kod O. Stullia i ostàlih.

Imadoh nakanénje u svemu cilovito podloxiti se òvòj odluki, ali najdoh nikoje neskladnosti izhodè-

che od potribovanja *se n. p. pràscim*, ne znàm, je-li je parvò sobstvo od vrimenoricisi *pràsciti*; ali je trèchè pedànje u vechbroju imena *prasad*, *pisci*, je-li je parvò padànje vechbroja *pisac*, ali drugò sobstvo zapovidajúchegà nácsina od vrimenoricisi *pisati*.

Petar Garbesich s' Prisvitlim Gospodinom Jexichem Biskupom zákonito sjedinjenih Carkavah Senjskè, i Modrushkè dàjè rázliku medju *s* i */* pishuch n. p. *sa-ka*, *siba*; *sufa*, *samar*; *sedlo*, *soba*.

Da bi rázliku òvu izvan samòvlastja pisca tako slova karscit mogúche bílo najti, ali barem da bi obicsaj kògà pisca òvòga podbocsívò, moglo bi se u drúctvo pristati, buduch pametnie, kad se moxe, jedno slovò misto dvaju potribovati. Ali kod Latínah u glàsu òvih slòvah rázlikè ne imà, zashto pak òvò slovo dvostruk imádè obraz, najti chesh u lásti písànja; drugì Illiriánci òvako ne pishù, sav daklen rázlikè temelj òstàjè u mome samòvlastju, da slovo tako karstím. Ako-li bude svakom prosto slovím na svoj nácsin imèna nadívati, ne znàm; kada chemo xeljnu izvarstitost od slovòsloxja stignuti.

Tako Horváti samòvlastno potribujù dvà slova *ff*, n. p. *dúffa*, *kaffa*; Slovo istògà glàsa pridvostruceno, sùdim, da samo malo jacse dàjè izgovàranje istè besidè, ali glàsa ne minjà.

Ako uzpotribujèmò *sb*, ukloniti chemo se svima ovizim neskladnostima, dàvajuch besidigliàs pristojni: zashto se u svakom òvih dvajùh slòvah shtogod nahòdi od òvògà glàsa, shto se vindar kod òstàlih ne imà; za ukazati daklen oshtri glàs válja potribovati tjednò slova *sb*; n. p. *sbiba*, *sbaka*, *pùsbè*, *sbusba*, *sbàsb*, *misb*, i ost:

Bilix. Osobiti glàs esujèmò u *banxar*, *cxelep*, *iarcxba*, i pri-licnim, ako tì se ne dopadà òvi nácsin, pishi *banxar*, *xelep*, *sarxba*, i ost.

G L Á V A P È T Ā .

§. 27. *Ime zòvè se besida oli rìcs, koja sobstvo oli svàr, bíla pridstojak chutjénja oli sámogà ràzùma, ukazujè, n. p. kucha, gospouin, kripost, xelja.*

Ime drugò je samostàvnò, à drugò pridàvnò. Onò se razdiljuje na vlastitò i obcbìnskò, na saktèpivò i diònò §. 3.

Ime svìm jednè vàrstè stvàrim pristojèchè obcbìnskò, koje pak jednòme samo sobstvu oli stvàri ponàse pristòji, vlastitò nazavljemò. Ime koje jedno cílo vishe nerazdiljivih od istè varstè sastavljeno zlamenujè, kao národ, pùk, vojska, sbaka, dío, a koje dío samo od takvògà sastavljenògà ukazujè, dionosaktèpivò zòvè se kao cseta, mòx, sbaka, sila.

Zadnju imena slovku na drugì i drugì nácsin izgovàrati hoche rechi ime prigìbati, a istò imena na ràzlicsite nácsine izháljanje: zòvè se prigìbanje.

Buluch pak da svakò ime ilirickò na shèst samo nácsinah u jednobroju a na shèst u vechbroju izhòdit mòxè, i ne imajuch vishe od trì vàrste tàkvih dvanaest izháljanjah, jezik iliricki broji trì prigìbanja a shèst padànjah.

Voltigi s' Della Bellom mèchè 7 padànjah u jednobroju, a 8 u vechbroju, a otac Appendini 6 u jedno - a 7 u vech broju. Rélkovich pak 7 u jednom i drugom broju. Dali já ne nahodim vishe od 6 u nijednom, kako se vidì iz ovih, i kasnje kod pridstàvakah.

Izhádjànja Padànjab.

Kako se ovde ukazujè, tako che se kasnije u prigìbanju viditi; zato upamtivshi slidècha izháljanja znati chesh párvò prigìbanje.

Parvò padànje izhòdi na skupglàsnik muxkògà, a neznanògà plemèna na e ali o.

Drùgò padànje	na . . a	
Trèchè padànje	na . . u	
Csètivàrtò padànje	na . . a	xivùichè, a nexivùichè stvari kao u parvom.
Pèrò padànje	na . . e	
Shèstò padànje	na . . om	

U vecbroju .

Pàrvò padànje	na . . i
Drùgò padànje	na . . ab
Trèchè padànje	na . . im
Csètivàrtò padànje	na . . e
Pètò padànje	na . . i
Shèstò padànje	na . . im

Pàrvò prigibànje .

§. 27. Na pàrvò prigibànje spadaju sva imèna मुख-
कògà izhodèchà u parvom padànju na skupglàsnik, a
neznanògà plemèna na e ili o.

Izglèd Prigibànja .

<i>Jednbroj .</i>	<i>Vecbroj .</i>
1. Ovì Gòst.	1. Ovì Gosti .
2. Ovògà Gosta .	2. Ovih Gòstah .
3. Ovomu Gostu .	3. Ovim Gostim .
4. Ovòga Gosta .	4. Ove Goste .
5. O Goste .	5. O Gosti .
6. S' Gostom .	6. S' Gostim .

Polak ovògà izglèda moglo bi se brojiti samo pèt
padànjah u vecbroju, ali radi nadstavka, koj se vek-
shinom drùgi nahodi s' pridstavkom s' nego se imà u
trechem padànju, mèchèmò shèst .

I. Nikoja imèna muxkògà plemèna izhodè na samoglàsniè ali na skupglàsniè, koja sveako lipshe zvonè izhodech na samoglàsniè, razložitie bi se potribovala sa skupglàsnikom; kako sam ih jà potribovao u Ricsòslovici francèzkoj, jère inacsie uzèta ne slùxè za koren ostàlim padanjim, koja se od parvògà u pomoch drugògà izvode, n. p. *varro* imà u drugom padànju *vartla*, a u trèchem *vartlu*, i ost. dobívajuch slovo *l*, koje se ne nahodi u korenu *varro*, ako li ga valje u parvom padànju mètnèsh, ichi che redovito polak zákona malo nixezabilixena. Za Iliriánca stvar je nijednostrana, dali ne tako za Inostrànca

Medju ostàlim tàkvà su imèna slidèoha: *vartal*, *vò vol*, *osò oral*, *diteo ditel*, *peteo petek*, *Pavò Pival*, *ùzò ùzal*, *pòsò pòsal*, *kotò kotal*, *pakò pakal*, *dio dil*, *osò osal*, i ost.

II. Mnoga se imèna od òvògà Prigìbànja nahodè u parvom padànju izhodècha na *ad*, *ak*, *an*, *ar*, *as* koja u drugom skupglàsniè pridpostàvljajù samoglàsniku n. p. *momak* csini drugo padànje *momka*, *otac otca*, *òvan òvana*, *pas psa*, i kako mi se csini malo koja druga od poslidnjè vèrstè na *as*.

Niti je mogućie lahko odlúcsiti, koja takvu prominu poduosè; ne morèbo se pràvi rázlog dati, zašto n. p. *momak* imà u drugom padànju *momka*, a *junák junàka*, i ost. ako ne, jère rázlicsite imàdu slovke u parvom padànju.

Veliko shivènje knjigah moglo bi mòxè biti i ovom na svarhu dojti, ali me tamo skoro opaxena svitlost doprìti josh ne pushtl.

Ako ne obchinski doisto vekshinom imèna izhodècha na *ac*, *cac*, *csak*, *cbak*, *ljak*, *mak*, *pak*, *rak*, *sak*, *sbak*, *vak*, *sar*, *anj*, k' tome *sau*, *ovan*, *pas*, *ocat* u drugom padànju jednobraja skupglàsniè pridpostàvljajù samoglàsniku kao: *otac*, *sbàljak*, *pàpak*, *mu-*

ebak, práljak, zaglavak, mácsak, takogjer vlastitò ime *Gjuragj*, i josh mòxè biti koja.

Nishtanemanje izhodéché na *ar, ak*, ako su jednoslovična, skupglasnik ne pridpostavljaju, nego dobivaju narashaj od slova *a* kao: *mak maka, sak, dar car. i ost.*

III. Sva iména od òvògà Prigíbanja muxkògà pleména, ako zlamenujú stvar xivuchu, imádù csetvartò padanje na *a* kao i drugò; ako-li su stvari nexivúché csetvartò imà biti izò s' parvim.

IV. Iména izhodéché na *ag, eg, ig, og, ug, ez*, csiné pèrò na *xe vrag vraxe, teg texe, snig snixe, Bog Boxe, dug duxe, knèz knèxe*. Ovè istè várstè iména csiné parvò padanje vechbroja bòlje na *zi* ali *govi* nego polak izhodjénja n. p. *duzi dugovi, knezi knezovi*, vinder *zi* u sámom parvom padanju a *govi* i u ostàlim slùxi: *Bogóvab, Bogóvim, Bogove, s' Bogóvim*; i ost.

V. Izhodéché na *ak, ek, ik, uk*, imaju pèrò padanje na *cse Dubovník Dubovnicse, Svitovnjak Svitovnjacse, unucse*, i ost.

VI. Izhodéché na *b* prímaju u pètom pad nju místo *b* slovku *sbe dub dusbe, prab prasbe*.

VII. Izhodéché na *lj, cb, cs, ar, aj* dobivaju u pètom padanju slovo *u priatelj priatelju, Zenkovič Zenkoviču, miracs miracsu, gospodar gospodaru, Gjuragj Gjuraju, Juraj Jurju*.

Kako lùdo i breztemeljito Dubrovesani pìshù, vùdi se iz prìliésnih iménah n. p. *miracs* pìshù *mirac*, ovde im slovo *c* daje tvardì glàs koj se u òvòj besidì ima, i to po svim padanjim, dali kod njih odma u drugom *c* òvu kripost gùbì, ako mu se ne pridà i ali j *miracia* ali *miracija*. Tako *cb* drugi glàs kod njih imáde u parvom a drugi u drugom padanju *psich* pìshù dobro, polak nàravi jezika òvò ime u drugom dobivà samo slovo *a*, *psich-a*, dali u Dubrovniku *sč* kao zacsàran ne morè se izrechi, ako mu

se ne pridà *j*, *psichju*. Vèlè, da je dobro písano: *kucieb* misto *kuciecb*, pak viudar *c* prid i òvu kripost ne ima, n. p. mojemucsa u trechem padanju dà-jè òvi istí glas, dali chesh nájti u njihovim knjigam písano *mojemucji*, i ost.

Kod Appendinia na l. 144. *kuciecb* i *kucsak* jednaki imádè glas, ele parvò pishè *kucieb* a poslidnje *kucjak*, s' kojim rázlogom, ne znàm, znà-li se u Dubrovniku.

Bilixènja varbu Vecbbroja.

I. Sva imèna samostavnà od òvògà prigìbanja izhòdèchà u pètom jednobroja na *cse* *cs* nè parvò vechbroja na *vi* trèchè i shèstò na *cim*; a òna, koja izhòdè u pètom na *sbe*, imajù u parvom vechbroja na *si*, u trèchem i shèstom na *sím*, koja pak misto *g* prímajù *xe*, uzimljù u parvom vechbroja *zi* ali *govi*, izhòdèchà na *g* prímajù dobro jedno i drugò, òna pak samo *ovi* n. p. *knèz knèxe knezovi knèzòvab knezovim knezove s' knezovim*.

II. Drugò padanje vechbroja izvodi se redovito iz drugògà jb. kao i ostalà; dali u ònim imènim, koja samoglásniku pridpostavljajù skupglásnik, izvòdè se iz parvògà padanja, n. p. ne bi pravo rèkò: *otcab*, ali *momkab* nego *otàcab*, *momàkab* nadodajuch parvom padanju ònà slova, na koja se zadnjè drugògà jb. okrichè t. j. *a* na *ab*. Ostalà idù po zákonu, ako izvadish inostrànskà kao *vajnisbki*, *forint*, koja imajù na *ib*.

III. Izhòdèchà na *nin* u vj. gùbè *n* kao *Senjamin*, *Senjani*, *Dubrovcsanin*, *Dubroocsani*.

Vèli Otac Appendini, da se mòxè svejedno *otac* u izvedenim padanjim brez ali sa slovom zadnjim písati *pacse* da se mòxè i pridvostrucsit n. p. kako on pishè *otza* ali *oza* olí *ozza*, a zashto tako?—jère takp upísah Della Bella. Csini mi se, da drugacsie zapòvi-

da jezik, koj redovito izvodi padanje od padanja, i koj martvih slovah ili koja bi se odbaciti mogla, ne podnosi.

*Izglèd Prigibànja.
Za Imèna neznanògà plemèna.*

§. 28. Imèna òvè varstè imaju trì padànja jednàkà parvò cšètvartò i pètò.

1. Ovò Selo,	1. Ovà Sela,
2. Ovògà Sela.	2. Ovih Sèlah.
3. Ovomu Selu,	3. Ovim Sèlim.
4. Ovò Selo,	4. Ova Sela,
5. O Selo!	5. O Sela!
6. Sa Selom.	6. Sa Selim.

Bil. Pridstavak *sa* u 6. pad. ako stòji prid imenom pocsima-
úchim od istògà slova *s* ali *x* oli *x* posràvlja se *sa*, inacsie *s'*
s' ispustkom *s'* cšovikom, *sa xenom*, *sa zùbim sa slovom*.

§. 29. Moglo bi se rechi, da imádè jezik iliricskè cšetiri plemèna *mùxkò*, *xènskò*, *nèznànò*, i *skùpnò*; ali buduch mogúcha trì samo spòla, ostajèm kod trojicè. Imá bo imènah koja pod jednim oblicsjem dvà plemèna uzdarxè, i primaju jednàko narashaj kao *dì-te* jest *mùxkò* i *xènskò*, primà vindar samo spol neznanì *òvò*, i dobiva narashaj *ta díteta*, *dítetu*, *s' dítetom*, i ost.

Ovakvà se prigiblju kao selo izvodech padànja izvodiva od drugògà, a u vechbroju spadaju nikoja na drugò a nikoja na trèchè prigibànje, imaju oblicsje jednobroja a zlamenòvanje vechbroja; odkuda njihova vrimenòrites mòrù stàti svaki put u vechbroju.

Takvà jesu: *Dìte*, *cšeljàde*, *xivínese*, *xdrìbe*, *jàne*, *tele*, *govece*, *kijàse*, *paripcse*, *mugare*, *jare*, *bràvcse*, *kozjàese*, *sbtene*, *vixle*, *pràse*, i sva ostàlà mogúchà

pod jednim oblicijem biti dvojèga plemèna. Csine vb. *Dica, cseljad, shienad, junad, xivina, teaci, xdribad, goveda, kljusad, magariad, jarad, ali jarènje, kozjaci, vixlad, prasad* oli *pracènje*, i ost.

U izrecsènju daklen njihovo pridavnò ime, oli dionorics kao i vrímenorics moraju parvò polak plemèna a poslednjà polak zlamenovanja stàti; *Lðcsù-li sbrenad? zdhljù-li pilad? barxù xdribad, òpakà cseljad vsinè svasbto; dobrà dica slusbajù Roditelje. Cseljad sa kàkala, da su se dica izopàcsila, ali gospòda ni su virovala, a ne virovali, i ostàla, zashto zaimè, pridavnò ime, dionorics, i proshàstò vríme morajù slàgati sa svojim samostavnim u broju i plemènu, kako chemo kashnje viditi.*

Drùgò Prigìbanje.

§. 30. Sva imèna mùxkògà i xènskògà plemèna izhòdèchà na *a*, zatim vlastità ljùdih na *e, o*, izvan Marko, Janko s' ma o kojim od parvògà prigìbanja spadajù na drùgò prigìbanje.

Izglèd Prigìbanja.

1. Ovà Xena.
2. Ovè Xenè.
3. Ovòj Xeni.
4. Ovu Xenu.
5. O Xeno!
6. Sa Xenom.

1. Ovè Xene.
2. Ovih Xénah.
3. Ovìm Xenam.
4. Ove Xene.
5. O Xene!
6. Sa Xenam.

I. Imèna òvògà prigìbànja xènskògà plemèna izhòdècha na *ka* imajù 3 padanje na *ci*: *divojka divojci*, *majka majci*, a izhòdècha na *ga* imádù na *si* kao: *vojaga vojazi*, *draga drazi*.

II. Izhodècha na *ca* xènskògà plemèna imajù u pètom padanju dobro na *e* i na *o* *divica divice* ali *divico*, *starica starico*, a mùxkògà izhòdè kao i u parvom *Nikolica ó Nikolica!* Ostalà vlastità od òvògà prigìbànja izhòdè vekshinom na *u* *Andriu, Matiu*, ali dobro stòjè kao i u parvom.

III. Vlastità imèna ljúdih izhòdèchà na *a* kako dubrovnički Ricsòslovci ùcse ne csinè drùgò padanje na *a* nego na *e* s' múnjanjem nadslovka, t. j. na *e* u drùgom padanju mèché se nadslovak textki a u pridzadnjoj ali pridpridzadnjoj parvògà padanja oshtri prolazi na textkògà, a textki na kratkògà; niti je uhu ugoano izgováranje na *o* n. p. ne *Stjèpo, Pèro, Pàvo*, nego *Stipe, Père, Pave*; a u drugom: *Stipè, Pàvè, Pèrè*, a u petom *Stipe, Père, Pave* brez nadslovka na zadnjoj slovki.

Tako se veli *Bárnje Bárnjè*, a ne *Barnja* kao kod Appendina. Drùgò je *Bárnje* ime csovika, a drùgò *barnja* iliti *barnjica* na shúnjki.

IV. Sva imèna od òvògà prigìbànja imajúchà u zadnjoj slovki jd. dva skupglasnika utaxù mèdjù nje u 2. vb. slovo *a*, n. p. *smakva smokuvab*, *ikra ikàrab*, *bradva bradàvab*; i ost.

Bil. I. Mater, i *cher* jesu imèna redljiva, a *mati cbi* obicsajne kod nixega plemèna samo. Ima imènah od òvògà prizbànja obicsajnih samo u vechbroju kao: *kene*, *nòxice*, *vile*, *vilice*, *mckinje*, *ospice*, dali ne koliko mècnè Appendini, veli-bo se u jednobroju *nozdarva*, *slipocsnica misbnica*, *nogavica*, *rukavica*, i ost.

Bil. II. Ovde mi pade na um písanje drùgò a padànja vechbroja. Dubrovcsani pishù jedni sám *a* s' dùgim nadslovkom, a drùgi postávljajú dvà *aa* kao Otac Appendini. Lali jedno do

drugògà gore, jere postávljajuch dvà *aa* vâljà izgovoriti obadvà. Zashto u nas martvih slòvah ne imà, ako ne posve malo prilicsno kod *b*, i takose dàjè imenu protinàravni glàs; ako postavish jedan, u mnogim imènim nè chesh mochi razlúcsiti pàrvò padànje od drugògà, jere zákònah temeljitih od glàsòmìrja josh ne imàmò; vâljà daklen pidávati samo slovo *b*, jere se òvò slabo izgòvàrà, i slovo prid sobom stojèché csini po nishto raztègnut, kako i nàrav imènah izizkuje; n. p. *momakab*, *divojákab*. Evo zadnjà slovka ne imà dùgògà glàsa koga chesh morat prpustiti, shtogod vaixesh polak nàukah dubròvničkih.

Trèchè Prigìbanje.

§. 31. Amo spadajù sva imèna samostàvnà xenskògà plemèna izhodèchá ali izhodit mogùchá na skup-glàsnik kao: *kripòst*, *xàlòst*, *cbud*, *otròv*, *mìsò*, *mìsal*, *nàmìso*, ali *namìsal*, *pecsò*, ali *pecsal*, *sò* ali *sòl*; i ost.

Izglèd Prigìbanja.

1. Ovà milòst.	1. Ovè milosti.
2. Ovè milosti.	2. Òvih milòstih.
3. Ovòj milosti.	3. Ovìm milòstiam, ima.
4. Ovu milost.	4. Ove milosti.
5. O milosti!	5. O milosti!
6. S' milosti, ali milostiu.	6. S' milòstima.

Bilixka U shèstom padànju zaostajè Relkovich Mathia a u petom jednobroja Appendini postávljajuch èni 6 na *jum*, a òvi pètò kao parvo: ònò narèxè na kranjskò, a òvò se protivì dobrom obicsaju; veli-bo se *O smarti! kadì si? xalosti moja! kar-vi nemila sbto ucisnè od mene!*

Da ne zajdèsh u pravopísànju, varzi u ovom padànju, ako ga na drugi nàcsin potribovat uzizvoljish, kako se lipo u sloxnogovòrnosti uzimljè, misto *tju*, *tiu*, *milostiu*, *xalostiu*, i ost.

Bilixka glàvnà.

Govorì Della Bella a za njim po obicsaju otac Appendini, da imèna ovògà prigìbanja izhodechá na

st imaju ispustiti *t* u recsenom padanju cih, neznam mehкости njihovà mozga, ali oshrochè iliriskogà jezika. Jurve opoménusmo, da se izvedená imaju polak korena vládat, ako je *t*, brez uvidjénja mehkih uznica, moguće izgovorit u ostálim padanjim n. p. *kriposti*, *kripòstim*, i ost. ne znam, shto bi se moglo u parvom padanju protiviti; tím vishe, da istà gospoda dubròvnièská takvo slovo u iménim muxkogà plemèna lahko izgovárāju kao: *most*, *post*, niti su ova samo imèna izhodèchá na dvà skupglásnika, imà bo ih i od vishe kao: *parst*, *karst*, i ost. Takogjer ovako izhodè pridávna imèna i mnoge vrímenoricsi. Ako reku da se ní ovde u njihovom jeziku ne imádu izgovoriti, moli chu ih, da me upùrè, kako se imà izgovoriti pridávno ime *kljast* ali vrímenorics *past*; jeli kao *pas* ali kao *pàs*.

Priloxak. Od prvogà prigíbànja *csudo*, *nebo*, *tilo*, *ubo*, *oko*, csinè vechbroj; *csudèsa*, *nebesa*, *tilèsa*, *usbèsa*, a ne *usbi*, jer se míshajú sa xivínom ovogà imèna, *oko* ima *ocsi*, drugò padanje *ocstu*, ali *ocsib*. Takogjer nikoji *nogub*, *rukub*, ali brez uzroka uzmnáxajuch zákone, buduch imèna redljivà drugogà prigíbànja na *ab nògab*, *rukab*. Josh chesh koja napipat kod Taliansko-Iliriànàcah protivná duhu jezika iliricskogà.

GLÁVA SHÈSTÀ.

Od spòlab.

§. 32. Sve ako po nauku Voltigia ricsice *ovi*, *ova*, *ovo*, sluxéche za ukázati, kòga je plemèna ime samostávno, s' njim potribito ne stòjè, moguć se ime brez njih izrech i razumiti; potribito je vele znati, koju iz med njih samostávno primà: inacsie-bo moguće ní je potribovati pravo s' njíme pridávno u dogodjaju od potribovànja, n. p. je-li se imà rechi: *tvoja mater biasbe kripostna*, ali *tvoj* ali *tvoje mater*

biashe *kripostin*, ali *kripostno*, ne moxèsh odlúcsiti, doklen neznàsh, da samostàvnò ime *mater* primà samo ricsicu *ova*. k' tome òvèricsice kao spoli nadslovka ne imàdù nikakva, imàdù pak kao zaimèna ukazivà *òvi*, *òvà*, *òvò*, jère se malo raztèxù.

§ 33. Od ovih shtogod Iliriàncu písat bilo bi priko potrebè; ali da se ne recsè jezik brez zákònah, nikoje u kratko napominjèm.

1.^{vi} Sva imèna samostàvnà, izhodéchá na kojemu drago slovo, bíta vlastità oli obchinskà, ako muxkomu pridstojku prístojè, jesu muxkògà plemèna kao: *kosac*, *ribar*, *zapovidnik*, *Màte*, *vuk*, *medvid* i ost.

2.^{ti} Sva imèna misècah: *Sicsanj*, *Veljacsà*, *Oxujak*, *Travanj*, *Svibànj*, *Lipanj*, *Sarpanj*, *Kolòvoz*, *Rùjan*, *Listopad*, *Studenj*, *Prosinac*; a ne *Januar*, *Febvuar* i ost. kako se uzimljè, ne vàljà se u zájam píshtat, doklen potreba ne stègnè.

3.^{em} Svi dani u nedilji osin *sridè*, *subotè*, i *nediljè*.

4.^{ti} Sva imèna místah, gradòvah, i sèlah izhodèchih u parvom padànja na skupglàsnik: *Rim*, *Bècs*, *Pariz*, *Kárlovac*, *Dubrovnik*, *Senj*, i ost.

5.^{ti} Sva imèna càbàlah izhodèchih na skupglàsnik kao: *brast*, *klen*, *grab*, *drìn*, *jagnjed*, i ost.

6.^{ti} Sva imèna jasprè izhodèchá na skupglàsnik kao: *forins*, *cekin*, *dukat*, *taljir*, *grosbich*, *soldin*.

7.^{mi} Sva imèna *rikah*, *pòtokah*, i *vrlab*, ako izhodè na skupglàsnik kao: *Dunaj*, *Karstovac*, *Balatin*, *Lipovac*.

8.^{mi} Sva imèna vlastità i obchinskà izhodéchá na slovo *jè* *znòj*, *broj*, *xulj*, *xmulj*, *oganj*, *viganj*.

9.^{ti} Sva imèna slòvah *a*, *b*, *e*, *d* i ost.

10.^{ti} Ako izvadish *sol*, *bol*, *prodol*, *mìsal*, *nàmìsal*, *pecsal*, *chùd*, imèna izhodéchá na jedan samo skupglàsnik kao: *dil*, *snig*, *led*, *matrak*, *sadak*, *pàs*, i ost.

Od iménab xenskògà pleména.

§. 34. 1. vi Sva iména izhodéché na samoglásnik, ako izvadish, koja muxku prístojè kao: *Sava, Tadia, Tanasia, Andria* i ost. prímajù spol xenshògà pleména: *riba, tica, xlica*, i ost.

2. gi Sva iména izhodéché na *st* osin *most, post, tást, plást, brass, gòst*, i josh nikojih, kao: *kripost, xalost, ludost, bolest, slást*.

Ostàlà iména izhodéché na *a*, ali *e* ako ní su vlastitá iména ljudih, oli ako ne mògù izhodit na skupglásnik kako mòxè *pako pakul*, i ost. biti ché neznànògà pleména kao: *hardo, wrime, tarsénje* i ost.

Nájti chesh kod App. na l. 130 da je *údo*, i *slovo* u vechbioju muxkògà pleména, ali ga pomiluj, jer se je popuznuo; ne vèli bo se: *vàljà sve slove izgovorit, i sve úde napèri*, nego *sva slova sva úda*, jedino *údi* kada se zlamenujù komádi mèsa od bedrè odrizàti, jest muxkògà pleména, a drugacsie kada zlamenujù díle xivòta, neznànògà. Takogjer zatim udilj vèli, da je *chacha* morlacsòkò a *chàche* dubrovnicòkò ime, parvo se csujè po Dalmaciji na mnogim místim, po Bosni, Slavonii, Líci, i Karbavi, a drugò samo u Dubrovniku, koje se potribujè bolje, i dòklen se raztèxù medje *Morlakiè*, upitaj Otca napòmènùtòga.

Nacsínjànje Iménab xenskih iz muxkih.

§. 35. I. Nacsínjà se vekshinom pridávajuch zadnjoj slovki muxkògà peména slovke *ica* kao:

<i>Kràlj.</i>	<i>Kraljica.</i>
<i>Cesar.</i>	<i>Cesarica.</i>
<i>Krajàcs.</i>	<i>Krajàcsica.</i>
<i>Darvòr.</i>	<i>Darvòrica.</i>
<i>Zvonàr.</i>	<i>Zvonàrica.</i>
<i>Volàr.</i>	<i>Volàrica.</i>

II. Kod iménah izhodéchih na *ac* okrichè se òvâ slovka na *ica*:

<i>Starac</i>	<i>Starica.</i>
<i>Jánac</i>	<i>Jánica.</i>
<i>Pratac</i>	<i>Prasica.</i>
<i>Xdríbac</i>	<i>Xdríbica.</i>

III. Izhodécha na *nin* okrichù *in* na *ka*.

<i>Ciganin</i>	<i>Cigánka.</i>
<i>Seljanin</i>	<i>Seljanka.</i>
<i>Rimljanin</i>	<i>Rim-jánka.</i>

IV. Kod priménah pridàjè se *ka* kao: *Gvozdanovich* *Gvozdanovichka*, a samoglasnik okrichè se na *inka* *Rukavina* *Rukavinka*; ostàlà ucsi obicsaj kao *zèc zecsi-ca*, *vùk vucsica*, *mácsak macska*; i ost.

GLÁVA SĚDMÁ.

Od Iménab Uzvelicsivib, i Pomanjsbivib.

§ 36. Imèna *Uzvelicsivâ* zlamenujù shtogod ne-skladno i poglèdu neugodno, à izhodè na *ina* *pasina*, *starac* *starsina*, *xena* *xenëtina*, *baba* *babëtina*.

Imèna *Pomanjsbivâ* zlamenujù shtogod sputno, mì-lo i ljubexljivo; i izhodè vekshinom na *ac*, *ic*, *ich*, ako su muxka, na *ce* ako su neznana, a na *ca* ako su xenska.

I. Izhodécha na *en* dobívajù *ak* *plamen* *plaménak*, *kamen* *kaménak*, *køren* *korénak*, *busen* *busénak*, i ost.

II. Izhodécha na *k* okrichù *ga* na *csich* kao: *junak* *junacsich*, *vojnik* *vojniacsich*, *texak* *texacsich*; ona pak, koja u drugom padànju jb. skupglasnik pridpostàvljajù samoglasniku, okrichù svu slovku na *csich* ali *ich* kao: *momak* *momcsich*, *lonac* *lóncsich*, a nikoja prímaju samo *ich* kao *xmùlj* *xmuljich*, *grad* *gradich*, *nèx* *noxich*, *konj* *konjic*; i ost.

III. Xenska imèna izhodécha na *ica*, ali *ka* prímajù *csica*: *kraljica* *kraljicsica*, *triska* *trishcsica*; i ost.

GLÁVA OSMÁ.

Od Iménab Pridávniab.

§. 37. Rekosmo drugdi, da se ime pridávnò samostávnom prilucsujè za ukázati njegovo koje kakojstvo ali vlást; ovde se ukazuje njihovo prigíbanje.

U iliriskom jeziku kako su tri plemèna, tako je svako pridávnò ime za ukázati svoje pleme ponáse; imà daklen tri izhádjánja za svako pleme svoje a za mùvkò dvoje n. p. *dobar* ali *dobri dobrà dobro*.

Od dvostrukògà u mùvkom plemènu izhádjánja na samoglásnik, ali skupglásnik malo se kod mnogih cini, dali takve ní je tréba slíditi, ako xelish esisto besiditi.

Koliko pútah ime pridávnò u mùvkom plemènu pridruzeno samostávnomu njegovu vlást oli kakojstvo s' vrimeroricsi *biti* u kojem-mu drago vrimeru potvardjùje, oli nicsè, svegjer izholi na skupglásnik, n. p. *Ti si pogan, Ante biashe marijiv, vsab gost moxè biti uljadan*. Ako-li nishta od ovàgà ne imà, izhodi na samoglásnik: *Marijiv se mladich rano dixè, a lini josh ranie u loxnica tarcsè*.

Istò potvardjénje ali níkanje vlásti oli kakojstva od samostávnògà csinè pridávnò i nadslovak promíniti. Kada pridávnò ime stòji brez potvardjénja oli níkanja kakojsiva od samostávnògà, oli slúxi samo za ukázati koju stvar ili pridstojak, vekshinom nad pridzadnjom a vavik nad zadnjom slovkom imádè tèshti nadslovak, koga u potvardjénju ali níkanju gùbi: *Otaj pe-rocsnjak biashe vele vshtar, gdi je onè tùpi?*

Takogjer pridávnò ime izhodèchè na samoglásnik imà odredno i na blixè stisnùto zlamenovànje, a kad na skupglásnik izhodi, obcheno i neodredjeno n. p. drugò che rechi: *Mlad csovik vsashto ucsinè, a drugò: mladi csovik vsashto rádì; i ost.*

Protivnim nácsinom biva u xenskom i neznanom pleinenu, i tako se nadslovak mnogostruko minja, da se skoro nishta mucsnie od ovoga u ilirickom jeziku ne nahodi: vèli-bo se n. p. *star, stara, staro, i stari, stara, staro, mlad, mlada, mlado, i mladi, mlada, mlado*, parvi se nácsin potribuje u níkanju i potvadjaju, a drugi u razumku odredjenom n. p. *Mlada mlada josh ni je dosta mlada, ali je stari starac vishe nego star; drago blago ne biashe svakim drago*. Csi-ni mi se da níkanje oli potvardjenje, kako iztumacsi, i razumivanje odredjeno rázliku istinitu ukazuje, niti se podstupam vishe rechi, jere josh malo koj, shto znam, osin Della Belle, od ovoga písa.

Izglèd prigbànja.

Jednobraj.

Vecbbraj.

Dòbri dòbrè dòbrò.	Dòbri dòbrè dòbrà.
Dobrògà dòbrè dòbrògà.	Dobrih za svo tri spola.
dòbròmu dòbròj dòbròmu.	Dobrim.
Dòbròga dobru dòbrò.	Dobre dòbrè dobrà.
() dòbri dobrà dobrè!	O dòbri dòbrè dobrà!
S'dòbrim s'dòbrom s'dòbrim.	S'dòbrim za svo tri spola.

Ovi se nadslovcí csùju u razumku odrèdjenom, koji se u obchinskóm gùbè, i vèli se: *dobar, dobra dobro, dobrògà, dobrè, dobrògà*, i ost. ali od nadslovákah kashje, koliko bùdè mogúche.

Polak ovoga izgleda prigiblju se sva imèna pridávna, ali se u govorenju svagdashnjem drugò, trèchè, i cscivartò padanje muxkògà plemèna prikratjuje potribujach misto *oga, omu, samo a, i mu* n. p. *Dobra priatelja vèlja dobro darvat; dobru je svàki dobar*, misto: *dobroga, dobromu*. Shto se vèli u drugom i trechem padanju od muxkògà plemèna, razumi se i od neznanoga.

§. 38. U ilirickom jeziku nahodim jednu vlastitost, kakvè ne imà u latinskome, taliànskom, ni-macskome, ni francezkom; a to pridàvna imèna vlastitih izvedèna, n. p. svi òvi velè svaki u svom: *fui in domo Petri, sono stato in casa di Pietro, ich bin gewesen im Peters Hause, j'éte dans la maison de Pierre*, a Ilirìanac sam s'pridàvnim imenom: *bio sam u kući Petrovoj*.

Nacsinjà se pridàvnò ime od vlastitògà:

I. Vlastità imèna muxkògà i xenskoga plemèna izhodèchá na *e* i *a* okrichù ova slova na *in, ina, ino, Mátè Iwe, Lúca, Mándà; Matin, a, o, Ivin, a, o, Lucin, a, o, Mandin, a, o*, i ost.

II. Izhodècha na skupplàsNIK ali samoglòsNIK muxkògà plemèna prímajù u drugom padànju jb. misto *a* *ov, ova, ovo. Petar, Petra, Petrov, a, o. Marko, Markov a, o, Stojan, Stojanov, a, o.*

Imajù se takogjer imèna pridàvna i od obchinskih samostavnih.

I. Ako pridàvnò ime izvedèno od samostavnògà obchinskògà imàdè zlamenovat posidovàrije oli svojnost iliti vlastitost, nacsinjà se u muxkom i neznanom plemènu od drugògà padànja okrichuch *a* u parvom prigibànju, na *ov, ova, ovo*, a xenskògà od drugògà prigibànja izhodèchih na *a* okrichuch *e* na *in ina, ino* n. p. *c blo, c blov, a, o, dúb dubov, a, o. Sestra sestrin a, o, krava, kravin, a, o.*

II. Ako izvednò ime pridàvnò ukazujè kakojstvo imena samostavnògà, od koga se izvodi u imènim muxkògà i xenskògà plemèna nacsinjà se kao i kod vlastitih II. na *ov ova, ovo*, a nikogja na *en* kao: *lipov, darven, zohen, zemijen, bukov javorov*. Ali sva òva osin vlastitih ne imàdù pravògà zákona, niti je mogućè cich mnogòstrukògà izvodènja shtogod utemljit. Nut rázlikè! *Sbenicsen, zoben, raxovan, darven, kamènit, bardovit, bisan, vodan, voden, morski, texacski, texakov, stòlni, sluxbenicki, sluxbenikov.*

Od Stupajah.

§. 39. Imèna pridàvnà ne ukazuju samo prosto vlastitost oli kakojstvo samostavnòga : nego drugda prispodàbljaju kakvost jednòga s' kakvosti drugòga od istè varste. Vlastitost takva oli kakojstvo moxè jednako dvama pridstojcìm ili stvãrìm pristojati ; moxè jednoj višè nego drugoj, i moxè naj kasnije višè jednoj, nego svìm ostãhìm od istè varstè. Odkuda trise dobívaju stupaja *stavni*, *prispodobljivi* i *pridobivi*, n. p. *Mãkse je marljiv, marljivu od Karla, naj marljiv od svih*.

Parvi srupaj jest istò obljesje nãravsko pridavnòga imena kakojstvo samostavnòga ni povekshavajúchè ni pomanjshavajúchè.

Od stavnoga nacsinjã se *prispodobljivi*, i *pridobivi*; onaj pridávajuch za muško pleme u istom plemènu izhodèchem na *i* slovo *i*, za xensko *a*, za neznano *e*; n. p. *zeleni, zeleni-i, zeleni-a, zeleni-e*, a pridobivi pridpostávljajuch *prispodobljivom naj* ali *stavnom pri . naj zeleni, naj zelenã, naj zelenè*, ali *prizeleni, prizelena, prizelena*. Prigìblju se pak kao *dobrì, a o*, kako višè zabilixismo.

Koliko Dubrovcsani zahodè pishuch òvè stupaje, vidi chesh, ako otvorish *Appendinia*, ali *Della Bellu*; i náji chesh, da sad *ji*, sad *iji*, mechù misto prostih bistro izrecsenih dvaju *ii*, tako da skupglãsnik morã sad skupglãsnika, sad samoglãsnika misto uzimati, shto kod Latínah utaman uztrãxish.

Imamè josh na drugi nãcsin izrecsena dvã posljednjã stupaja, a tò pridpostávljajuch *po* n. p. *po zeleni, po naj zeleni, po bolji, po naj bolji*; i ost.

Od ovih zákònah odstupljujù slidèchà:

<i>Veliki</i>	<i>vechi, a, e</i>	<i>naj vechi, a, e.</i>
<i>Mali</i>	<i>manji, a, e</i>	<i>naj manji, a, e.</i>
<i>Visoki</i>	<i>vishi, a, e</i>	<i>naj vishi, a, e.</i>
<i>Niski</i>	<i>nixi, a, e</i>	<i>naj nixi, a, e.</i>
<i>Zlocsesti</i>	<i>gori, a, e</i>	<i>naj gori, a, e.</i>
<i>Opaki</i>	<i>opacsii, a, e</i>	<i>naj opacsii, a, e.</i>
<i>Jaki</i>	<i>jacsi, a, e</i>	<i>naj jacsi, a, e.</i>
<i>Dragi</i>	<i>draxi, a, e</i>	<i>naj draxi, a, e.</i>
<i>Dugi</i>	<i>duglji duxi, a, e</i>	<i>naj duglji, a, e.</i>
<i>Tvardi</i>	<i>tvardji, a, e</i>	<i>naj tvardj, a, e.</i>
<i>Mladi</i>	<i>mladji, a, e</i>	<i>naj mladji, a, e.</i>
<i>Kratki</i>	<i>kratji, a, e</i>	<i>naj kratji, a, e.</i>
<i>Debeli</i>	<i>deblji, a, e</i>	<i>naj deblji, a, e.</i>
<i>Tanki</i>	<i>tanji, a, e</i>	<i>naj tanji, a, e.</i>
<i>Subi</i>	<i>sushi, a, e</i>	<i>naj sushi, a, e.</i>
<i>Suvi</i>	<i>suvlji, a, e</i>	<i>naj suvlji, a, e.</i>
<i>Ljuti</i>	<i>ljutji, a, e</i>	<i>naj ljutji, a, e.</i>
<i>Dobri</i>	<i>bolji, a, e</i>	<i>naj bolji, a, e.</i>
<i>Lipi</i>	<i>lipshi, a, e</i>	<i>naj lipshi, a, e.</i>
<i>Mehki</i>	<i>meksbi, a, e</i>	<i>naj meksbi, a, e.</i>
<i>Marski</i>	<i>marxi, a, e</i>	<i>naj marxi, a, e.</i>
<i>Bili</i>	<i>bilji, à, e</i>	<i>naj bilji, a, e.</i>
<i>Xuti</i>	<i>xutji, a, e</i>	<i>naj xutji, a, e.</i>
<i>Sladki</i>	<i>sladji, a, e</i>	<i>naj sladji, a, e.</i>
<i>Xestoki</i>	<i>xestji, a, e</i>	<i>naj xestji, a, e.</i>
<i>Slipi</i>	<i>sliplji, a, e</i>	<i>naj sliplji, a, e.</i>
<i>Ludi</i>	<i>ludji, a, e</i>	<i>naj ludji, a, e.</i>
<i>Divi</i>	<i>divlji, a, e</i>	<i>naj divlji, a, e.</i>
<i>Vrùchi</i>	<i>vrucbi, a, e</i>	<i>naj vrucbi, a, e.</i>

<i>Krivi</i>	<i>krivlji, a, e</i>	<i>naj krivolji, a, e.</i>
<i>Teshki</i>	<i>texi, a, e</i>	<i>naj texi, a, e.</i>
<i>Labki</i>	<i>lakshi, a, e</i>	<i>naj lakshi, a, e.</i>
<i>Duboki</i>	<i>dublji, a, e</i>	<i>naj dublji, a, e.</i>
<i>Plitki</i>	<i>plitji, a, e</i>	<i>naj plitji, a, e.</i>

Bilixka. Mnòga pridávna imèna u prispodobljivom i pridobivom stupaju minjaju glàs ali ne valja minjati slova, koja se u stàvnom nahodè n. p. *mlád, mládè* dobivajuch josh jedan *è* okrichè parvògà na *j*, ali *d* ostajè n. p. reci *mladjì*, a ne *mlaggi* ali kako drugacsie: ovo istò imà se razumiti od izhodèchih na *ti*, kada u prispodobljivom stupaju glas minjaju, takogjer *i* nahodèchi se u stàvnom okrichè se na *j* kao: *csvarstì, csvarstjè*; *a, e, i* ost. Nìkoja izhodècha na *li* prilicsno minjaju glàs, ali se bolje po zàkonu potribuju.

Od brojoricsi.

§. 40. Brojor es jest besida ukazujúcha mnox, oli rèd svàrih. Onè se zòvù *temeljite* a òvè *rèdnè* brojoricsi. Drùgè su *vazmirnè, sakupivè* drùgè, a drùgè *vazdiljivè*.

Temeljite brojoricsi, od kojih se ostàlè prigibljivè izvodè, izgovàrajù se, sudim, prikladnie, nego Dubrovcsani ùcsè,

Iliricski.

Dubrovnecki.

Jedan.
dva.
tri.
cetiri.
pèt.
sbèst.
sedam.
osam.
devet.

Jedan.
dva.
tri.
cetiri.
pet.
sbes.
sedam.
osam.
devet.

deset .
jedanaest .
dvanaest .
trinaest .
csttarnaest .
peenaest .
sbestnaest .
sedamnaest .
Osamnaest .
devetnaest .
dvadeset .
dvadeset i jedan .
dvadeset i dva , i ost .
trideset .
trideset i jedan .
trideset i dva , i ost .
csetardeset .
pedeset .
sbesdeset .
sedamdeset .
osamdeset , devedeset . Stð ,
dvista , trista , csetiri
stð , pet stð ; i ost . ti-
sucba , ali biljada .

deset .
jedanes .
dvanes .
trines .
csetarnes .
petnes .
sbesnes .
sedamnes .
osamnes .
devetnes .
dva-desti .
dva-desti i jedan .
dva-desti i dva , i ost .
tridesti .
csetersti .
peset .
sbeset .
sedam deset .
osamdeset .
devedeset . Stð , dvie-sti ,
tri-sta . Csetarsta , pet-
cat , ali pe-sat . Sbesat ,
sedam sat , osam-sat . de-
vet-cat , ali deve-sat ,
tisucba .

Otac Appendini bilixì, da se ovako cicha slàsti izgovàranja imà písati, i izgovàrati, ako temelj písànja n. p. *peset*, ali *pet-cat*, i *pe-sat*, i slàst izgovàranja najdèsh, prosto ti ga je naslidovati.

Brojoricsi prosto ukazivajúchè mnoxtvo pítajù za sobom od *jedan* do *pet* izkljucsko u muxkom i neznanom plemènu drùgò pàdànje jednobroja, a u napri-dak drùgò vechbroja, u xenskom pak pàrvò vechbroja, a kashnje drùgò; n. p. *Jedan*, *dva csovika*, *duè xe-ne*, *tri konja*, *tri ovce*, *csetiri vola*, *csetiri knjige*, *pet tìcab*. *pet volbuab*; i t. d.

Brojoricsi rednè imajuch oblicsje pridàvnih iménah prigibljù se kao i ònà, a izvode se od temeljirih od kojih imádù istu nàrav: *jedna, jedno i jednògà, jednè, jednògà*. *Dvà, dvi, dvà*. 2. Pad. *dvih* obchinski ali *dvaju, dviju, dvaju, dvama, dvima, dvama, dvà, dvì, dvà, s' dvama, s' dvima, s' dvama*. Kod iménah vindar pod jednim oblicsjem vèli se: *dvoj troj csetvero kónjab, gòvédab, csèljàdi, petero dítcè, i t. d. na etero*. Ostalà imádù: *tri, trib, ali triju, trima, s' trima; csetiri, csetirib, csetiriju, csetirima, s' csetirima; pet petiju, petima, s' petima; sbest shestiju, sbestima, sa sbestima; sedmiju, osmiju; devetiju; desetiju; jedanaestiju, jedanaestima; i t. d. na ima, szmo u 3. ali 6. padanju*.

K' ovima se pridruhuje *oba, obe, oba, obaju, obiju, obàma, obìma, obàma, oba, obe, oba oboje, s' obàma, s' obìma, s' obàma*.

Rednè brojoricsi.

§. 40. Imádù oblicsje i nàrav pridàvnih. Do pet imádù svoje posebno izhádjanje odovud do *dvàdest* pridàje se sam *i, a, o*. *Parvi drugi, treći, csetvarti, peti, sbesti, sedmi, osmi deveti deseti, jedanaesti, a, o; i t. d. dvadeseti, dvadeset i parvi; trideseti, trideset, i parvi; i ost.* Ovako do stotiné, kadi se pridàju temeljite s' pridstavkom *od, jedan od stotiné, dva od stotiné; jedan od biljadè, dva od biljadè; tri od biljadè; i ost.*

Razmirnè brojoricsi.

§. 41. Ovè takogjer slidè nàrav iménah pridàvnih, i jesu slidèché izhodèche u muxkom plèmenu na samoglàsniè, ali skupglàsniè. *Jednòstruk ali jednostruk, a, e, dvostruk, trostruk, csetveròstruk, peteròstruk, sbesteròstruk, sedmeròstruk, osmeròstruk, deveteròstruk, deseteròstruk.*

Sakupivè jesu: *duojica, trojica, csetvèrica, petèrica, sedmèrica, osmèrica*, i t. d. pridávajuch *ica*, zatim: *csetvartina, petina, sbestina, sedmina, osmina*, i ost. pridávajuch rednim *na*. Kada se uzimljè brojorics u neznanom plemènu, izhodi na *etero*, i nacsinjà se od temeljitih pridávajuch ìm samo *etero* n. p. pocsimljuch od csetiri: *csetvero, petero, sbestero, sedmero*, i ost.

Razdiljivè jesu: *dvà po dvà* ali *dva a dva*: *jedan po jedan*, ali *jedan a jedan*; *osam a osam*, i t. d.

Bilìška. Brojoricsi uzètè u neznanom plemènu: *duoje troje, csetvero, petero*, i ost. pitajù zà sobom vavik drugo padanje vechbroja *duoj kónjab, duoj cseljádi*. Poslidnjè ime i Prilicsnà drugde izrumacsismo obilato.

Drugò. Rednè brojoricsi imajù uza se *pus* u parvom padànju: *pètz pùt, dvadeseti pùt*, i ost. A temeljitè pitajù ga u drugom, *pèt pùtah, deset pùtah*, i t. d.

GLÁVA DĚVĚTA

Od zaiménab.

§. 42. Zaime zòvè se besida misto imena i mnogo pùtah misto istògà izrecsénja postavljena za ukloniti se csestom i neugodnom na istu besidu vracànju. Razdiljujú se pak na šest vèrstah, kako u rédu slídi.

1. Sobstvenà	4. Upitivà
2. Posvoivà	5. Uznosivà
3. Kaxiteljnà	6. Neodlucivà.

Zaime *sobstvenò zòvè se*, koje *sobstvo zlamenujè*, i u govorenju misto njègà stòji; buduch tri *sobstva* imànò tri *zaimena* dvà od jednòga a jedno od trojèga izhádjanja: *Jà, Tì, On, Ona, Ono*.

Prigibànje Zaiménab sobstvenib Jà, Tì.

Jà	Mì	Tì	Vì
Mene	Nas	Tebe	Vàs
Meni	Namì	Tebi	Vamì
Mene	Nas	Tebe	Vas
Sa mnom	S' nami	S' tobom	S' vamì.

Zaime On, Ona, Ono.

On	Ona	Ono	Oni	One	Ona
Njega	Njè	Njega	- -	Njih	obcùins.
Njemu	Njoj	Njemu	- -	Njima	- - - -
Njega	Nju	Ono	- -	Nje	- - - -
S' njim, e	S' njom	S' njim, e	- •	S' njima	- - - -

U drugom i csetvartom padànju u svagdashnjem govorénju potribujè se *me, te*: Jà *te slusbàm, ti me vèdish*, a u trechem misto *meni tebi* postavljà se, navlastito za vrimenoricsim zopovidajùchègà nácsina, *mi ti, kàxi-mi, kàza chu ti*. Takogier u vechbroju misto *nami, vami* uzimljè se *nam, vam*: a misto *njega, njè, nju*, stòjì *ga, je, ju*, a misto *njemu, njoj* potribuje se *mu, joj*. Nishta od manje u sloxnogovernosti, i kada se shrogod kroz òvà zaimena odredno zlamenujè, oli se govorénju vechà snàga dajè, imà se cilo potribovati, osin za nikojim prídstavcìm, od kojih na njihovom mistu.

§. 43. *Posvoivo* zaimè zlamenujè vlastitost oliti posidovànje, i ukazujè, csià je stvar, od kojè se govori. Prigibljà se sva kao prídavnà, i jesu slidèckà:

Moj, moja, moje; tvoj, tvoja, tvoje; nash, nasha, nashe; vash, vasha, vashe; njegov, njegova, niegovo, njèzin, njèzina, njèzino; njihov, njihova, njihovo,

Od *njezin, a, o*, pravògà iliricskògà zaimena odgovorismo Otcu Appendiniu u Ricsoslovici franceskoj.

§. 44. *Kaxiteljnò* zaimè ukazuje sobstvo oli stvar, od koje se govori, takva jesu:

Ovi, òva, òvò; òti, òtà, òtò, òni, ònà, ònò, òni isti, ònà istà, ònò istò.

Ovò zaimè òni, ònà, ònò, ne vâljà pomíshatí sa sobstvenim *on*, *ona*, *ono*; pàrvà imádù nadslòvak teshki, a òva nikakva, zatim ònà spadaju na sàmà sobstva, a òva ukazuju stvarì i sobstva, i imádù drùgi nácsin prigíbanja: onòga, ònè, onògà, onòmù, ònoj, onòmù, onoga, onu, ono, s' onim, s' onom, s' onim, òni, ònè, òni, ònih, ònim, ònè, ònà, s' onim, s' onima.

U Mnogim ne samo dubrovnièskim, nego i slavonskim i bosanskim knjigam, a navlastito u knjizi, s' kojom se slùxè u vechem dílu nashih darxàvah sveshtenici za pivati Vangjelja, i Epistole, zaimè sobstveno misto kaxiteljnoga nepravo stòji.

§. 45. *Upitivo* zaimè slùxi polak svòga imena za shtogod izviditi, razumit, oli izpítat. Jesu òva: Csi, csià, csiè, csigov, csigòvà, csigòvò, koj, koja, koje, tko, tkà, tkòjà, tkè, tkomu, tkojoj, vishè ne imà. kakvi, kakva, kakvo; shto, shta, ali csesa, csemu, s' csim, shto.

Medju *tko* i *koj* imà se ràtlika: *tko* slùxi za upítati obchinski; a *koj* imà razumak na blixè stisnut, i jacse odredjen n. p. *Tko ti je tò kazò? Tvoj priatelj, je li Blaæ, ali Marko?*

§. 46. *Uznosivo* zaimè zovè se tako jère se uznosi u misli, íliti potexè se u razumku na zaimè ali ime samostavnò jurve u govorenju pria njega izrecseno. Ovakvo u nashem jeziku imàmò samo jedno: *koj*, *koja*, *koje*, u prigíbanju istò s' upitivim. Kako se pak u misli i govorenju uznosè, moxèsh viditi u ovim izrecsénjim: *Knjiga, koju* si mi poslao, uzdarxi mnogo istinah, *koje* protivnici ne pripústaju. Svidoci, *koji* biahu jucse nashega dushmanina, *kogo* jutros obisishè, obsvidocsili, sizgubishè drúxtvo, s' *kojim* biahu doshli.

§. 47. *Neodlučivd* zaimc stvar oli sobstvo občin-ki i neodredjeno prikazuje, n. p. *Nikoji botiabu ova-ko, a nikoji drugucie*. Takva jesu: Niki, a, o, sva-ki, a, o, nikoj, nikoja, nikoje, kojgod, kojagod, kojegod, kojnudrago, kojamudrago, kojemudrago; *mudrago* ostaje, neprominjeno po svim padanjim, tko-god, nitko, shtogod, svashto, dishto, nishto, vas oli sav, sva, sve, svega, sve, svega; svemu, svoj, svemu, svega, svu, sve, sa svim, svom svim; svi, sve, sva, svih, svim, sve, sva, sa svima, jedan, jed-na, jedno, jedni, jedne, jedna i ost. nijedan, nijed-na, nijedno, jedan i drugi, jedna i druga, jedno i drugo, takvi, takva, takva.

Bilijka. Prigibanje ovih zaimenah jednako je skoro onom od pridavnih imenah, ali se ne pishu svaka, kako ucsi Otac AP-pendini; ni je bo istinito, da se *koj* u jedno-i u vech-broju jed-nako razumi, ako bo ima razliku u zlamenovanju, mora imati shtogod i u pisanju. Zato u jednob. pishi *koj, koja, koje, a u vb. koji, koje, koja*, ali neka ti kaxe Dubrovnizski naucitelj, zashto *j* postavlja, u xenskom plemenu, *koja*, u 1. pad. *kojega, koje*, u 3. *kojemu kojoj*. Moxe biti zato, jere jezik iliriski ne podnosi zasobic tri samoglasnika? imash razlog, ali zashto mechc u vb. *koieb koieim*? Zashto, kada je poduminta slaba, i klobuk se na slimenu ljulja. Ako koren dobro upishesh, i ostala chesh do-bro pisat, akoli je on barshljiv i grane chc uvvenuti.

GLÁVA DEŠETÁ.

Od Vrmenoricsih.

§. 48. Vrmenorics jest jedna besida, koja u vř-
menu sadashnjem, proshastom, ali doshastom ukazu-
je, da se shtogod csin, tarp, oli bivá, n. p. *xřvi-
ti, misliti, umřiti*. *Já cbu xřviti, ti si mislio, on je
umro; já mislim, ti umirěsb, on xřvč*; i ost.

Ostali národi razlucuju prigibanje vrmenoricsi od
prigibanja imenah, dali u nashem jeziku, kako u

Ricososlovici francezkoj napomènuh, ime òvò naj-prikladnie slùxi za jedno i drugo, jère su ostalà imèna odvisih dalèko od zlamenòvanja, koje se ovde tràxi. Ricososlovník Della Belle i Stullia dàju za imèna *izvodjenje*, a novì Martina Sarkoticha *ugìbanje*, a za vrimenoricsi *zdruxenje*. *Ugìbanje* moglobi se uzèti za imèna, ali nebuduch u zlamenòvanju rãzlicsito od prigìbanja volio sam kod jednògà ostati. A ostalà su dalèko od pravògà razumka, koj se ovde tràxi.

Vrimenorics *prigìbati* hoche rechi nju kroz rãzlicsità sobstva i vrimèna na rãzlicsite nácsine provoditi.

Sobstvo jedno od onih, koja malo vishe izpísasmo, moxè govoriti od samogà sebe s' jednim, ali vishe sobstvah, od jednògà, ali od vishe sóbstvah oli stvárih. Ovò mogućstvo dàjè *jednbroj*, i *večbroj*. Napokon sobstvo govorechè, ali s' kojim se govori, ili od kògà se govori, jest kad muxeògà, kad xenskògà, a kad neznanògà plemèna: od tuda se vidè imati vrimenoricsi u nikojim vrimènim plemèna n. p. *Mater je pìvila, otac ucsio, a dite kralo*.

Razdiljujù se u iliriskom jeziku na *pomochnè*, i *csinèchè*, na *tarpèchè*, i *sridnovarstnè* na *zaimenivè*, i *brezsobstvenè*.

Pomochnà vrimenorics pomàxè drugù kroz stanovita vrimèna prolazit. Jesu u nas samo dvì *Biti* i *Hotiti*.

Csinèchè ukazuje csinèenje iliti dilovànje: *pìsati pìsbèm*, *pìsah*, *pìsa ebu*.

Tarpèchè izgovàrà podnáshànje iliti tarpljenje; *ja sam kàràn*.

Sridnovarstnà stoji medju *csinèchom* i *tarpèchom*, i prigìbljè se put *csinèchè stàti*, *stòjim*, *sièiti*, *sidim*.

Zaimenivà jest istà *csinèchè* vekshinom, ako joj pridruxiš zaime se: *bojim se*, *kàràam se*, *ljùti se*, *plàshè se*, *csùèè se*.

Sve kolikè jesu *redljive*, oli *neredljive*. Pàrvè se prigìbljù polak obchinskih pravilah, a poslidnjè od njih barem u nikojim vrimènim odstupljivajù.

51

Brezsobstvenè zòvù se, koje imádù samo trèchè sob-
stvo u jednobroju kao *kià*, *garmì*, *sivà*, *kìshì*.

Od Nácsinab.

2. 49. Rázlicsite varste obchinske izgovárànja vrimenoricsih zovemò *Nácsine*, i brojimò u nashem jeziku csetiri :

1) *Kazajúcbì*, koj sadashnje, proshaste, oli doshaste stvári prosto i odlucno izgovàrà.

2) *Zapovidajúcbì*, koj zapovid, proshnju, nagovárànje, pripovid, strah ali xelju ukazujè.

3) *Vezajúcbì*, koj kroz vézник poslidnje izrecsénje s' pridhodéchim sapinjè.

4) *Nesvarsbenì*, koj dilovànje ali stálex stvárih nácsinom neodrednim i obchinskim, brez imenovat broj, oli sobstvo, bilixi.

Od Vriménab.

§. 50. *Kazajúcbì* nácsin broji 6 vriménah *sadasbnje*, *polakproshasto*, *proshasto samostavno*, *proshasto sastavljeno*, *dávnoproshasto*, i *doshasto*.

Zapovidajúcbì nácsin pripùshtà samo vríme *sadashnjè*.

Vezajúcbì nácsin broji vríme *sadasbnjè*, *poduvitnò I. paduvitnò II. buduchproshastò*, *budúcbé*.

Nesvarsbenì nácsin imà vríme *sadashnjè*, *dionovics sadasbnjègà*, i *proshastògà* vrimena, vríme *proshastò*, i *prívicsnò*.

Prigíbànje pomochnè vrimenoricsi. Biti.

Kazajúcbì Nácsin.

Sadasbnje vríme.

Jà jesam.

mì jesmo.

tì jesi.

vì jeste.

on, ona, ono jest.

oni, one, ona jesu.

Polakprosbastò.

jà biah .	mì biahomo .
tì biashe .	vì biahote .
on biashe .	onì biahu .

Prosbastò samastàvnò.

jà bìh .	mì bismo .
tì bì .	vì bìstè .
on bì .	oni bìshè .

Prosbastò sastavljenò.

jà sam	} bio, bíla, bílo.	mì smo	} bíli, bíle, bíla.
tì si		vì ste	
on je		oni su	

Dávnòprosb.

jà biah	} bio, la, lo.	mì biahomo	} bíli, e, a.
tì biashe		vì biahote	
on biashe		mi biahu	

Dosbastò.

jà chu	} biti.	mì chemo	} biti.
tì chesh		vì chete	
on che		oni chè	

*Zapovidajùchè Nacsin.**Sadasbnje vríme.*

Budi ti	budimo mì.
neka on, ona, ono bude.	budite vì.

*Vezajùchì Nácsin.**Sadashnje vríme.*

da sam já.	da smo mì.
da ti tì.	da ste vî.
da je on.	da su oni.

Poduvitnò I.

jà bi	} bio, la, lo.	mì bi	} bíli, e, a.
tì bi		vî bi	
on bi		oni bi	

Poduvitnò II.

jà bi bio bio, a, o.	mì bi bíli bíli, e, a.
tì bi bio bio, a, o.	vî bi bíli bíli, e, a.
on bi bio bio, a, o.	oni bi bíli bíli, e, a.

Bùdùchprosbastò.

kada budem bio, la, lo.	kada budèmò bíli, e, a.
kada budèsh bio, la, lo.	kade budètè bíli, e, a.
kada bùdè bio la, lo.	kada bùdà bíli, e, a.

Budùchè.

kada bùdèm.	kada bùdèmò.
kada bùdèsh.	kada bùdètè.
kada bùdè.	kada bùdù.

*Nesvarsheni Nácsin.**Sadash. vr. Bìti.**Dionor. sad. vr. budúchí, budúchá, budúchè.**Dionor. probh. vr. bivshì, bivshà, bivshè.**Prosbastò vr. bío, bíla, bílo, bíli, bíle, bíla.**Prìricsnò vr. huduch.*

Bilixka. Sadashnjè i ostàlà vrimèna ovde ne metnùtà u vezajúchem nácsinu jesu onalstà, kada im se koj véznuik pridpostavi, koja u vezajúchem nácsinu, samo ako nikoja okreshèsh, t. j. ako u sad. vr. uzmèsh zadnjè slovke u jb. *sam*, *si*, u trechèm sobstvu *je*, a u vb. *smo*, *ste*, *su*; shto imàsh takogjer u svakom vrimenu sastavljenom uciniti, kakochemo kasnje viditi: niti se vladàj polak Nauciteljah dubrovnicskih, koji u ovom, kao ni u ostàlim mnogim rázlike ne imàdù. Ne potribujè-bo se pravo *jesam*, *jesi*, *jest*, *jesmo*, *jeste*, *jesu*, ako ne na pocsèlu izrecsénja, oli kada se shtogod odrednie ukazujè, ili govorenju vèchè snàga podàjè, kako chemo kasnje kázati. Drugo Nemechèm xènskò, i neznanò pleme, jère se lahko nacsinjà od muxkògà.

§. 51. Nácsin govorenja mòxè biti csetveròstruk: *potvardujúchi*, *nikajúchi*, *pitájúchi*, i *smishànì*. Parvì je, kojim smo prigibali pomochnu vrimenoric *Biti*. *Nikajúchi* dobivà pridà se tajnorics *ne*, koja se prid sadashnjim vrimenom kazajúchègà nácsina pomochnè vrimenoric *Biti* okrichè na *nì* s' dùgim nadslovkom: *nì sam*, *nì si*, *nì je*; *nì smo*, *nì ste*, *nì su*.

Pitájúchi nácsin imà naj pria vrimenoric, za njom pitorics *li*, pak onda sobstvo pristojèchè; n. p. *jesam-li jà?* *jesi-li ti?* *je-li on?* *jesmo li mi?* *jeste li vi?* *jesu-li oni?* Ovome ako pridpostàvish *ne*, ali kadi vèljà, *nì*, imati chèsh nácsin *smishànì*: *nì sam-li jà?* *nì si-li ti?* *nì je-li on?* *nì smo-li mi?* *nì ste-li vi?* *nì su-li oni?* *ne kaxèm-li jà?* *ne govorish-li ti?* *ne mucsimò-li mi?* *ne mucsè-li se oni?* i ost.

Bilixka. Pazi, da pitorics s' vrimenoric *s* kroz (-) potez svèxèsh.

Miričski jezik imádè trì prigíbànja od vrimenoričsib kao i od iménah samostàvnih : parvò izhodi na *am*, drùgò na *em*, trèchè na *im*.

Izglèd parvògà prigíbànja.

Kazajúchì Nácsin.

Sadasnje vrime.

Imàm .	imàmò .
imàsh .	imàtè .
imà .	imajù .

Polak probasto.

imah .	imahomo .
imashe .	imahote .
imashe .	imahù .

Probastò samostàvnò.

imah	imasmò .
ima	imaste .
ima .	imashè .

Probastò sastavljenò.

imao imala, lo	} sam .	imali, e, a	} smo .		
imao imala, lo		si .		imali, e, a	ste .
imao imala, lo		je .		imali, e, a	su .

Dávnoprobastò.

biah	} imao, la, lo.	biahomo	} imali, e, a .
biashe		biahote	
biashe		biahù	

Dorbastò.

imati chu.	imaticheмо.
imati chèsh.	imatichete.
imati che.	imati chè.

Zapovidajúchì Nácsin.

imaj tí.	imajmo mì.
neka on imà.	imajte vì, neka oni imajù.

Vezajúchì Nácsin.

Sadasbnje, kako bì recseno, i *prosbastò sastavljeno*, jest istò od *kazajúchègà nácsina*, samo ako mu se pridà vézник pristòjni.

Poduvitnò I.

imao bi já, tí, on.	imali bi mì, vì, oni.
---------------------	-----------------------

Poduvitnò II.

jà bi bio	} imao, la, lo.	mì bi bíli	} imali, e, a.
tí bi bio		vì bi bíli	
on bi bio		oni bi bíli	

Bilixka. U òvim vriménim, ako chesh imat sobstvo, và-ljàga naprid postaviti.

Buduchprosbastò.

kada ja bùdèm	} imao, a, o.	kada mì bùdèmò	} imali,	
kada tí bùdèsh		kada vì bùdètè		lc, la.
kada on bùdè		kada oni bùdù		

kada budèm	} imati .	kada budèmò	} imati .
kada budèsh		kada budètè	
kada budè		kada budù	

Nesvarsheni Nácsin .

Sadash. vri. Imati .

Dionor. sad. vri. Imajúchì, imajúchá, imajúchè .

Dionor. prob. vr. Imavshì, imavshà, imavshè .

Proshasto vr. Imao, imala, imalo, imali, imale, imala .

Prirics. vr. Imajuch .

Bilixka. Proshastò vríme svàkà vrimenories od ovògà prigìbanja imajúchá na ao moxè imati na sàmi ò n. p. kò, rèkò, kàzò, i ost. Sobstva rászlicitih vriménah imajúcha jednako izhadjanje razlucsujù se kroz nadslovak, kako si mogao viditi .

Izglèd drugògà Prigìbanja .

Kazajúchì Nácsin .

Sadashnje vríme .

Orèm .	orèmò .
òrèsh .	orètè .
òrè .	òrù .

Polakproshastò ,

jà orah .	mì orahomò .
tì orashe .	vì orahote .
on orashe .	onì orahù .

Proshastò sastavljenò .

ja orah .	mì orasmo .
tì ora . .	vì oraste .
on ora .	onì orashè .

Proshastò sastavljenò .

orao sam.	orali smo .
orao si .	orali ste .
orao je .	orali su .

Dávnoprosh.

bíah	} orao , la , lo .	bíahomo	} orali , le , la .
biashe		bíahote	
biashe		bíahù	

Doshastò .

orati chu .	orati chemo .
orati chèsh .	orati chete .
orati che .	orati chè .

Zapovidajúchì Nácsin .

ori tí .	orimo mì .
neka on òrè .	orite vì , neka oni òrù .

Vezajúchì Nácsin .

Sadash. vrí. Kao u kazajúchem nácsinu s' vèznikom .

Poduvitnò I.

jà bi orao .	mì bi orali .
tì bi orao .	vì bi orali .
on bi orao .	oni bi orali .

Poduvitnò II.

jà bi bio	} orao , la , lo .	mì bi bíli	} orali , e , a .
tì bi bio		vì bi bíli	
on bi bio		oni bi bíli	

kada bùdèm	} orao , la , lo .	kada bùdèmò	} orali , e , a .
kada bùdèsh		kada bùdètè	
kada bùdè		kada bùdù	

Budúchè .

kada bùdèm	} orati .	kada bùdèmò	} orati .
kada bùdèsh		kada bùdètè	
kada bùdè		kada bùdù	

Nesvarsheni Nácsin .

Sadasb. vr. Orati .

Dionor. Sad. vr. Orúchì , orúchà , orúchè .

Dionor. pros. vr. Oravshì , oravshà , oravshè .

Prosbastò vr. Orao , orala , oralo , orali , orale , orala .

Priricsnò vr. Oruch .

Izglèd trechègà Prigibànja .

Kazajúchè Nácsin .

Sadasnje vríme .

Ljúbim .

ljúbish .

ljùbi .

ljúbimò .

ljùbitè .

ljùbè .

Polakprosbastò .

ljùbiah .

ljùbiashe .

ljùbiashe .

ljùbiahomo .

ljùbiahote .

ljùbiahù .

Proshastò samostàvnò.

ljùbih.	ljúbismo.
ljùbi.	ljúbiste.
ljùbi.	ljúbishè.

Proshastò sastavljenò.

ljúbio sam.	ljúbili smo.
ljúbio si.	ljúbili ste.
ljúbio je.	ljúbili su.

Dãvno-proshastò.

biah	} ljúbio, ia, lo.	biahomo	} ljúbili, le, la.
biashe		biahote	
biashe		biahù	

Doshastò.

ljúbiti chu.	ljúbiti chemo.
ljúbiti chèsh.	ljúbiti chete.
ljúbiti che.	ljúbiti chè.

*Zapovidajúchi Nãcsin.**Sadasnje vríme.*

ljúbi tí.	ljúbimo mì.
neka on ljùbi.	ljúbite vì, neka oni ljùbè.

*Vezajúchi Nãcsin.**Sadasnje vríme.*

Kao kod parvih s'véznikom.

Poduvitnò I.

jà bi ljúbio.	mì bi ljúbili.
tì bi ljúbio.	vì bi ljúbili.
on bi ljúbio.	oni bi ljúbili.

Poduvitnò II.

jà bi bio	} ljúbio, a, o.	mì bi bíli	} ljúbili, e, a.
tì bi bio		vì bi bíli	
on bi bio		oni bi bíli	

Bùducbprosbastò.

kada bùdèm	} ljúbio.	kada bùdèmò	} ljúbili.
kada bùdèsh		kada bùdètè	
kada bùdè.		kada bùdù	

Budúchè.

kada bùdèm	} ljúbiti.	kada bùdèmò	} ljúbiti.
kada bùdèsh		kada bùdètè	
kada bùdè		kada bùdù	

*Nesvarsbenì Nácsin.**Sadash. vr.* Ljúbiti.*Dionor. Sad. vr.* Ljubéchi, ljubéchà, ljubéchè.*Dionor. prosba. vr.* Ljubivshì, ljubivshà, ljubivshè.*Pros. vr.* Ljúbio, ljúbila, ljúbilo, ljúbili, ljúbile, ljúbila.

§. 52. 1.) Misto buduch proshàstògà vrimena u svim vrimenòricsim mnogo lipshe i mnogo bolje potribuje se sadashnjè kazajúchègà nácsina pridpostàvljajuch mu ricsicu, uz n. p. *kàdà uzimàm, uzimàsh, uzimà, kàdà uzimàmo, uzimàte, uzimàdu; kàdà uzòrèm, rèsb, è. Kàdà uzòrèmò, uzòrètè, uzòrù, kàdà uzljúbim, uzljúbish, uzljúbì, kàdà uzljúbimò, uzljúbìtè, uzljúbè; kàdà uzbudem, uzbudèsb, uzbudè, kàdà uzbudemo, uzbudete uzbudù.*

2) Sve vrimenòricsi izhodèchè u *prosb. vr. nesvars. nács.* na *ao* dobro izhodè na sam *ò* s'nadslovkom, i jest za pravo izgovàrati lakshè.

3) *kàdà* se postavlja u sastavljenim vrimènim sobstvo, stoji naj parvo, za njim pomòchnà vrimenòrics prilomljena, pak onda *prosb. vr. nesvarsb. nács.*

4) Svàki skoro Ricsoslovac drùgà dàjè vrimena, koj polak nimacskògà, koj polak taliànskògà, a koj i polak latinskògà jezika tako rázlicsito, i na mistim breztemeljito, da kod csesto imenovanògà Otca Appendixinìa nesvarsheni nácsin vríme svarshenògà imàdè, shto u nijednom jeziku najti ne budèsh. Zato-bo isto, jère svarsheni razumak nesvarshenà vrimenòrics dati ne moxè. Da se od istinè uzpridobièsh, otvòri njegovu Ricsoslovicu na l. 87. pak súdi, je-li taliànski jezik tumacsi, oli, iliricski marcsi: *Gerundio presente ed imperfetto*. Buduchi da ja imàm, dà ti imàsh etc. O imajuchi *avendo, ossia essendo, che io abbia*. Evo polak nauka dubrovnicskògà imalo bi svejedno biti imajuchb, govorech, kàrajub, písbuch, i imajúcbi, a, e; govorecbì, a, e; kasajúcbì, a, e; písúcbì, a, e. Tko iliricski ishto razùmì, rechi che, da su nadaleko u razumènju.

5.) Imàmò vríme proshàstò poniki nácsin svarshenògà razumka, koj se vidi biti od nesvarshenògà nácsina, ali je izvan prigibànjah, kao: *tì se ucio a ne*

ucsio, meni je svejedno; vi govorili, a ne govorili, ja ne slušam. Ovò se zove vríme nijednostrano, i pristaje biti nesvarshenògà nácsina, kako dobiè razumak svarsheni.

Kàdà se stvár oli dilo koje, koje bi se u doshastom vrímenu imalo ucsiniti, a ucsiniti se vindar ne bude ili, jère nè chemo, oli jère nemoxemò, potribujè se vríme proshastò samostàvnò; *Tògà mi ne stignusmo, tò ja ne docsekah, tò ti ne izprosi, hoche rechi: tò mi ne chemo stignuti, to ja né chu docsekati, tò ti nè chesh izpròsit, i ost.*

Drugò. Ovò istò vríme lípo se postavljà misto sadashnjègà, kàdà se shtogod jurve pocsetò, a josh ne svarsheno zlamenujè; n. p. *Priatelju! ja odob, ostaj mi s' Bogom. Ode-li priatelju! ode? Odob. Poshao mi u miru Boxjem.*

Od Nacsinjànja Vriménab.

§. 53. Od sadashnjègà vrímena kazajúchègà nácsina, ne mogueh temeljite zákone dati, van dabi cio Ricsòslovník hotio izpísati, postavljàm samo slidechà:

1.) *Polakpros. kaz. nács.* u prvom prigíbanju nacsinjà se od parvògà sobstva *sad. vr. kaz. nács.* okrichuch slovo *m* na *ab, asbe, asbe, bomo, bote, bù, kàràam, kàrab, kàrasbe, kàrasbe, kàrasmo, kàrahote, kàrahù;* u drugom *em* na *ab, asbe* i ost. u trèchèm *m* na *ab, asbe* i ost. orem *orab, orasbe,* i ost. ljubim *ljubiah, ljubiasbe,* i t. d.

2.) Odstupljujù od ovògà zákona sve vrímenoricí ne imajúchè sadashnje vríme kazajúchègà nácsina. Takve pak jesu sve ònè, koje jednom samo shtogod ucsiniti, iliti dilo jedním mahom svarshiti zlamenujù n. p. *umriti, udrisi, ukrasti, skocsiti, dati, òvè* i ovàkve vrímenoricí, kako lahko poznajèsh, jedním mahom dilo svarshujù, dali ne tako *umirati, udarati, krasti skákati dávati,* jère ukazujù, da se istò dilo po-

nàvljà oli dilovati napridujè. Poslidnjè su *redljive*, a pàrvè *neredljive*. Odkuda :

1.) Vrimeroricsi pàrvè vàrstè izhodèchè u nesvarshenom nàcsinu na *oti* csinè proshàstò samostàvnò kaz. nàcs. na *ob de, de, dosmo, doste, dosbè*, kao : *dati, prodati, prodadob, prodade, prodade, prodadosmo, prodadoste, prodadosbè, dadob, dade, dade, dadosmo, dadoste, dadosbè*.

2.) Izhodèchè na *nuti* kao *dignuti, skinuti* csinè na *ub, ù, ù usmo, uste, ushè, púnub, pùnù, pùnù, púnusmo, púnuste, púnusbè, skinub, skinù, skinusmo* i ost.

3.) Izhodèchè na *sti* kao *jisti, ukrasti, pasti* okri-chù *sti* na *dob de dosmo, doste, dosbè, padob, pade, pade, padosmo, padoste, padosbè, vindar dovesti, i, dovesti* sa svojim korenom *vèsti* imàdù *zob, ze, i ost. dovezob, dovez:, dovezè, dovèzosmo, dovèzoste, dovèzob, dovèzè, dovèzè, dovèzosmo, dovèzoste, dovèzoshè*.

4.) Izhodèchè na *iti* kao *udriti, pokriti, umrtiti* imajù na *ib, i, ismo pokrih, pokri, pokri, pokrismo, pokriste, pokrishè*. Ovò vríme vàljà razlúcsiti od zapovidajúchègà nàcsina, jère se u onom imà nadslovak, a ù ovom ne *pòkri, sakri, i ost* iznimljè se *udriti, u zap. nàc. udri, u prob. ùdri, i* josh koja.

5.) Izhodèchè na *eti* okri-chù *ti* na *h, xeti, uzèti, xeb xe, xe, xesmo, xeste, xeshè, uzeb, uze, uze, uzesmo, uzeste, uzeshè*.

6.) Izhodèchè na *chi* csinè na *koh cse, cse, kosmo, koste, kosbè, sicbi, recbi, pecbi, sikob, sicse, sicse, sikosmo, sikoste, sikosbè, rekob, recse, i ost*.

Ostàlà *dati che obicsaj, csuti, csub, polak 2*).

Mnògì ovò vríme s' polak proshastim míshajù, koje ne imajuch mista izvan dogodòvshтинah malo se i poznajè. Odkuda nì je se csuditi Della Belli, ni O. Appendiniu, koj mnògè zákone breztemeljite za òvà vrimèna od-rèdì jedno jèrih od *kazaj. a ne resvarsb. nàcsina* izvòdì, drùgò; jer vishe izhadjànjah dàjè, nego

jezik iliricski podnosi n. p. na l. 93. 3.º vèli od vrimenorièsi *krasti*, da imádè u *polakpr, kradiab, kradib, i kradob*, kàdà medjuto jezik samo *kradoh, kradiab* mucсно, a *kradib* nikako podnosi. Takogjer nedokuesujem, kako kod njega vrimenorièsi *sahnuti* t. j. *cesnuti, venuti*, u imenovanom vrimenu moxè imati *sanjab*, imajuch ovako vrimenorièsi *sanjati*, koja su u sebi vele rázlicisita. Ako list 97. 93. progledàsh, najti ehesh josh shro.

Koliko csùjem govorèche i shtiem pisajúche, csìni mi se, da svaka vrimenorièsi u nashem jeziku ova vrimèna ne imà; ako-li ih ima, da se polak zákona vlàdà, oli malo od njega odstùpà. Tako bi mi se dobro vidilo rechi, da *sahnuti* u ovom vrimenu ne moxè se pottribovati, *gárnuti* dà se dobro vèli *garniab, garniasbe garniasbe, garniahomo*; i ost.

Rávno tako csìni mi se, da bi vele pristojnie bílo rechi na l. 97. 98, da se *ti* u ovom vrimenu trechègà prigíbanja okrichè na *ab, ashe, asbe, abomo, abote, abù*, i da se ne vèli, *kúpiti kùpljab, goniti gonjab, garliti garljab, cíniti cinjab*, i ost. jère se skupglasnik *j*, koga ovde vidimò, u korenu ne nahodi: súdim-bo, da bi se obchinski vrimenorièsi trechègà prigíbanja imale izvoditi na *iah, iasbe, iashe, iabomo, iabote, iabù*, i dà se slovo u korenu stojèchè u vrimenu izvedenom na drugo ne okrichè, nego cilovito ostàjè, oli se izpùshtà. Zato-bi se redljivo prigíbalò: *kuptiab, gomiab, ciniah, garliab*; i ost.

Shto napokon govori Della Bella na l. 27 na svarhi §. 3. p. 13. u Ricsòslòvniku mletackom, a Orac Appendini na l. 98, da imádè vrimenorièsih rázlicitògà izhádjanja, a istògà skoro zlamenovanja kao; *napraviti, i napravljati, kúpiti, i kupovati*, a da viudar rázlicisito izhodè u *pol. prosh.* vrimenu, ali che oprostic jedan i drugi; drùgò-bo je vríme *proshastò*, a drùgò *polakproshastò*, niti je *napravljab* u *proshastom*, nego u *polakproshastom* (vidi §. 53. 2.).), ni na-

pravib u ovom nego u onom; gdi ní je korena, ne ima ni mladice. Rekosmo, da vrimenoricsi zlamenujúchê dilovánje jedním mahom svarsheno ne imádhî sadashnjega vrimena *kazaj. nács.* daklen josh manje polak prošasto, koje se od njega izvodi, ako ne *budúcbê vezajúcbêgâ nácsina*; ne morè-bo se rechi: *jâ napravim, jâ kùpim*, nego ako, *kâdâ, da napravim, kùpim*, i ost. za imati pak sadashnje vrime, vâljà uzéti od ovih izvedenu vrimenorics *napravljati, kupováti, napravljâm, kupujèm*, i ost.

Ovuda daklen od *polakprosbâstôgâ* vrimena sve izhodî, da vrimenoricsi, koje nâparvodoneshenimizní-mànjim podloxene ní su, u pàrvôm prigibànju *m* na *b* u drugòm *em* na *ah*, u trêchêm *m* na *ab* okrènú: *imam imab, orèm orab, ljubim ljubiah*, i ost. vid. §. 43. 1).

§. 54. Sastavljenâ vrimèna nacsínajjù se od prošâstôgâ nesvarshenôgâ nácsina pridávajuch pomochnu rics *biti* u vrimenu, koje se potribujè, n. p. *ljúbio sam, ljúbio bi, bi bio ljúbio*, i ost.

Budúcbê iliti doshastô *kazaj. nács.* imà se od nesvarshenôgâ nácsina, kâdâ mu se pridàjù zadnjè slovke *sad. vr. kaz. nács.* od vrimenoricsi *botiti cbu, cbèsb, cbe, cbemo, cbete, cbè*, n. p. *imati-cbu, imati-chèsb, imati-cbe, imati-cbemo, imati-cbete, imati-cbè*, kadi u svagdashnjem govorenju izpùshtà se vavik zadnjâ slovka *ti* cich lakshega izgovárànja, a to po svìm prigibànjim: *imacbu, oracbu, ljúbicbu*, i ost.

Dionorics sadash. vr. u parvom prigibànju nacsinjâ se od *sad. vr. kaz. nács.* okrichuch *m* na *juchì* *imam imajuchì, karam karajuchì*; u drugòm *em* na *úebi orem orúcbì, pletèm pletúcbì*; u trêchêm *im* na *écbi, a, e*; i ost.

Dionorics prob. vr. Okrichè u parvom prigibànju *m* na *vsbì*, u drugòm *em* na *avsbì* u trêchêm *m* na *vsbì, a, e, imavsbì, a, e, oravsbì, a, e, ljubiv bì, a, e.*

Príricsno vrime: imà se od dionoricsi *sad. vr.* ako

se, *i*, *a*, *e*, izpusti u svim trím prigibànijm *imajuch*, *oruch*, *ljùbecb*.

Budùcbè vezaj. nàcs. pridàjè nesvarshenom nàcsinu budùchè vríme pomochnè vrimenoricci *biti*: *bùdèm* *bùdèsh*, i ost.

Zap. nàcs. okri che se u 1. *m* na *j*, u 2. *em* na *i*, u 3. odmechè se *m*: *imaj*, *ori*, *ljùbi*.

Od tarpèchè vrimenoricci

§. 55. Kàdà znàsh prigíbati pomòchnu vrimenoricci, *biti*, znati chèsh i tarpèchu svaku imajúch njè dionoricci proshastògà vrimena, koja se samo imenovàtòj ricci pomòchnòj u sobstvu, i broju potribitògà vrimena prilucsujè.

Imajuch, kako rekosmo, dionoricci nàrav takogjer iménah pridavnih, prigibljà se kao i ona, a izhodì na *n* ali *t* kao *ljubljen*, *a, o*, *propet*, *a, o*, ali u muxkom plemènu na samoglàsniè: *ljubljeni*, *propèti*, i ost. Ovìm ako pridpostavish, ali zapostavish pomòchnu vrimenoricci, imati chèsh tarpèchu vàrstu; n. p. *jà sam ljubljèn*, *a, o*; ali *ljubljen sam*, *ljubljenja si ljubljeno je*, i ost. po svim vrimènim.

Od neredljive Vrimenoriccih.

§. 56. Zòvù se *neredljive*, jère odstupljujù od redòvah iliti pravilah obchinskih, polak kojih se ostàlè vrimenoricci prigibljà.

Vrimenoricci Hotiti.

Kazajùcbi Nàcsin.

Sadashnje vrime.

Hochu.
hochèsh.
hochè.

hochemo.
hochete.
hòchè.

Polakprosbato.

S' ostàlim sastavljenim *hotiab*, *hotio sam* idè redovito.

Prosbato Samastavno.

hotih.	hotismo.
hoti.	hotiste.
hoti.	hotishè.

Za povidajùchi Nàcsin.

hoti tì, neka chemo mì.
neka che on. neka che te vî, neka chè oni.

Ali ovo vríme od òvè vrimenòricsi nì je obicsajno ako ne u govorénju dopustivom n. p. *akò che*, *neka che*, *ako chèmo*, *neka chemo*, i ost.

Nesvarbeni Nàcsin.

Sadasb vr. Hotiti.

Dionor. sad. vr. Hotijùchi, a, e.

Dionor. prob. vr. Hotivshì, a, e.

Prosbas. vr. Hotio, hotila, hotilo, hotili, hotile, hotila,

Privics. vr. Hotech.

*Vrimenòrics Rechi.**Sadabnje vríme.*

vèlim.	velímo.
vèlish.	velíte.
vèli.	vèlè.

Polakpr. Ne imà.

Prosbastò Samotàvno.

rekoh.	rekosmo.
recse.	rekostè.
recse.	rekoshè redovito.

Zapovidajúchi Nácsin.

Reci, neka rècsè, recimo, recite, neka rèkù.	
<i>Budub. vr. vez. nacs.</i> Da ako rècsèm.	recsèmò.
	rècsèsh. recsètè.
	rècsè. rèkù.

Nesvar. Nács.

Rechi, rekúchi, reckavshi. rekao, rekuch.

*Vrimenovics Iti, Ichi.**Sadashnje vríme.*

Idèm.	idèmò.
idèsh.	idètè.
idè.	idù.

Polakpr. Idiah, ali idjah redovito.

Prosb. sam. Ne imà, a sastavljena su redovita.

Zapov. nàsc. Idi tì. hajdemo mì, ídite vì.

neka on idè. neka oni idù, ali ídjù.

Ostàlà idù redov.

Nesvarsb. Nácsin.

Iti, idúchi, ishavshi, ishao, iduch.

*Vrimenoričs Mochi.**Sadasbnje vrime.*

mogu ali morèm, moxèm. moremo, moxemo.
 morèsh, moxèsh. morete, moxete.
 morè, moxè. mògù.

Folak probastò.

mogah.	mogahomo
mogashe.	mogahote.
mogashe.	mogahù.

Prosb. sam. Mogoh, mogosmo, mogoste, mogoshè.
Zapov. nács. Ne ima.

Nesvarsb. Nács.

Ne imà.

Dionor. sad. vr. Mogúchi, a, e.

Dionor. prob. Mogavshi, a, e.

Prosb. vr. Mogao, mogla, moglo, i, e, a.

Prirics. vr. Moguch. Ostàlà idù redovito.

Bilixka. Izvedenè vrimenoričsi od *iti* kao *dojti*, *projti*, *pojti* imàdù u budúchem vrimenu vez. nács. na *òjdèm*, *òjdèsh*, *òjdè*, *òjdemo*, *òjdètè*, *òjdù*, *kàdà pòjdèm*, *pòjdèsh*, *pòjdè*, *pròjdèm*; *izìchi* imà na *ajdem*, *izajdèm*, *izajdèsh*, *izajdè*, *izajdèmo*, i ost.

Od zaimenivob Vrimenoričsib.

§. 57. Ovè, kako jurve napoménusmo, ne razlucsujù se od csinécsih, osin da imàdù uzà se zaimese kao: *karam se kàrab se*, *kàrao sam se*, *kàrati chu se*, *kàrao bi se*, *kàrajúchi se*, i ost.

Od brezsobstvenib Vrimeroricsib.

§. 58. Brezsobstvenè vrimeroricsi imádù samo trèchè sobstvo jednobroja, zato idù redòvito svàkà polak svoga prigíbanja uzimljuch samo trèchè sobstvo kao: *gàrmì, gàrmiasbe, garmilo je, garmisi che garmilo bi, i ost, garmeb, garmivoshi, garmèchi*. Takvà jesu: *kishiti, daxditi, snixiti, kiati, oli bolje kishì, snixì, daxdì, kìa, pomete, triskà, pràskà, tútnji, svà, bòli, vèdri se, òblàcsi se, dàni se, nòchi se, jutvò se, svichè se, smarçà se, i ost.*

Od Vrimeo-koreno-ricisib.

§. 59. Sveako ne samo vrimerorics, nego i istò ime samostavnò imena oli vrimeroricsi, oli kojemu dràgo besidè primàxè koren biti; nishta od manje posebnim nácsinom nikoje vrimeroricsi òvò ime posvoívaju. Vrimeroricsi ovè jesu, koje taknusmo na §. 53 ne imajúchè sadashnjega vrimea kazajúchègà nácsina, u kojim, kako je inostrancu mucсно kod redljivih pàrvò sobstvo izvesti, tako je mucсно najti budúchè vezajúchègà nácsina. Ne manje nishta koliko mogućè biashe dokúcsiti, najdosmo slidèchá:

1) Vrimeroricsi, koje dilovànje jednim mahom svarsheno ukazuju, izhodèchè u *nesvarshenom nácsinu* na *nuti* kao: *ganuti, dabnuti, niknuti, viknuti*, od kojih izhodè *gíbatì, díbatì, nicatì, vikatì* i ost. u budúchem vrimeu kazajúchègà nácsina okrichù slovke *uti nesvarshenògà nácsina* na *em*: *da ganèm, dabnèm, niknèm, víknèm*.

2) Izhodèchè na *riti* kao *umriti* okrichù *iti* na *em*: *kàdà umrèm, proxdrèm, ùdrèm, òdrèm*; izvadi *pokriti, sakriti pckrièm, sakrièm*, i josh *kòjà*.

3) Izedèchè na *chi* okrichù *chi* na *csem utechi, kàdà utecsèm, izpècsèm, svucsèm*.

4) Izhodéchè na *csiti*, *citi* okrichù *iti* na *im* ako *smocsìm*, *skocsìm*, *porvidocsìm* *bàciti* *bàcìm*; na *csati* *csì-nè* *am* *dokòncsàm*.

5) Izodéchè na *biti* ali *piti* okrichù *ti* na *em* *do-spiem*, *kùpim*, *ubiem*.

Odágnati s'ostàlim pridstavcìm izhodi na *renem* ako *dorènèm*, i ost. uzéti *uzmèm*, otéti *otmèm*, obuti *obujèm*, izuti *izujèm*, sàditi *sàdìm*, zaditi *zadièm*, ulíti *ulièm*.

Rechi che tkogod, da bi se bòljè òvè rìcsi za izvedenè, a protivnè za korenitè uzéti mogle, mislio sam i ja o tom. ali ne imajuch se s'kim pravo svitovati, jère shto imadoh pri rúci knjigah, nijedna od ovè varstè bèsidah, ne govori, ostadoh kod parvè misli; ako iznajdèsh, da je tako bòljè, prosto ti je zákone okrénuti, a i tako màlà je rázlika, dali stvar u sebi velikè cínè.

Od *Dionoricsi*.

§. 60. Kako sam se u mnogim uslobodio odstúpiti od Otca Appendinia i njegova naucitelja Della Belle, tako odstupih i u tumacsènju *dionoricsib*. Da svaka redljivà vrimenorics imádè *dionorics* *sadasbnjègà* i *proshastògà* vrimena, vríme *proshastò* *príricsnò*, tájati se ne moxè, je-li shto vishe u nesvarshenom nácsinu csinéchè varstè imádè, xelim od Ucsenih iztumacseno viditi. Kako se koja i kàdà imà potribovati, viditi chemo na njihovom mistu.

Od *dionoricsi* sad. i *prosh*, vrimena, moxè biti, ne budè inadè, nego od vrimena *proshastògà* i *príricsnògà*. Shto se poslidnjègà tícsè, znám istinito, da ga jezik ilirìcki imádè, i postàvljà se popùt *príricsàkah* na pítanje *kako*; n. p. *Shtedecb* i *poslujuch stícsù se bogatstva*, a *sbtijuch poznánja*. I zato mu dadoh ime *príricsnògà* vrimena.

Od *proshastògà* *rechiche* koj, da bi se imalo bolje nazvati *dionorics proshastoga vrimena*, jère ima oblicsje pridàvnògà: *ljúbio, ljúbila, ljúbilo, ljúbili, ljúbile, ljúbila*, to te ne imà smútitì, jère u Taliánah i Francèzah istà besida, koja slúxi u csinéchoj varsti misto *proshastògà vrimena*, stòji u tarpéchoj misto *dionoricsi* n. p. *io ho amato, j'ai aimé*, vèli jednako muxko i xensko, a u tarpéchoj varsti vèli se: *io sono amato, amata, je suis aimé, aimée*; od csesa mì, imajuch rázlicsitu u tarpéchoj varsti *dionorics*, potribè, ne imàmò. Da pak òvò vríme za svàki spol imà svoje izhadjanje, vèlja pripísati kakojstvu i vlastitosti jezika.

§. 61. U tarpéchoj varsti ne imàmò drugò izvan samè *dionoricsi proshastoga vrimena*, koja vindar sva vrimèna svarshenih nácsinah u kripost pomochnè *vrimericsi* izgovàrà, kako si vidio na §. 55. Ova izhodi na *an, en, et, ut*, kao: *kàran, bien, pròklet, dignut*; i izvodi se od nesvarshenògà nácsina *slidèchim nácsinom*.

1) Izhodèchè *vrimericsi* na *ati* okrichù *ti* na *an* kao: *psovati, psovan, daròvati, darovan, a, o*.

2) Izhodèchè na *csiti, citi, cbi* csine *dionorics* na *csen* kao: *ucsiti, ucseu, mucsiti mucsen, bécite, bécseu, svúcbi svucseu*.

3) Izhodèchè na *eti* izpúshtajù slovo *i* mínjajuch nadslovak kao: *uzèti, uzèt, proklèti pròklet, òteti otèt*. K' ovima se pridajù izhodèchè na *uti dignuti dignut, skinuti skìnut, krènuti krènùt*.

4) Izodèchè na *siti* okrichù *siti* na *sben* kao: *nositi nosben, prositi prosben, kositi kosben*.

5) Izhodèchè na *biti, piti, viti, listi* okrichù vekshinom *ti* na *ljen ljubljen, plìti plìjen, gùliti gùljen*.

6) Izodèchè na *titi* okrichù vekshinom obe slovke na *ljen*; *mlátiti mlàtjen, plátiti plàtjen, zagláviti, glàvljen*.

Ostàlà izvédi, kako ti bùdè dragò; znaj vindar da mòrà izáchi na *n*, ali *t*, i da se nadslovak òshtri

okrichè na teski, a teshki na kratki, kako si u napradoneshenim mògò opaziti.

Ol Pridstavka.

§. 62. Ovako se imenujù ricsice, kroz koje različita, koja stvãri medju sobom imãdù, uznošenja, ilini vezãnja izgovarãmò. Imã ih od različitih, varstah, nikòji nikòja a drùgi drùgã pítajù padanja.

Drùgò padanje pítajù: izvan, brez, cicha, vishè, nixè, blixè, dãlje, svarhu, radi, zaradi, poradì, oko, okolo, priko, do, od, pokraj, kraj, nakraj, pria, kod, blizo, misto, namisto, polak, poslie, nasrid, posrid, izmed, izmedju, evo, eto oto, eno, ono, van izvan.

Trèchè padanje pítajù: *Prema, proti, naproti, suproti, po, pri, u, na, k', ka, o; ka*, kadã stòji prid imenom pocsimajùchim od istoga slova, potribujè se, a inacsiè, k' s' ispustkom.

Csetvãstò padanje pítajù: *kroz, uz, prid, za, pod, nad.*

Shèstò padanje pítajù: *Prid, pod, sa, s', za, medju, med, nad.* Ovi pridstavci vladajù ne samo òvã padanja, koja im se ovde dajù, nego i druga, ali u drugom razumku, kako chemo kasnije viditi.

Od Priricska.

§. 63. Priricsak nãzìvljemò onu besidu, koja nãcsin stãnja, stãlexa, i dilovãnja stvãrih ukazuje. Drùgi su *mista i vrìmena*, drùgi *broja i rãda*; nikòji *kalikojstva, prispodãbjãnja*, i *kakojstva*, a nikòji *popùshtènja*, i jedni *ukazìvãnja i pìtãnja*; a jedni *potvãrdjìvãnja i nãkãnja*; òvi *sumnjè* i *prìrikè*, òni *sastavljãnja i rastavljãnja*.

Priricsci Mista.

Gdi, kadi, òvde, ònde, tũte, tu svagdi, nigdi, gdìmudrãgo, okolo, nã okolo, na desno, na livo,

livo, desno, ovamo, onamo, izdvóra, izvan, izvâna, unùtra, iznùtra, prid, sprid, sprida, strâga, gori doli, drugamo, igdi, drugdi, s'ovu stranu; s'onu stranu, kod, blîzu, dalêko, vani, na dvêru, gdigod, kùdà, odkud, kamo, amo, tamo, odovud; odonud, odtud, odtuda, ovuda, onuda, dôklèn, kroc, s'drugè strane, iz bliza, naprid, natrag, nastranu, dôvle; dòtle, dônlè.

Priricsci Vrimenta.

Kàdà, sàdà, tàdà, tadaj, onda, valje, hitro, bârzo, udilj, odma. skoro, dávno, odavno, ukratko, dan na dan, dan i noch, vazda, od dàna, do dàna, svaki dàn, vaz dràgi dan, vas bòxi dan, vas dùgi dàn, do nochi do pónochi, do pódne, na dàn, na nedilju, na mìsec, na godinu, na ùru, svakè urè, pria, ikada, nikada, uvik, vavik, od sada, od sele, u napridak, vech, tù skoro, onogda, nikidan, danas, sutra, prikosutra, juse, prikojû se, litos, lànì, onomlànì, priklànì, sutradan, jutros, u jutru, rano, kasno, sinoch, vecsêras, danas, u zoru, prid zoru, u svanútje, prid vecser, k' vecseru, u zdravu Mariu, u súton, u mràk.

Priricsci Broja.

Jedan pùt, dvà pùt, trì pùt i ost. koliko pùtah, vlshe pùtan, ritko, csèsto, pàrvì pùt, drùgi pùt i t. d. svaki pùt, mnogo pùtah, nikoliko pùtah, kadikad.

Priricsci Rèda.

Naj pria, pria svega, pàrvò, drùgò, zatim, pàk, pàka, poslie kashnje, naj poslie, rèdom, jedno za drugim, redòvito, uredno, neuredno, ujedno, zajedno, skupa, najzminice, jedan za drugim, dvà a dva, najjednom, smetèno, pomishano, privàrnùto, starmò-

glavice, u arpi, svarhutoga, pak onda, opet, iznova, takogjer, poisti nácsin, rávno tako.

Príriscsi Kolikojstva.

Kako, tako koliko, toliko, malo, mnogo, puno, dosta, odvishe, savish, izobila, obilato, vishe, mànje, naj mànje, na prìmer, sa svìm, sve, nishto.

Príriscsi Prispodábljànja.

Bòlje, gòre, vishe, mànje, mucsnie, lakshe, jednàko, skoro, ishtom, mnogo vishe, strahovito, neizmirno, nàj manje, nàj vishe, sve tò vishe, sve tò manje, sve tò bolje protivním nácsinom, pacse.

Príriscsi Kakojsstva.

Dobro, zlo, òpàko, svesardno, dobròvòljno, silom, teshko, mucсно, lahko, jedva, ishtom tot, pravo, krivo, eh zbilja, za oklad, pametno, múdro, u lagji, po suhu, krajom, po inòru, mòrem, po vòdi, ocsito, òtájno, izmúcse, iznenada, na jurish, iz shálè, po láchko, iz svega garla, dragè voljè, slebodno, junacski, vitexki, pishice, konjicski, vòzech, jashuch, púzuch, na saonicam, u kolim.

Príriscsi Popúsbtènja, vidi kakòjsstva.

Príriscsi Ukázànja.

Vekshinom, imádù za sobom iména, Evo, eto, eno, ono, oto, kàdà se prosto shtogod ukazujè, potrebijù a pad. n. p. evo ga, evo ih, eto nas; kàdà se pak na píranje tkoje, sbtoje, odgovàrà, imaju parvò pàdànje. tko je to? evo ja, sbto je ono? eno zèc i lisica.

Príricsci Pitànja .

Zashto , k' csemu , gdi , kàdà , koliko , kamo , kako , kàdà , dòklèn , u koja doba , shto , zashto , je li , rad shta , porad csêsa ?

Príricsci Potvardjénja .

Da , jest , tako je , istina je , doisto , zaisto , ufa-
no , istinito , stanòvito , brez sùmnjè , brez dvoimbè ,
brez pomanjkànja , brez shálè , zbilja , zazbilja , naisto .

Príricsci Nìkànja .

Ne , ne daj Bog , ní je , ni poshto , po nijedan ná-
csin , nikàko , nisthta , nikadà , ni-ni .

Príricsci Sùmnjè .

Ako moxe biti , ako bi , ako je istina , ako je tako ,
u dogodjaju , na príliku , po dogodjaju , po srichi ,
po nesrichi .

Príricsci Prélikovànja .

Tako dobro , kao , kako , na istì nácsin , jednàko ,
vìshe , ni vìshe , ni mànje , kakogod , kakomu drà-
go , drugacsie , inacsie .

Príricsci Sakupljénja , i Rastavljànja .

Skupa , ujedno , zajedno , u istà doba , u istò vrí-
me , obchìnski , u obchinu , cilòvito , sve na jedanput ,
u svemu , josh , na vlastito ; osin toga , takogjer .
Protivním nácsinom , drugacsie , samo , imenom , ocsi
na ocsi , od glávè , nà glavu , od stránè , osobito ,
ponáse , posebním nácsinom .

Od Medjumetka .

§. 64. Medjumetak zòvè se ònà besida . kòja rázli-
csita sarca ganúija ukazujè . Imà ih , kao i prírícsahch
od vishè várstah .

Medjumetci Zacsudjenja .

Ah ! ah shto govorish ! ho ho ! Boxe dràgi ! je-li
to mogúche ! kako je lipo ! gledajte samo ! kako to !
ta ní je mogúche ! tkobi reko ! shto shto ! csudna
rúga ! pardacsiné ! sjáseta ! csuda Boxe !

Medjumetci Zaxivànja .

Slushaj ! gledaj ! pazi ! csùjèsh ! csujètè ! vidíte ! ho-
di ! hodite ! pristúpi ! pristúpíte amo ! pomozí Boxe !
nu , nude ! deder ! dàjdè !

Mèdjumetci Xalènja .

Ah xalosti ! tùgo moja ! jao ! shkode ! csudna tesh-
ka kvára ! tò je kvàr tò ! teshkè nevoljè ! shta chu se
prímit ! kamochu se sàdà okrénut ! Shto chu ucsiniti !
vajme ! ajme ! kuku ! lele ! po Bogu ! ajme meni ! do
Boga mògà !

Medjumetci Ponukovànja .

Ajde ! nuder ! deder ! dede ! nu ! veselo junaci ! xivo !
csvarsto ! darshte bratjo ! josh ! josh malo ! aj junaci !
ne sramotimo se ! nu isho !

Medjumetci Zapovídanja .

Smìrom ! mucsi ! stisni zùbe ! shúti ! jezik za zube !
ne tícsi ! ostavi ! ne diraj ! mìrùj ! ne bucsi ! ne krívi-

se! ne bugari! ne petljaj! ne xúmori! ne csevarljaj!
ne barblaj! ne pentaj! no cigáni! ne klapaj!

Medjumetci Dosadè , i Odbìanja .

Na strànu! s' púta! csùj! bixi otle! ukloni se! u kraj! odstúpi! projdi me se molim te! ostavi me! pusti me stát! nosi taj smràd! ukloni tò! shupaj! zamisci! pobiraj se! beri se!

Medjumetci Proklinjànja .

Ne bilo te! ne bilo me! proklet biò! zemlja te proxdarla! grom te ubio! ocsiti izkapale! oslípio! mozag ti izvodnio! zmia te ujla! Bog te ubio!

I Bog bi dao! da bi ih vishe ne ímali, i da bi tako ostalè díle govorenja lahko od naucsitelja prímili, i uzdarxali, kako se òváj prímà brez svakògà tumacsitelja .

GLÁVA JEDÀNÀÈSTÀ .

Od Krasnòslovja .

§. 65. Krasnòslovje imenujè se postavljànje svakè besidè na misto, koje nárav i slàst jezika pità .

Svako sastavljenje besidah, kojih razumak doisto zá se jest razumljiv, iliti, koje sáme po sebi cilòvit zá se dájù razumak, ali se vindar kroz slidéchà bòije iztumacsiti moxè, zove se *slovstvo* .

Kàdà pak slàganje vishe rícsih dàjè svarsheni razumak, kojemu nishra ne manjkà, imà se *Izrecsénje* . Ako-li pak vishe izrecsénjah medju se svèzànih svarsheni dájù razumak, dobivà se *Romanòslovstvo* . Na príluku . *Pametní ne xeli samo csestitost sebi prilicsníh, (slovstvo) nego se marljivo slúxi svakém prílíckém, ka-*

ja na csestitost vòdi; (izrecsénje) naj vechà ugodnost, koju cbùti, jest vavik plod tarsénjab, koja uloxi.

Za stignuti ime glasòvitò velikògà vajvode ni je dosta sardce nepristrasheno; nego se izízkuje josh: da se u mnogim pria uvixbà stvarih poznánjim, po kojim sardca smionost rádjà istinitu kripost.

§. 66. Obchinskì i naj poglavitiì krasnòslovja zákon imà se ovi: *Svaka besida u govorénju morà onim stati védom, kojim na parvo oka otvorenje slovstvo svoj razumak pamèti ukazuje.*

Odkuda vèljà se pomnjivo csuvati, da se ne uvrìdi naravski rèd, koga jezik pítà, a josh vishè, da se ne dà kojoj vrimenoricsi, pridstavku, oli píricsku, ili kojoj besidi padànje, koje joj ne pristòji n. p. ne bi dobro rekao, kako vèli Appendini: *Ovi je csovik umitan garcskògà jezika, jère òvò nash jezik ne podnosi, ako né latinski gnarus, ali nimacski kundig, spadajuchi kod nas znánje na sama mogúchstva pameti, a umiteonost na dílovànje rukah i ostàlih tila údah. Vèli-bo se: znam garcski govoriti, ali ne umim písati. Niti bi pravo reko: ti si ne visht moga, ali' od moga jezika, nego ti si ne visht momu jeziku. Je-li se pak rechi moxe: Já sam gospodar mene, ali pako: já sam gospodar moj, ali od mene, ostavljàm Dubrovniku, da odlúcsi, mi chemo se medjuto po Lici, Karbavi, Bosni, Slavonii Dalmacii, i blíxnjoj Harvatskoj poslidnjim slúxiti.*

Kako-smo pak-god osam dílah govorénja do sàdà rèdom tumacsili, tako chemo i ovde u pagled Krasnòslovja polak Relkovicha k'svarhi potésati, ne gu-bech vindar izprid ocsih Otca Appendinia.

CLÁVA DVÀNÀÈSTÀ.

Od Imena .

§. 67. Sva imèna pridàvnà, zaimena, i dionoricsi, kojegamu dràgo vrìmena imàdù slàgati sa svojim samostàvnim imenom u plemènu, broju, i padànju, n. p. *Kàdà òvà pírah, biasbe jesen lípa, dan ugodan, vrìme tibo. Mladíche kripost ljubécbà i nekripostnà ljúbè.*

Kàdà vishè iménah samostàvnih jedno samo pridàvnò imàdè, òvò dolazì u vechbroj, n. p. *Ante i Tonica biabu marljivi, ali Todor, Maksim, i Kostadin nepomjivi.*

Ako u istom slovstvu òli izrecsènju dòjdè zajedno u istom padànju vishè samostàvnih od rãzlicsitih pleménah, pridàvnò ime, i dionorics dohodi u vechbroj neznànògà plemèna, òli se s' najzadnjim slàxè: *Mirnost, nauk, i tarsènje u svakom je bvalè vrìdno. Trùd, pòmrija, i tarsènje vòdè na poznànja. Sbtiènje dobrìh knjigah, obcbènje s' ucsènim, prigovàrànje s' mùdrim mnogima biabì koristna.*

Kàdà se u izrecsènju nahodi samostavno s' jednim samo pridàvnim, òli s' jednim zaimenom, òli dionoricsi, samostàvnò imà odstrag stàti, n. p. *Glasòviti vitez, velikì vojvoda, dobrì naucsitelj, pomjivi ucsenik, neutrudjeni texak; a ne vitez glasòviti, i ost.*

Nahodéchi se u istom slovstvu òli izrecsènju dvà samostàvna na rãzlicsite stvàri spadajúchá, plemenitiè stoji vavik u dtugom padànju, a drugò polak vlàdànja vrìmenoricsi. Odkudà nahodéchi se s' njima pridàvnò s' onim se slàxè, kojègà kakojstva ukazuje, n. p. *Obicsaj mùxa jest vladànje xenè. Ocsitovànje svetògà Ivana zovè se knjiga uzdarxécbà velika otajstva stvoritelja svita.*

Kàdà se sastajù dvà imena samostàvnà, od kojih jedno posidovànje ili imànje drugògà ukazuje, tadaj

posidovànje zlamenujúchè okrichè se u pridàvnò, kako smò jurve istumacsili, n. p. misto *Cesara brat*, *vràta kuchè*, *otca shtap*, imà se rechi: *Cesarov brat*, *kuchnà vrata*, *otcevu shtap*, *Rimski pàpa*, *darvodiljski zànat*, a nè *Rima pàpa*, i ost.

Sastajuch se u govorenju dvà samostàvnà, od kojih jedno primà kakojstvo drugògà, kakojstvo davajúchè okrichè se na pridàvnò. n. p. za rechi: *Kúpio sam zdilu od zemljè*, vâljà rechi: *zdilu zemljenu*, jère ime *zemija* dàjè kakojstvo imenu *zdila*; ako-bo upitàsh, *kakvu je zdilu?* ima se odgovoriti: *zemijenu*. Tako reci: *srebrnà xlica*, *midenà táva*, *zlàtnà kruna*, i ost.

Ime, koje zlamenujè uzrok kakvògà ucsinénja, bìvànja, oli dilovanja, dòhodi u drugo padànje s' pridstavkom *od* n. p. *Umrò je od glàda*, *poginuo je od sablje*, *postìdio od stràba*, *postàmio se je od dobra*.

2. Padànje.

§. 68. Pridàvnà imèna: *Pun*, *dòstojan*, *nedòstajan*, *xeljan*, *sit*, *glàdan*, *vrìdan*, *xedan*, *potriban*, i josh moxè biti koja pítajù drugo padànje. *Pun uljudnosti*, *nedòstajan csasti*, *xeljan razgovora*, *sit kruba*, *gladan kraba*, *xedan vode*, *potriban nauka*. Premda se posljednje bòljè izgovàrà ovim i prìlicnim nácsinom: *trìba mu je nauka*, *imà potrebu od svega*, i ost.

Dali *siromashan*, *prazan*, *prav*, *umitan*, nepodnosè nikakova uzà se padànja, kako im dàjè Otac Appendini, veli-bo se: *Ovi je csuvik siromashan*, *nashi su hambàri pràzni*, *ti si prav*, *on je umitan*. Ostàlà koja Appendini bilixi, oli su protivnà uhu, ili su dionoricsi, koje u pogled vlàdànja ne dolazè u broj pridàvnih imènah, nego vrímenoricsih, od kojih se izvode.

3. Padànje .

§. 69. Trèchè padànje pítajù sva pridàvnà imèna, koja zlamenujù korist, shtetu, ljúbav, nàzlob, marzénje, prignútje, spodobhost, jednákost, prílicsnost, kao : *koristan, basnóvit, prudan, prudljiv, sbkodan, shtetan, sbkodljiv, nebasnóvit, dràg, mil, prietan, zaprietan, ugodan, marzak, oduran, gadan, spodoban, prílicsan, pristojan, jednak, vtran, nevtran, obicsan, neobicsan, naucsan, podlcxan, visht, rèvisht, milostivan.*

4. Padànje.

§. 70. Pridàvnà imèna zlamenujúchá míru, t. j. vishinu, shirinu, nixinu, tankost, oli jedrinu pítajù csetvartò padànje, ako ime sámo dohedi, oli s' brojoricsi prigibljivom, inacsie se potribujè samostàvnò polak viàdànja brojoricsi, n. p. *Tvoja tarpeza biashe nogu visòka, pet nògab duga, a trì noge shiròka.*

6. Padànje.

§. 71. U shèstò padànje dolazì ime samostàvnò, i dionorics, kàdà ono sámo oli s' ovim kojim, ili zaimenom dohodéch zlamenujè, nàcsin na koj, oli orudje, kojim shtogod bìvà, ili se csinì.

U prigibànjim iménah viditi se je moglo, da òvò padànje imà prid sobom pridstavak *sa* s' izpustkom, ali brez izpustka, dali, koliko mi se csinì ne potribujè se svaki put i u svakom nàcsinu dobro: kàdà ime ukazujè, nàcsin, na koj shtogod bìvà, potribujè pridstavak brez izpustka prid imenom pocsimajúchim od *i*, *x*, ali *z*, inacsie s' izpustkom: *blago se s' umichom i shtednostì sticsè, a s' linosti i nebjstvom razticsè.* Ako li orudie, kojim se shtogod csinì, ukazujè, pridstavak se izpusht: *ubio ga je kolcem, umlátishe ga sikirom, udávi che te rúkom, dovatiche nogom, i ost.*

Dobro se vèli jedno i drugo, dali vindar ne svaki put, kako chèsh poznati, ako malo pòmnu na govorénje uzimàsh. Vridno bi bilo jeziku zákone obchinske i temeljite inokupnim boljih Iliriànacah dogovorom odréditi na izgled òstalih Nàròdah, kako Vol-tigi u pridgovoru svoga Ricsòslòvnika Iliriesko-talian-sko-nimacskògà pishè. Jère koliko su temeljitil zákoni, toliko je lakshi, izvarstìl, i plemenitil jezik.

§. 72. Imà takogjer jezik ilirieskì ovu vlastitor, da nikoja pridàvnà imena s' jednim lipshè, i poniki nàcsin obicsajnie, nego s' drugim samostàvnim imenom stòjè. Takvà jesu n. p. *Sinjè mòre, rujnd vïno, zelenà go-ra, carna zemlja, britka sablja, tvàrdz kamen, pùstì csouik, lùdà pamet, bìli dvòri, bìli gràd, rusà glà-va, xàrkò sunce, zmia sbarenà, pitomà jabuka, mas-kì vuk, xivà pogan, milà majka, svu dragu ndch, vas boxi dan, svu cilu zimu, i ost.*

GLÁVA TRINÀÈSTÀ.

Od Zaimèneh.

§. 73. Vidili smo, kako se zaimena prigibljà, sàdà vàljà viditi kako se u govorénju potribujù, koje mi-sto zastirù.

Buduch sobstva zaimenivà vekshinom podloge vrimenoricsh, kàdà imena ní je ùzà nje ocsito oli pò-tàjno, mòrà ovim nàcsinom stàti zaimè sobstvendò, n. p. *Jà sam tvoj priatelj, ti si moja skarb, on je dobro mislio, privarili smo se, zaboravili ste vasbu duxnost, biabu na poskoku (tancu).*

U ovom i prilicsnom razumku zaimè stojl ocsito oli pòtajno prid vrimenoricshi; ako-li je izrecsénje pítajúche, slídi za njom: *Pisbesb-li ti? bojte-li se vi? Bo-ga? bocbè-li one dojti?*

Ali vàljà znati, kàdà se imà zaimè ocsito, a kàdà

pòtájno postaviti : koliko pútah kroz govorénje ukazujemò stváj ali sobstvo nácsinom odrèdjenim, ili koliko pútah odredno zlamenujemò stvar oli sobstvo, mìsto koga u govorénju zaimè stoji, vájjà ga ocsito postaviti, n. p. *Jesi li tã òni maloovridni mladich, koj starie ne poznájè? Tì si onoga glasoviidgà viteza rodiak, mi smo ucsinili sva mogùcbà, ali oni ne bosiasbè u nisbto pristat. Ako-li se govori nijednostrano, i neodredno, ili ako vishè vrimenoricsih jednu samo imádè podlogu, zaimè se u parvom dogodjaju razùmì, a u poslidnjem kod parvè samo vrimenoricsi ocsito stòji. Mogo si i boljè nauciti; da si bajtd, i vishè bi znao; kako si pròstrd, tako spávaj.*

Ovo se razàmì takogjer od govorénja pitajùchègà, u kojem odgovor vindar potribito stòji brez zaimena: *Jesi-li shtio Appendimia? ní sam. Hochesb-li ucsiti francezki? ne imàm kad, znasb-li, sbto je zaimè? znàm.*

Kada-se-god iz pridstupka i poslidka podloga vrimenoricsi razùmì, zaimè se izpùshtà, oli kàdà na jednu vishè vrimenoricsih, kako rekosmo, spàdà. *Molim, prosim, nagovaràm, ali sve utamen. Mi se kinimò, tarsimo, tèximò i ravimò, kao da cbemo uzvik xivi-ti. Govorio, a ne govorio sve ti je jedno. Bìli bogati, ali ubogi, imali mnogo, ali malo, bìli stari ali mládi, svismo smarti duxni.*

§. 74. Zaimèna podnosè prikratjénje u 2. 3. i 4. padànju jedno-i vech-broja, kako u prigibànju napoménusmo, a to:

1) Kàdà stòji za vrimenoricsi u zapovidajùchem nácsinu: *podaj-mu knjigu, káxi-mi istinu, písbi-joj sbto-god novdgà, káxite-im, da se ne bðjè, pitaj-me sbto ti drago. zbvni-ju unutra, posbalfite-ga u nauk, odtirajte-ib od sebe, prímute-ib u drúxtvo, zbvni-te-ib na megdan, porúcsite-ím da dèjdù.*

2) Vavik u govorénju svagdashnjem, zaufanom, i priateljskom, *Ako mi ne virujèsh, jàchutiga doniti, da si mi blixè, kàzd bi ti dul,*

Ako je govorenje uzvisheniè, i za shtogod xivlje, i s' vechom snágom ukázati upravljeno, postavlja se cílo. *Poklam bi bio sina mojega brata tebi izručio, ni je samo csest tebi, a meni radost stvorio, nego josh cílo pleme, pacse istu domovinu naresio. Njega pitaj, a ne mene. Já vas shaljèm u ucsonicu, a vi njega vodite na igralishta. Vi ste meni kazali, a já sam njima porúčsio.*

3) Za pridstavcím pítajúchím csetvartò padànje: *uzao csas po me, dobro pó te, ajde uzànj; vindar zaimèna xenskògà plemèna stòjè za njim cíla: posbajjí pó nju, sidi uzà nju, i ost.*

4) Za príriscím ukazajúchím: *Evo me, eno ti ga, eto ti nam ga, eno nam ih, oto je, oto ih.*

Ako vindar òvi príriscí slúxè za ukázati shtogod s' vechom snágom, postavlja se cílo zaimè *Evo mene, ako ni ste s' njime zadovoljni. Eto njega, kàda ni je drugògà. Vindar trèchè ostajè prikràtjeno bilo govorenje kakvomu drago s' príriscím ukazajúchím, koji svaki put kripost vládànja ne imájù: Sbio raditè? evo mì pishèmò, eno oni skàcsù, eto vi dojlaste.*

Bilixka. Kakogod zaimena u napòmènutím padànjím podnosè prikranjenje, tako se nahodi u istim skoro dogodjajím kod pridavnih imevah, dionoricsih, i istih zaimènah imajuchih oblicaje pridavnih u 2. pad. jb. muxkògà i neznanògà, u trechem i shestom vb. gubech ovde *a*, óndi *u*, govorech n. p. misto *dobromu*: *dobrom*; *s' drobrima*: *s' dobrim*, i ost.

§. 75. Uznosivò zaimè *koj, koja, koje* imáde svegjer sloxeno biti u broju i plemènu sa svojim pridstupkom, iliti imenom, na koje spadà; válja pak svaki put tikomicè pridànj postavljati pridstupak, kàda se moxè, n. p. nebi dobro rekao: *Jà sam visbè pútab moje nakanenje xelio ocsitovati, nego já sam visbè pútab xelio ocsitovati moje nakanenje, koje ti xudish poznati. Takogjer; meni je tvoje priateljstvo drago reci: meni je drago tvoje priateljstvo, koje, i ost. Csovika sva*

òna vesèlè, koja; csovika vesèlè sva òna, koja, i t. d.

Kada je pak zaimc uznosivò u parvom slovstvu ili ti pridstupku nácsinom pitajáchim, zaimc slidéché stòji u neznanom plemèu: *koj je ono, sbtono s' tobom sinoch govori? koja je ono, sbtono pod lipom sidi? koji biabu ono, sbtono propivasbè?*

Najti cheshi dogodjajah, u kojim *sbto* misto uznosivògà zaimena *koj, koja, koje* stòji, a to kàdà prid njim stoji *oni, ona, ono*: *Ovo je ona dubanica, sbto mi je tvój brat poklonio, ovo su one, gospoje, sbto smo juser vidili.* Vidish òvde, da *oni ona, ono* ne stoji kao ukazivò nego kao prostò koje drugò zaimc.

Zaimena ukazivà *evo, eto, oto ono* mnogo pútalh imádù prid sobom, dali s'razlikom: *evo* potribujè se od sobstva oli stvari naocsitè i posve blízu stojéché, *eto, ot* ukazujè sobstvo i stvar malo daljè stojéchu a *ono* naj daljè: *Evo coi, ovaj óvde, eto taj túte, emo onaj onamo.* Kadi si bio? *evo óvde malo daljè, koga si surio? eto toga tú; csie su to knjige? ono onoga onamo.*

§. 76. Neodlucivò zaimc *kojgod, kojagod, kojegod* u govorenju vavik párvò misto uzimljè, i potribujè vrimenorics u svojem slovstvu brez razciplénja; vrimenorics ako je u sastavljenom vrimenu, oli je, mòxè biti, zaimenivà, medju *koj* i *god* ulàxè se zaimc *se*, i pomochnà vrimenorics *biti*. *Koj-je-god bogat, misli, da je csestit, koji-su-god lino poslovali, za malo su obilovali.* Vindar u písanju i govorenju plemenitiem potribujè se *svaki*, za kojim slidi uznosivò zaimc *koj* sa svojem vrimenoricsi, pak onda vrimenorics s' ostàlim, koja spadaju na izrecsènje od *svaki*: *svaki, koj kripost ljubi, pria svasbto podnosi, nego u duxnosti pomànkà.*

§. 67. Kàdà dojdè u govorenju vishè neodlucivih zaiménah, valja ih tako postávljat, da se jedno drugomu potivech ne dobijè glàs uhu neugodan, n. p. horech kázati, da se mudròslovci u micànju sùnca i zemljè ne slàxù, imao bi ovim nácsinom progovoriti:

Jedni vèlè, da se zemlja micsè, a sunce stòji, drugi govore, da zemlja stòji, a da se sunce micsè, niki dokazuju ovako, niki onako, svaki polak svoje svisti i rázloga.

Ako-li okolovshtine pítajù, da se govorénje raztè-gnè za imati vèchì ureshaj, oli moxè biti, jère se ne moxè od manje ucsiniti, valja zaimena priuzimati; n. p. *Jedni vèlè, da je svit od Boga stvoren, a jedni, da je od Anđelab ucsinjen; drugi bðchè da je od vù-ka bio, a drugi, da se je sam iz sebe u vrimenu iz-veo; niki govore, da se je sve po zgodi i dogodjaju ucsinila, a niki natèxù, da nàrav sve uzrokovà, ðvi se gùbè bude, ðni zapinjù bnde, i istinu govore samo ðni, koji iz ricì Boxje dokázànja, i rázloge vàdè.*

GLÁVA CSETÀRNÀÈSTÀ.

Od Vrimenoricì.

§. 78. 1) Svàkà svarshena vrimenoricì pità ùzà se parvo padànje ocsito, ali potajno: *Jà govorim, a vi slusbàtè, Naucitelj uputjuje, i tuncì, a ucsenici prì-majù, ucsim, i ucsim, i josh ne mògu, da naucsim.*

2) U jednom svarshenom slovstvu ne moxè vishè od jedne svarshene vrimenoricì misto imati. Jest pak svarshena vrimenoricì, koja imàdè ùzà se ocsito ali potajno u parvom padànju ime ali zaimè n. p. *ucsim, pítam, jest svarshena vrimenoricì, jère imà ùzà se zaimè jà razumivim nàcsinom; mì se csudimo, sbto vi govoritè, imà se zaimè ocsito, mì, vi. Govoriti, misliti, csuditi se, jesu vrimenoricì nesvarshene, jè-re ne mògù prìmiri podlogè, iliti parvògà padànja. Odkudà, kàdà se vishè vrimenoricìh u istom slovstvu sastanè, jedna samo dàjè razumak, a ostale do-hodè u nesvarsheni nàcsin.*

3) Svàkà csinèchá vrimenoricì pità za sobom, oli

prid sobom ocsito oli razumivo csetvårtò padånje, n. p. *sbtieñ knjigu, slåxeni pismu.*

4) Vrimenoricsi zlamenujúchè kakvo izvarshenje, oli dilovånje u kripost orudja, ali kakvòkà nácsina iztumacsena kroz istu vrimenorics, pítajù shèstò padånje, n. p. *Pisbè knjigu sokolovizn perom u vlastitoy karvi mocsenim, pak privarcbè liste s'bitrimom nevidjenom.*

5) Vrimenoricsi zlamenujúchè koriat, ali shtetu, osin csetvastòga padånja imajù trèchè n. p. *tebi orèsb, tebi, siesb, tebi branjasb, tebi chesb i xeti; ukradosbè mi konja; odvede mi sestru.*

Ovliko se moxè rechi u obchinu, dali vřidno je trúda progledati nikoje vrimenoricsi, koje sad òvò sad ònò padånje, kad s' pridštavkom, kad brez pridstavka potribujù. Pria nego ponåse od svakògà, koje vrimenoricsi vlådajù, govoriti pocsmèmò, vålja znati, da pitanje i odgovåranje svegjer u padånju slåxù. Odkuda odgovor iliti ònà besida oli ime, zaime, pridåvnò ime, i dionorics, s' kojima se odgovårà na pítånje *tko*, ali *shto?* ima se postaviti u parvo padånje, *koga*, *koje*, *shta* ali *csesa* u drugo, *komu* ali *csemu* u trèchè, *koga* ali *shto* s'csinéhom vrimenoricsi u csetvårtò, s' *kim* ali s' *csim* u shesto, n. p. *Sin moga susida sbålje knjigu tvòme stråcu s' velikom zahvalnosti.* Vidi chesh, kako pítånje i odgovåranje slåxù, kådà se ovako upitàsh: *Tko sbålje? sin sbålje, csiñ sin? moga susida. Shto sbålje? knjigu, komu sbålje? tvòme stråcu, kako sbålje? s' velikom zahvalnosti.*

Vrimenoricsi prosto vlådajúche 2 padånje.

§. 79. Stíditi se	stídím se stariègà.
Nådati se	nådám se priatéljah.
Bojati se	bòjim se Boga i stariègà.
Prójti se	prójdi se zla i nestichè.

Nasítiti	nasítio si me pogacsè .
Nahrániti	nahránio sam ga kruha .
Nadojiti	nadojila me je máti mlíka .
Napojiti	napojì ga vòdè .
Odrícsítiti se	odricsujèm se vràga , i sotòne .
Izbaviti se	izbavìh se nevoljè .
Osloboditi se	oslobodi chu se neprílikè .
Uxeliti se	bì se uxelio lípa kípa .
Odvarchi se	odvargo sam se svega .
Nestajati	nestade ga , nestajalo ih . je .
Nauxívati se	nauxivao sam se svíta .
Naxderati se	naxdrao se je mesinè .
Strashiti se	strashi se garmljavinè .
Uhititi se	uhitio se je posla .
Metati se	metnuo , vargò , hitio se je zèca .
Spoménuti se	spomèni se stariih .
Dobaviti se	dobavishè se kraja .
Odmetnuti se	odmetnuti se posla .
Sítiti se	sítiti se dobrocsìnitèljah .
Csuvati se	csuvati se griha .
Pripasti se	pripàdà se zla .
Odsvojitì se	odsvojio se je blàga .

Vrimenorièssi pitajúchè 3 padànje .

§. 80. Militi se komu .	Dílitì vojnícim plàchu .
Obechati shtogod komu .	Dosáditi sídu .
Obiknuti se csemu .	Navístiti
Túxiti se sídцу .	Objáviti
Obádjiti poglaváru .	Oglásiti
Klanjati se Bogu	Dati na znánje
Zajmiti susídu jasprè .	Zadovoljiti pravdi .
Ugoditi gospodáru .	Prikázati se spavajúchemu .
Ugádjati svítu .	Uzèti komu shtogod .
Porúcsiti komu shtogod .	Umaknutì se dushmanínu ,
Ustégnuti konju uzdu .	Nazvati , komu dobro jutro .
skúpsti komu kose .	Podloxiti koga sebi .

Rúgai se	} Komu.	Podverchi	} komu nogu.
Narúgívatí se		Podmetnuti	
Narúgati se		Domáríti komu.	
Oprícístiti se istini.		Otétí nepriatelju grád.	
Omílití vojsci.		Ujednácístiti se vechemu.	
Odráxati neznanu.		Krátíti	} Komu shtogod.
Pridati se nonatelju.		Zakrátíti	
Nasloniti komu shtogod.		Uzkrátíti	
Naréditi mladjemu.		Dodiati komu.	
Izrúcsíti priatelju.		Omarznuti	} priatelju.
Upodobiti se	} Komu.	Dotúxiti	
Spodobiti se		Izneviríti se ljúbovci.	
Zamíríti bogatu.		Ponízíti se stariemu.	
Protivíti se stariemu.		Zaprícístiti komu shtogod.	
Udílití ubogomu.		Umaljati se	} uvridjenomu.
Virovati kázànju.		Umolíti se	
Shkoditi sebi.		Prígláviti	} Komu.
Prisúdití komu rázlog.		Privíknuti	
Pokloniti	} Komu	Prikricsati	} Komu.
Prikázati		Ukloniti se zlu.	
Narícati	} shtogod.	Doarvati	} Komu.
Uvitovati se Bogu u rédu.		Dojacsati	
Ucímítí na xao komu sht.		Sterati komu vârke.	
Ozvati se	} Komu.	Ocsítovati vládànju.	
Oglasiti se		Csuditi se pametnomu.	
Odpísati priatelju.		Prítíti zlotvoru.	
Kázati komu shtogod.		Opogovoríti shtogod krívcu.	
Utechi pedepsi.		Prilúcsíti se volji Boxjoj.	
Odoliti sili.		Pristojì se meni.	
Opoviditi komu shtogod.		Znano je tebi.	
Skríviti	} Komu.	Trepti mi	} Sarce.
Sagríshiti		Predàmi	
Oprostíti komu.		Rigà mi se kozlevinom.	
Odpustíti komu.		Uzrìgnu mu se jajevinom.	
Priporúcsíti priatelja k.		Racsi joj se.	
Obechati posleniku plàch.		Shtucà joj se	
Zapétí mrixu ticam.		Csinì mi se.	

Popustiti ljudjemu.	Prizirè mi se.
Odgovoriti } komu.	Snilo } mi se je.
Odgovárati }	Sanjalo }
Ugrabiti komu shtogod.	Drimljè mi se.
Nadomiriti } Komu	Niknushe mu barci.
Naknaditi } shtetu	Zaside mu zalogaj.
Napoménuti komu shtog.	Stuxujè mu se.
Smiati se budali.	Dogadjà mì se.
Steklo mi se je.	Zgadjà mì se.
Tràjà mi se bolest.	

Bilška. Osin ovizih, sve vrímenoricí zlamenujúchè shtetu oli korist, zahválnost, ali nezahválnost, dávánje, otimánje, oli uzimánje pírajù izvan csetvãrtògà trèchè padánje.

Vrímenoricí pírajúchè 6 padánje.

§. 81. Pocárniti ugljenom.	Uraxiti se ljudskom karvi.
Slúxiti se tugjom haljinom.	Dogovoriti se s' kíme.
Zaslípiti koga csímgod.	Políti vodom.
Klimati glávom.	Vatati se rúkom.
Hitati se nogam.	Miriti vodu bukarom.
Bacati se kámènjem.	Okoliti nepriatelja s'vojskom
Pobratiti se s' nepriateljom.	Popáliti ognjem.
Upriáznniti se s' kíme.	Shaliti se s' kíme.
Pocsupati se s' pianim.	Spardati se s' budalom.
Micati uhom.	Zamútiti } kashu
Oxeniti se udovicom.	Zabíliti } kiselinom.
Otrovati sicsimom.	Zamlícsiti }
Klikovati s' hvalom koga.	Plésati nogam.
Dokúcsiti }	Potvoriti } kóga lúpexom.
Dohítiti } s' pametiu sht.	Tvoriti }
Doséchi }	Potezati topom.
Grabiti shakom.	Karcati brod shenicom.
Shkropiti vodom.	Svitovati se s' pametnim.
Posipati }	Pítati dìte mlikom.
Posipávati } prashinom.	Zavínuti }
Posúti }	Zavarnuti } komu vrátom.

- Omraziti se s'kíme.
 Omársiti se mlíkom.
 Svaditi se sa susidom.
 Ográditi njivu tårnjem.
 Tlacsiti zemelju nogom.
 Okrúxiti dasku shèikom.
 Obastréti grád vojskom.
 Stisnuti shtogod klištim.
 Nadhoditi } koga
 Nadvísiti } mudrostiu.
 Karstiti vodom.
 Zobati kljunom.
 Pokriti kabanicom.
 Nadáriti milóstim.
 koriti koga pianstvom.
 Rocsi se s'kíme.
 Ogarnuti ponjevom.
 Nazvati koga Petrom.
 Zagarnuti motikom.
 Cokorati zúbim.
 Viatí dúbom.
 Krétati glávom.
 Vézati Konopom.
 Kleti se Bogom.
 Slaviri se }
 Dùsiti se } júnacstvom.
 Zamiriti okom.
 Sastati se }
 Susriti se } s'kíme.
 skobiti se }
 Opiti se rakiom.
 Promíniti kon. s'ciganinom.
 Narechi koga Carom.
 Zabavljati se s'csíme.
 Izhoditi rodom od krézóvah.
 Smíriti se kruhom.
 Xdríbati se s'drúxtvom.
 Pasati bacsvu obrucsem.
 Smiriti }
 Pogoditi } balotom u cilj.
 Svariti }
 Zapovídari vojskom.
 Drugóvati s'kíme.
 Sloxiti s'opakim.
 Otvoriti shkrinjju kljúcsem.
 Zavaditi se s'kíme.
 Pokárati se s'rodiakom.
 Inaditi se s'priateljom.
 Porícsiti se } s'kíme.
 Prirícsiti }
 Sloxiti se s'drugim.
 Pogoditi se s'targovcem.
 Oditi se svíslom.
 Zavarchi se brimenom.
 Káditi tamjanom.
 Oblíti vodom.
 Pradvati se s'kíme.
 Arvati se sa smartiu.
 Svítliti ùgàrkom.
 Hrániti se skàkàvcim.
 Upravljati vojskom.
 Pokrípiti se víncem.
 Pomíshati vodu s'vínom.
 Rastaviti se s'bratjom.
 Raslati se s'drugom.
 Privarchi komu xivótom.
 umoriti koga.
 Ucsiniti koga králjem.
 Pomíriti se s'kíme.
 Zaklinjati koga Bogom.
 Okoristiti se s'csíme.
 Promechatí se s'vínom.
 Brániti se sabljom.
 Shtrapati blatcm.

Nasladiti se	} s' csíme.	Bushnuti	} s' kim o zemlju
Nasaldjivati se		Bubniti	
Ugoditi se		Omlátiti	
Spodobiti se s' voljom	Boxj.	Prati vodom.	
Ignati se s' dicom.		Tarti rucseníkom.	
Shaliti se s' priateljom.		Poshtápiti se sinôvim.	
Okladiti se s' kíme.		Shkrípiti zúbim-	
Mazati se uljem.		Znoiti se znojom.	
Potiti se potom.		Darxati se s' kíme.	

Bilixka. Svákà vrimenoric, kod kojè se moxé pítati s' kím, s' csím, potrebuje 6 padànje.

Vrimenoricì pítajúche pridstavak Na.

§. 82. Utáboriti se na polju.	Lexati na zemlji.
Priskocsiti ne pomoch	Leehi na zemlju.
Zgárnuti na harpu.	Sarditi se na koga.
Pribiti na vráta.	Igrati se na zare.
Pustiti se na koga.	Potégnuti krívca na srídu.
Prímiti na konak.	Obazdríti se na koga.
Izvoditi ne dvòr.	Dóchi } na potrebu.
Uzdignuti na csast.	Spasti }
Mécsiti lisicu na kokoshi.	Túxiti se na koga.
Kupiti na harpu.	Lajati na susida.
Pushiti blágo na njivu.	Dóchi na pamet.
Nositi gubar na polje.	Pasti na um.
Obisiti kabanicu na klin.	Imati } na pométi.
Vishati pránje na plòt.	Darxati }
Dopríti } na kraj.	Miriti na malich.
Dopirati }	Brecati na koga.
Kucati na prozor.	Roditi se na svit.
Jahati } na magarcu.	Izájti }
Jashiti }	Dójti }
Zvati na pomoch.	Márziti na zlo-
Pozívati na gostbu.	Izprácsiti se na koga.

Ganuti	} ko. na milosardje.	Uzniti	} na bardõ.
Gíbatì		Uznositi	
Prignuti	} kárati se na koga .	Nositi	} Povrátiti se na lókek .
Obrátiti		Torgati na kòmàde .	
Okrénuti	} poluvirza na viru.	Targnuti sablju na koga .	} Dochi , sáchi se na manjë .
Privesti		Stati komu na rëp .	
Sùmnjiti na koga .	} Pljuvati na marcinu .	Ucsiniti kom. shtogod na xò	} Ichi
Shretovati		Iti	
Kvarovati	} na csemu .	Biti	} komu na ruku .
Gubiti		Státi	
Staviti se na shto .	} Davi komu shtogod na znan.	Ichi	} Zvati koga na rúcsak .
Nukati koga na pòsò .		Vézati konja na konop-	
		Nataknuti túcka na ráxanš .	

Bilixka. Sve skoro, vrimenoricisi imajúche sebi pridružen pridstavak *na* kao. *napartiti*, *natovariti*, *naslòdniti* potribuju ovaj isti pridstavak za sobom. Drugo: sve vrimenoricisi zlame-nujúche micánje, gíbanje, potézánje ali uznoshénje iz mista ni-xégà na vishè pitaju za sobom pridstavak *na*, n. p. *Uxpéti se na jablan*, *izáchi na velebich*, *skocsiti na stinu*.

Vrimenoricisi pitajúchè pridstavak U.

§. 83. Postaviti macs u kene.	} mu je u glávu.
Zagledati se u shto.	
Utopiti se u môre.	Virovati bogu.
Izgubiti se u pripovidànju.	Povirovati u csàre.
Udariti kolac u zemlju.	Stòji u meni.
Nadhoditi	} koga u mudrosti.
Nadvísiti	
Poljùbiti otca u ruku.	Dati na ostavu.
Zamocsiti pero u cernilo.	Obrátiti u pustosh.
Zaplesti se u kupinu.	Bacati u môre.
Postaviti sthogod u rëd.	Báčiti u vodu.
Udriti u placs, u visàk.	Záchi u brime.
	Zájmiti jasprè u koga.

Sküpiti se } u harpu.
 Sbiti se }
 Pítati jasprè u koga.
 Prositi milost u králja.
 Skocsiti komu u ocsi.
 Kázati u ocsi.

Zamotati duhanicu u rúba c.
 Svíriti u diple.
 Udarati u cívnik.
 Gledati u ogledalo.
 Ostaviti shtogod u koga.
 Zalòxiti Shtogod u koga.

Bilixka 1. Kod Svakè vrimenoricsi, koja zlamenujè kakvo gíbanje, ili micánje izvana u nutra, stoji pridstavak *u*: *Pócbi s' polja u grad, ulísi víno u bacrou, varcbi kupus u kacu, lechi u postelju.*

Bilixka 2. Svákà vrimenorics, kod koje misto *kod* moxè stati *u*, píra òvi pridstavak za sobom, oli prid sobom, n. p. *Kúpio sam knjigu u Taliana, xajmio sam jasprè u priatelja, bio sam na posidu u súdca*, moxè se rechi: *Kúpio sam knjigu kod Taliana, xajmio sam jasprè kod priatelja, bio sam kod súdca.*

Bilixka 3. Vrimenoricsi imajúché prid sobom ovaj pridstavak, pitajù i za sobom vekshinom, ako se ne protiví koj drùgi zákon jurve iztumacsen.

Vrimenoricsi pitajúché pridstavak Za.

§. 84. Darmati } koga za nos.	Uhititi se } komu za skùt.
Potézati }	Uvatiti se }
Popasti koga za vràt.	Prímiti se za grànu.
Zgrabiti koga za rùku.	Odréditi koga za súdca.
Hlépiti	Lakomiti se za csím.
Csesnuti } za csím.	Kruniti koga za krália.
Venuti }	Izabрати koga za vladaoca
Ginuti }	Odlùcsiti koga za posridnika.
Pogíbatí.) }	Privézati konja za plòt.
Inaditi se za koga.	Udati se za momka.
Dobrostáti za koga.	Hoditi za kím.
Siditi za tarpezom.	Préxati za kím.
Piti za ali u csìè zdrálje,	Namazari koga za králja.
Imati }	Voditi koga za rùku.
Uzèti }	Darxati koga za budálu.
Darxati }	Hájati za koga.
Màriti za koga.	

U òvi rèd postavlja Otac Appendini (na l. 208 i.º) vrimenorièsi *rieti* iliti *recbi*, *govoriti*, *csuti* *písati*, i *znati*, u prilici: *Sbto su rekli, ali govorili, csuli, písali i znali za tvoga brata?* i vèli na istom mistu, da se protivì zákonim dobròga krasnòslovja iliricskoga potribovati *od* misto za n. p. *Sbto su csuli od tvoga brata?* Uzdám se, da ne bude zamiriti, ako mu se récsè, da bi se òvò moglo protiviti zákonim njegová, a ne iliricskoga krasnòslovja.

U iliricskom jeziku drugò che *rechi*: *písati sbtograd za brata*, a drugo *od brata* i ost. pridstavak-bo za *riècsè* samo isto sobstvo, ali stvar, od kojè se govori, a pridstavak *od* spadà kad na sobstvo samo oli stvar, kad na kakvosti i svojstva sobstva, ali stvarì. Ako poznajèsh rázliku u latinskom jeziku medju pridstavcim od *de* i *ab*, razumi chesh, shto se kàxè. Kàdà se pità n. p. *shto si csuo za brata?* pità se: *jesi-li xiv, kako stoji?* Ako-li se pità: *shto si csuo od brata?* imà se na dvà nácsina razumiti: parvo *jesi-li csuo kako se ponosi tvoj brat*, iliti, *kakvo xivlénje vdi?* drugo: *jesi-li csuo sbto tvoj brat govori?* Napokon za ukazujè vekshinom shtogod dobra, a *od* shtogod zla n. p. *Jesi-li csuo, shto se govori od tvoga brata?* t. j. *jesi-li csuo, kako svit zlo o njem govori?* *Jesi-li csuo, shto za tvoga brata t. j. kako se zanj nástoji, kako se o njem dobro govori?* Da su òva dvà potivna razumka, dopusti che isti O. Appendini, ali nè che dokázati, da se oba pod pridstavkom za uzdàrxè. Drugo. Na pítanje za *koga*, za *sbtò*, za *koliko* svaki put, a za pridstavkom ovim istim vrimenorièsi prilipljenim mnogo pútah postavlja se pridstavak za: *zàcbi komu za légja*, *zasisti za zdilu*, *pítati za koga*, *kápiti za jaspru*, i ost.

Vrimenoricšè pitajúcèè pridstavak Po .

- §. 85. Vládati se po komu. Razglásiti po grádu.
 Slati po koga. Skákati po njivi.
 Hoditi po zemlj. Shétati po polju.
 Plivati po môru. Udariti koga po glávi.

Biliska. Nájti chesh, moxè biti, josh koju vrimenoricš èvè varsta, ali se vekshinom ovakve vládajù polak piránja, kùdž, po koga i poshto, kojih odgovor dolazi s' pridstavkom po. *Inglexi se vòzè po moru patke plivajù po vòdi. Shalji po govedinu, bodi po zecsevianu.*

Vrimenoricšè pitajúcèè pridstavak Od .

§. 86. Ovè varstè prostih i jednostrukih vrimenoricšèih ne budèsh mnogo nájti: *Shtèditi se od posla, tresiti se od straha, odabruti od trúda, bixati od koga;* ako li koju i najdesn, uzaznaj, da zlamenujè uklo-nénje ili odmaknútje csesa od csesa, ali kògà od kògà; drugo: da je takva vrimenoricšè sastavljena od istògà pridstavka, a trèchè: da mòra biti u tarpèchemu zlamenovánju: *odbien od kuchè, odpushtan od sluxèbè, postvaljen od poglavarab, posiesen od nepriatelja.*

Vrimenoricšè pitajúcèè pridstavak Iz .

§. 87. i) Vrimenoricšèi, kojegod zlamenujù kakvo izhodénje, prineshénje micánje ali gíbànje iz mista unutarnjèga na izvanskò, potribujù pridstavak iz. *Nositi vino iz pívnice, bixati iz gráaa, kopati jaspru iz zemelje, ubiti iz pusbkè.*

2) Sve vrimenoricšèi Sastavljene iz ovògà pridstavka: *izboditi iz môra, izletiti iz jamè.*

3) Kàdà vrimenoricšè zlamenujè micánje, gíbànje, ali potèzànje s' mista vishèga na nixè, potribujè misto pridstavka iz pridstavak s'. *Pàdà sbimla s' kroua;*

òri se kamènje s' vishkè. vicsè vlla s' velebicba, pobignuti s' pcija, ukloniti te s' p'íta. Ovde svagdi misto s' moxè státi iz, kako vidish.

Vrimenoricsi pítajúchè pridstavak Po.

§. 88. *Lupnuti, bubnuti, busbnuti, trisnuti s' kímè o zemlju, máhnuti o zid, raditi poslbovati o csemu, visiti o dlaci misliti o dobitku, omársiti se o mèsò, govoriti, misliti pívati o komu, pòmnjiti o napridku. Vèli takogjer O. App. pripoznati se o komu, ali súdim, da se boljè vèli pripoznati se u komu, jer je ovako i Stulli rèkò.*

Vrimenoricsi pítajúchè pridstavak k', ali ka.

§. 89. Pridstavak *ka* prid imenom pocsimajúchìm od istògà slova, a inacsìè *k'*, pítajù vrimenoricsi sastavljene iz pridstavka *pri*: *pristúpiti k'oltaru Doxiem, primaknuti se k'tarpezi.*

Drugo. Svakà vrimenoric, koja zlamenujè prima-knútuje, ali priblixávànje *k' csemu*: *Svrátiti se k' priatelju, prilucsiti se k' ostàlim, utechi ka komu. Vèli se vindar dócht, otichi, icbi potézati kuchi.*

Vrimenoric Biti.

§. 90. Ovà vrimenoric, ako ne stòji u izrecsénju odgovarajúchem, imádè svegjer dvà parva padànja, jedno prid sobom, a drugo za sobom: *Ti si lin, Jakov je marljiv.*

Kolikogod pútah dòjdè ovà vrimenoric u sadash-njem vrimeu samostojécha, ali u drugom kao *pomo-cbna*, postavljà se udilj za parvom izrecsénja besidom, ako takva pridstavak ne bi bíla, a to svaki pút pri-kratjena: *sam, si, je, smo, ste, su. Já sam gladan, si si xédan, on je pian, mi smo goli, oni su odivèni-vi ste obuceni.*

Ako li je izresenje odgovarajućehè, stoji u pocslu brez prikrajnja: *Je-li doba fochi doma? Jest. Jeste-li nasbi? jesmo. Jesu-li dosbli? Jesu.* Ovò vidish takogjer u govorenju pitajućhem, ako izvadish trèchè sobstvo jednobroja.

Shto se govori od pomochnè vrimeroricsi *biti*, to se imà razumiti od drugè *hotiti*. *Hochete-li upantiti sve, shto se od vrimeroricsih biti i hotiti kaxè? Hochemo. Gili Zobao trishanjab? Bi. Hochesh-li nauciti tvoje shivènje? Hochu. Ja chu nástojati, koliko je magúbe, ako chesh ti u drúxtvo pristati.*

Ako vrimerorics *biti* imádè prid sobom tajnorics *ni*, ne váljà lípiti po dobrovnicisku: *nijésam raztèxùch*, cli *niésam* misto *ni sam*. Josh gorè csinè, koji misto *ni* je píshù *nie*, jère ne razlucsujù medju tajno- i vrimeroricsi.

§. 91. Buduch, da naj vishè u govorenju òvè dvi pomochnè ricsi dohodè, za ne ucsiniti koj put kakvo pomànjkanje, váljà slidèchá zabilixiti. Kàdà za jednom bojazljivom besidom slidi drùgà vrimerorics, kroz koju xelímò ukázati govorenje potvardjujúchè, imà za njom státi *da ne: On se bòjì, da joj se shto ne dogodì. Vi se bojíte, da mi ne dosadíte, ti se bojish, da ne budesh bien.*

Ako-li xelímò istì razumak kratjim nácsinom ocistovati, váljà *da ne* izpustiti, a slidèchu vrimerorics u budúche vríme postaviti: *Bojim se, bi chu koran, strab me je, poginu chu.*

Dali, kàdà xelímò, da bude razumak níkajúchí, imà se prid budúche vríme postaviti sám véznik *ni: Bojim se, né chu sve nauciti, strab me je, nã si dobro razumio.*

Vrimerorics Imati.

§. 92. Ovà vrimerorics kao i mnògè drùgè, kàdà se bezsobstveno uzme, pità za sobom drùgò padanje,

shto lahko budesh razumiti, ako znàsh, kàdà se u nimacskom izpùshtà spol *der, die, das*, oli kàdà se u talianskom, ali francezkom jèziku drugo padànje potribujè: *Imà ijùdih, ne imà posbìcnja, biasbe svega*.

§. 93. Koliko pùtah doidè uz jednu vrimenorice ime samostàvnò zlamenujúchè obchìnski i neodredno stvâr koju razdiljivu, postàvljà se u drugo padànje n. p. *Daj-mi vína, donesi-mi kruha, kupi-mi mèsà, dorèni turskih Kónjah*. U ovim prìlikam moxèsh poznati, da se ne govori odredno i posebno od ovoga oli onoga *vína, kruha*, oli *mèsà*, ovih oli onih *kónjah*, nego u obchinu od *kruha, vína, mèsà, turskih kónjah*.

Zatò pak istò, jèrè se govori od stvâri razdiljivè ne odredno, nego obchìnski, dio se samo od ciljògà pità, i razùmì. Kada-bo cílo shtogod ponàse razùmivàmò, 2 pad. mista ne imà: *donesi-mi víno, vodu, mèsò* razùmì se odlucno ovo ali ono *víno, mèsò*, oli ova ali ona *voda*, i t. d.

§. 94. Kàdà jedno ime samostàvnò s' drugim tako vlàdà, da se moxè u pridàvnò obrátiti, ako poslidnje ne zlamenujè stvâr, iz koje shtogod bivà, moxè se dobro razumak ricnih dati uzderxech oba samostàvnà, jedno polak vlàdànja vrimenòricsi, a drugò s' pridstavkom *od* u drugom padànju: *Gospodar od kuchè moxè narèditi svaka, koja su za dobro obitelji; u dobra gospodàra ne ukazujè se dno od bumbàra*. Misto samostàvnògà moxè stàti pridàvnò: *gospodar kuchni, dno bambar-skò*, i ost.

Ime s' drugim ovako vladajúchè u 2 padànju mòrà stràna, oli dio od njega biti, ili s' njim diloredno kao gospodar kuchom, gospodin sa slugom uprávljati. Ako-li ime vladajúchè zlamenujè stvâr iz drugè izvedenu, ali od njè ucsinjenu, poslidnje ime samostàvnò stòji dobro s' pridstavkom *od* ali *iz*: *zàila od* àli *iz zemljè, daska od* ali *iz darvesa*; boljè se vindar potribujè *od*, zashto takvo ime zlamenujè vekshinom odciplénje od drugògà: ako vindar istinito zlamenujè

izvodjenje, bolje se potribuje iz nego od. Buduch pak da je mucno ovu rázliku dekućsiti svaki put; moxesh potribovati koje ti drágò, vindar pria od, nego iz, ako se ne bi imala vrimenorics iz vladajúchà: *Izva-dit cvit iz rakiè, izmastit vino iz grozdja*. Od ovud moxesh poznati rázliku medju iz i od, i vidit, da se ne bi dobro reklo: *kúpio sam polich soka iz zovikè, oli maslich cvita iz rakiè*, jère se u ovom razumku stvári uzimljù kao posebi srojéché, i od drugih jurvé od-cipljene. Rázliku moxesh takogjer u ovim izrecsénjim poznati: *Dójde mi riba od móva, jio sam ribè iz mora; dojdoshè sbimlári iz gòrè, i donesoshè listja od gòrè*.

Od Pridstavka.

§. 95. Koliko padánjah Ricsòslovci ilirieski postávljaju, zabilixismo na §. 25. Vishè padánjah, nego ih jezik podnosi, postávljanje uzrokovà nepoznánje jezika, a poglavito pridstavakah. Kako si mògò zapaziti, nijedno se ime u nás ne moxè vishè nego na 6 nácsinah prigíbatì; kádà indi u jednobroju nikojì me-chù vishè, dolazi od tuda, jère mislè, da u nashem jeziku stòji, od kao u latinskom *a*, *ab* neznajúchi, da od drùgò padánje pità. Stho se pak kod nikiñ 7, a kod nikiñ 8 padánjah s' pridstavkon u nahodi, izlazi od nepoznánja vládánja pridstavka *u*, koj u jednom razumku pità jedno, a u drugem drugo padánje iz med 6 mògùchih.

1) Pridstavak *u* stòjèch misto *pri* ali *kod*, ali ima-jích ùzà se ocsito ali potajno vrimenorics *imati* pità vavik drùgò padánje: *U mene imà xita, u tebe pinè zib, a u nasbega priatelja jednóga i drugòga. U ljudih imà svega, u vàs imà svega, a posbtenja po naj vishè, u nasbih priateljab ne imà nishta*.

2) Pridstavak *u* na pítanje *kadi* potribuje 3. pad. *Bio sam u mlinu, sidio sam u kuchi, ucsio sam u nima-cskom Grádcu. Bio si u ljudim, vidio sam te u darvim, nasbi smo ga u óvcam*.

Ako drugo koje padanje dádesh pridstavku, biti che protivnò zákonu jezika, kakono je kod napomè-nùtih pisacah, i ostàlih Iliriánacah, koji ako u icse-mu pomanjkívaju doisto u dávanju pridstavcim padà-njah, koja ne pitaju. -

Tako chesh nájti kod App. i ostàlih: *nositi Boga pri porsib svojib* misto *pri parsim svojim*; zashto pri vla-dà samo trèchè a ne drugo padanje: *imati dste pri par-sim*, *siditi pri pechi*.

Po Pità redovito 3 padanje: *boditi po zemlji*, *gaziti po trãvi*: kadà potribuje 4, napoménusmo kod vri-menoricsih *slati písati po koga*. Na pitanje *kuda* 3. a druga 2.

Imao je daklen O. Appendini, ucsech Taliáne je-zik iliricski, rechi: *Ishtë pomoch po priateľjim*, i *lák po Vilam*, a ne *po priateljib po Vilab*; niti: *Idè po ku-chab*, *po sbupshtinah*, nego *po kucham*, *po skupshstinam*. Ali se ní je csuditi, buduch písao u viláetu, u kom se dárxi, da besida prostoga njegova rabotnika knjix-niku drugè darxavè iliricskè misto zákona od pravogovorénja i lipòte jezika slúxiti moxè, kao da je ná-rod iliricski rashiren po Europi, Azii, i Afriki, a je-zik njegov na jednoj karpici zemljè prilipljen. Za imá-ti jedan csisti i uredjeni jezik iliricski ne bi zadosta bílo, da bi se toliko Ricsòslòvicah ucsinilo, koliko medje dubrovnicske stanovnikah zatvoraju, ako se od drugih darxavah ne poznádè. U svima dobro poish-tesh cilovitost, ali u jednoj ne najdesh izvarstitost, kadi se vindar O. Appendini uztarsi naucsiti Taliáne jezik iliricski pod imenom sámogà Dubrovnicskogà, koj se ostàlim za temelj postavljà.

U Pridgovoru izpovidà, da Dalmatini, kàdà na shti-vènje knjigah dubrovnicskih dòjdù, cich slovòsloxja njihove knjige s' pogardom odmechù. Ako upita Bos-njáke, Slavónce, Prímorce, Horváte, kako im se do-padaju knjige dubrovnicske, dobiti che isti, i josh mo-xè biti nepovoljnii odgovor, i to ne samo cich slovò-

eloxja, nego ako se rechi moxè, i cìch besidòslovja; imádu-bo u písanju, ne znám shto oshtroga, i neutesana.

Koja oshtròcha vidì mi se dohodit iz míshànja i potribovànja besidah iliriczkih jurve izvan obicsaja postavljènih. Istina je, da i ja isti rado csujem dobrocsana govoriti, ali kàdà uzmem jednòga kotarana, koje oni Morlake nazivlju pak ih sastavim s' jednim uljudnim dubrovcsanom, ako bi po dúshi hotio stúditì csini mi se da bi pria imò rázlog prisúditì svakom prostom primorcu, kotaranu, boshnjáku ili slavóncu, nego u grádu odgojenom dubrovcsanu, jère ako uzmem dubrovcsaninu onò, shto imáde od uljudnosti gradskè, i dádem primorcu, kotaranu, oli boshnjáku, ili slavóncu, a njega postavim u stálex ovizih, ostati che dalèko i dalèko izà njih. Razumim pak óvde, boshnjáke, slavonce, koji s' Turcim ne obchè, kao i primorcè, koji se s' Galianim ne sastajù, nego u svojoj prostosti sámi mèdjù se obchè, kako se nahodi vishè sèlah.

Prama, prema, protivá, suproti, supracb pítajù isto 3 pad. ali ne zlamenujù istò: parvá dvá zlamenujù dobrohotnost, a poslednji názlòb i marzénje. *Kaxè dobro sarce prama tebi, uzdignuo se je protivá meni.* Inacsìè *prama* uzimljè se za prispodobiti jedna stvár drugoj: *Tì dobro govoriš prema svojemù bratu, ali ja prema mome nauczitelju nikàkò.*

O za vrímenoricsim, koje drugde napoménusmo, pítà 3 pad. *raditi o cemu*, ako-li stòji misto *po* na pítànje kùdà potribnjè csetvartò: *bubnuti s' kime o zemju, bushnuti o zid, i ost.*

U sebi ní je istinito, da *po* misto *o* na pítànje kùdà státi moxè, nego se samo *po* niki nácsin u razumku nahodi, kàdà izrecsénje razpravish-

Uzgor, uzgòru jest príricsak, a ne pridstavak, kako naparvodàjè App. niti pita ikakvo padánje; vèli bo se. *Stòji dète uzgòru, uzgor glàvu, razumi si darxi, digni.*

Za imajuch višè zlamenovánjah različita pita pa-
dànja, dali ne 7 nácsinom, kojim hoche App. Je-li
iliricski recseno: *rodjen si za boja, ucsinjen si za dru-
bè*, kako se kod njega l. 287. nahodi, ostavljàn poz-
nateljim jezika da sùdè, meni se csini, da bi se u
njegovom razumku imalo rechi: *rodjen si za boj, ucsi-
njen si za družbu*; jère pridstavak za samo na pitanje
kàdà potribujè 2, na pitanje *kadi* 6, na pitanje *koliko*
i u ostàlim zlamenovánjim 4 padanje. *za mene xèva*
ne bude mtra, jash za otca xèva, mnogo si bila kriva.
Lexe vojske za gràdom, garme topovi za bardom. Izidè
*za oku mèsa, popi za polich sberbeta; a za vino i ne pi-
tà, jère zànj i ne biashe.*

Prid na pitanje *kamo*, *kàdà* 4, a na pitanje *kadi* 6
padanje potribujè: *Izletishè prid zarucsnika, dojdoshè*
prid kralja. Prid ovi rat; prid lanjsku zimu. Klecsabu
prid otàrom, i mucsabu prid starim. Na pitanje *kàdà*
potribujè ovo padanje, *kàdà* zlamenujè, koliko da bi
se reklo: *u pocsèlu*, a u ostàlim zlamenovánjim imà
6. *prid ovim ratom, prid lanjskom zimom.*

Pod na pitanje *kako kamo* ishtè 4, a na pitanje,
kadi 6 padanje: *Pod izgubijènje glàvè da se ne maknesb;*
pod silu, pod proklèstvo. Da si mi pod ostrògom, znao
bi pod csiom si nògom.

Na potribujè na pitanje *kadi* 3, na pitanje *kamo*,
kàdà *kako* i u ostàlim zlamenovánjim potèxè za sobom
4 padanje: *Lexi grisbnik na martvacskoj postelji, darxi*
karxi na passim, ocsi bàcà na zemlju, pak se pùsbta na
Boga. Pogàdjà se na misec; miri svitu na lakte; prtlicsi
na Mater; csini na fràncèzku.

Ovi pridstavak imajuch zlamenovánje vrimenòricsi
dobivà teshki nadslovak, i pità 3. *Nà ti knjigu, nà*
vam jaspra: Ako-li je sastavljen s ricsicom pò, ali pòl
ima 2 padanje, jère stoji místo samostàvnoga imena
polovica: Dojti na pò rucska, govoriti napo ustañ.

Nad. Potribajè na pitanje *kadi* 5, a na pitanja *ka-
mo, kako*, i u ostàlim zlamenovánjim 4 padanje.

Várba véstè nad vrilom. Divica bi uzvèsbenz nad sve ostàlè; pòjde nad jamu, side nad pakao.

U. Na pitanje *kadi*, kada potribojè 3 padanje: *Spávati u odru, ležati a grobnici, u jeseni, u zimi, u proljehu; u mladosti činè se naj vechè ludosti.* Dobro se takogjer dàjè 4 pad. na pitanje *kàdà*; *jesenas, zimus, prolitos, litos*, ali *ovu jesen, ovu zimu, ovo prolitje, ovo lito*, ili *ovè jeseni, ove zimè, ovoga prolitja, ovoga lita.* Ako-li se moxè postaviti pitanje *kamo*, dobiva 4 pad. *Otschi u grad, dojti u carkvu, otschi u susida na posid.* Ostàlà smo drugde napoménuli.

S' ali *sa* zlamenujè drúxtvo, sakupljénje, oli sjedinénje; potribojè vavik 6. pad. kao pridstavak, i ako ukazuje drúxtvo, ima se u govorenje postaviti. Nájti chèsh ga takogjer s' 2 pad. ali onda stoji misto *iz*: *Dojti s' púta, pasti s' duva*, ali misto *cicba*, *zbogu*, *radi*: *s' tebe sam na ovu dospio.*

K' ali *ka*. Ucsi O. App. da pítà 3 pad. ali da Me-kinjari od jezika (Cruscanti di lingua) govòrè. *Póchi*, ali *otiti k' Misi*. Ako se nájdè da kránjac veli: *grem k' Masbi, Horvat, iuem k' Mesbi, Slavónac idem k' Misi, ali, k' Mashbi, Bosbnjak, idem k' Misi, Dalmatin: pójti chu k' Misi oli na Misu*; ne znam, shto bise imalo odgovoriti. Čsinì mi se vinda, da bi se moglo jedno i drugo dobro rechi, dali ne tako *pojti na rucsak*, oli *k' ruscku*, kako dobro bilixi Iliriánac dubrovnicki na l. 293. Vèli-bo se: *xvati, na rúcsak, na vecseru, na uxinu*. Hoche-li shtogod bisi *k' rucsku, k' vecseri, k' uxini*, t. j. za *rúcsak, za vecseru, za uxinu*, oli, u *vrieme rúcska, uxinè, vecserè*.

Od Príricsàkab.

§. 96. Príricsak neizvedeni izhodi na *a* ali *e sasma*, *vele*, ako je od samostàvnoga, na *ski ljudiski, gospodski, priateljski*, ostali izhode na *o*: *dobro, lipo, visòko, dràgo. Mux, imà, muxki*, i ako se josh koje nahodi

izhodéche na *; takogjer iména izodéchà u 5 pad. na * u príriscu imáuù * prid k.

Príriscak od pridavnòga imena imádè stupaje kao i ono: *dobro, bolje, naj bolje, liho, lipsbè naj lipsbè*. A jest, kako se lahko vidi, u drugom i trèchèm stupaju isti s' imenom neznànòga pleména.

Kàdà se imádè itne postaviti kao príriscak, ukazuje pitanje *kako*; ovòga-bo odgovor stòji kao príriscak; odkudà se razumi, da mnogo pútañ 6 pad jest misto príriscakà. *Prímib s' velikom radosti tvoju poslanicu punu nlijuúnosti.*

Imà príriscak vekshinom misto u izrecsénju parvo: *Dobro je gládna nabraniti, pomucsno je bárza stignuti; tko sveto xivè, sveto i umirè.*

Od Vézniika.

§. 97. Istò ime ukazuje, da beside od ovòga rèda govorenje slágajù, ter slovstva jedno s' drugim vèxù i sapinjù, da se ciloviti i svarsheni uzimádè razumak. Odkudà ovde samo napominjemò, kako se nikoji u govorenju potribujù.

1) Kada *da* stòji po niki nácsin misto *ako*, i kàdà ukazuje koju varstu od xelénja, uzimljè parvò misto u izrecsénju: *Da sam já bio znao, ne bi se tako nishta bilo dogodilo. Da ni si jutros do kasno spavò, sàdà bi bolje odgovòrdò.*

Ako-li se ne moxè kroz *ako* namistiti, imà svaki pùt prid sobom cilò slovstvo, *Mòlim te, da mi istinu kàxèsb. Mnogi mislè, da tu rúzlikè ne imà.*

Prem ako, sveako oli *akoprem*, *ako sve* plemenito pocsimljù *ramònsioovstvo*, niti podpuni razumak dá-vajù, doklen se slidéché slovstvo, oli izrecsénje s' *nishta* nemanje, oli *vindar*, *ele* ocsito ali potajno ne iz-recsè. *Sve ako nijedan od vas ne botiasbe onoliko sar-esenosti ukázati koliko imasbe: nishta ne manje sramotno nepriatelj odstùpt. Ako-si-prem vele mnogo trudio; ele si*

malo zarádlío. Prem da ne smògu s' njím govoriti; vinda dokucsujem, shto zamirà.

Kadà se imà potreba od vishè véznikah, váljà ih postávljati, koliko se moxè, naj manjè, ako-li se òvò ne bi moglo dostáti, imà se govorénje priokrénuti.

Napokon imà se znati, da véznik *ni* ne stòji nikàdà prid vrímenoricsi nego prid imenom.

Od Medjumetákab.

§. 98. Buduch òvi u govorénju urešenjem posve ritki, od njih óvde drùgò ne biliximo, vech shto smo na parvòm místu rekli.

Od Dionoricsib.

§. 99. Buduch da dionorics vekshinom slùxì za dugàcskà slovstva i izrecsénja na kratjè izgovárati, ostajè pokázati, kàdà i kojim nacsinom tò bivà.

1) Kadà se u izrecsénju nahodì uznosivò zaime *koj, koja, koje* s' csinéchom vrímenosicsi u sadashnjem, ali proshastom vrímenu s' csetvartím padánjem tako, da se izrecsénje moxè u tarpéchu varstu postaviti: u parvom dogodjaju izpùshtà se zaime, a misto svarshenè vrímenoricsi postávljà se dionorics sadashnjègà vrímena sloxena s' njeziním pridstupkom u plemènu, broju i padánju: *Svaki ucsenik, koj na vríme u ussionicu ne dobodì, imà osbtro pedepsan biti. Ako xèlish òvò na kratjè spraviti, imàsh rechi: svàki ucsenik na vríme u ucsonicu ne dohodècbì imà osbtro pedepsan biti. U drugom dogodjaju csinì se na òvi istì nácsin, kàdà se izrecsénje u tarpéchu varstu postavi: Prosbtio sam s' velikom radostiu knjigu, koju si mi iz Ríma písao. Vidish u zadnjem izrecsénju csetvårstò padánje, kàdà postavish u tarpéchu vårstu, imati chesh: koja mi je od tebe iz Ríma písana. Postavivshi na gornji nácsin izajti che: Prosbtio sam s' velikom radostiu knjigu meni iz Ríma písanu -*

2) Kàdà se nahodì vrimenòrics csinéchà u davno-proshastom oli proshastom sastavljenom vrimenu s'vèznikom kàdà, *poslie, poktam kako*, lipo se postavljà vrimenòrics u dionòrics *prosh. vr.* sloxena s'poslidkom u broju i plemènu: *kako sam od tebe glàs prímio, tutako sam roditelje tvoje uznanio, okrèni: Prímivshi glàs od tebe tutako sam roditelje tvoje uznanio.*

3) Nahodech se u izrecsénju *buduch da* s'vrimenòricsi u kojem proshastom vrimenu izpùshtà se da i pomochna vrimenòrics, a proshastò slàxe s'podlogom slidéchè vrimenòricsi: *Buduch da si doshao, vâljà, da se razgovorimo, reci: Buduch doshao vâljà da se razgovorimo.*

Postavljànje csinéchè u tarpéchu varstu.

§. 100. Parvò padànje postavljà se u 2 s'pridstavkom, *od*, csetvartò u parvò, a vrimenòrics u dionòrics tarpéché varste s'pomochnom vrimenòricsi *biti* istògà vrimena broja, i sobstava. *Svaki csovich ljùbi dobra mladicba, reci: Od svakògà je csovika ljubljen dobrì mladich.*

Bilixka. Treche sobstvo jb. csinéchè vrimenòricsi jest tarpéché, ako mu se pridà ricsica *se: ljùbi se, cènà se*, misto *on je ljubljen, on je cènjen*; i ost.

Tumacsènje Vriménab.

§. 101. *Nesvarsheni nácsin* ukazujè dilovànje, oli stálex kojè stvàri nácsinom neodlucivim brez izgovàranja broja i sóbstvah: *Shtiti, písati, govòriti.*

§. 102. *Dionòricsi* imash podpuno jurve na dvà mista iztumacsene.

§. 103. *Kazajúchi nácsin* slùxi za ukázati shtogod sadashnje, proshasto, ali doshasto. *Pisbem, písab, písao sam, písà chu.*

Sadashnjè vríme ukazujè stvâr, koja se bash sàdà,

oli obicsajno sàdà csinì, ili koja, je vavik i u sva-ka doba istinita. *Sùde Boxie nedostacsnost ljudska dokùcsiti ne primàxè.*

Polak proshàsto potrebuje se u govorénju dogodiv-shtvenou, iiti u dogodovshtrinam, ukazuje stvar, ko-ja se dilovashe bash onda, ali obicsajno onda, kàdà se drùgà csiniashe *Kàdà ja knjige písab, vasb brat naj bolje spàva.*

Proshàsto samostàvnd ukazuje stvar, koja biashe jur-ve ucsinjena, kàdà se drùgà csiniashe. *Jà ishtom knji-gu napísab, kàdà ti dójde; mi se ishtom digosmo, kà-dà vè dójdoste.*

Proshàstò sastavljenò jest u govorénju svagdeshnjeni naj obicsajniè, i ukazuje stvar ne davno dali cilovito proshastu. *Písao sam, i písao, i josb ní sam sve upísao.*

Dàvno proshàstò slúxi za ukázati stvári jurve dobro davno ucsinjene, potrebuje se samo u govorénju i pí-sànju uresheniem.

Budùcbè ú je potrebito tumasciti, jère se posebi dobro razami.

Potribovànje vezajùcbègà nácsina.

§. 104. *Vezajùcbì nácsin* imà sliditi za vrimenóri-csim, koje zlomenuju hoténje, xudénje, proshénje, opominjanje, sùmnju, zapovídànje, csudénje, skarb, dopúshtànje, pripovidànje, uvitovanje, i ostala. *Csu-dim se, da vam je kazàno. Uzdam se, da cbe vam navístiti.*

Polak proshàstò ukazuje da bi se stvar tada i tada ucsinila, ako bi u ista doba òvi i òvi uvit misto imao: *Jà bi sve ucsinio dragè voljè, da si ti volj shto uljùdnii.*

Od pravopísanja .

§. 105. Koj che pravo písat. imà se slúxiti stanovitim nadslovcim, i zlamenjim u jeziku obicsajnim .

U nashem jeziku postavlja se veliko slovo 1) na pocsélu svakoga izrecsénja, oli stiha govorenje pocsimajúchega; 2) na pocsélu svakoga imena vlastitoga; 3) na pocsélu iménah od znánjah, i csástih, kàdà su poglaviti govorenja pridstojak. 4) Zaimè *ti* i *vi* kàdà se govori oli pishè sobstvu u vecnoj csasti postavljenu. Shtogod rècsè Appendini, u nashem jeziku vishè obicsaj ne imà, potribovati *ti* sa svakim brez rázlikè csasti, kako imashè Rimljani, nego se uzimljè *vi*: *Vi ste gospositne govorili, Vashe Velicsanstvo dostojà se narèditi. Vasha Urvishbenost izvolji zapoviditi, i ost.*

Od zlamènjah obicsajnih u písànju .

§. 106. Nash jezik imàdè zlamènje *razdilenja*, s' jedínjenja, i *u netkozaklápànja*.

Zlamènje razdilenja jest potez (—) prílicni sluxéchi za rastaviti pitanje i odgovor u kazánjim, kako chesh obilatiè iztumacseno najti u mojoj Ricsoslovcici francèzkoj.

Zlamènje sjedžnjenja potribujè se na svarhi rédka, na koj cíla besida ne moxè stati, tako da se imaju slovke a ne slova rastaviti, i slidéchè u slidéchì rédak postaviti kao: *dushev-ni, prijatelj-ski*. Drugo potribujù se u pitanjim s' vrimenoricsi, za kojom imà slíditi *li* i ostàlim n. p. *jesi li csuo? hochè-li dovti?* Treche: medju zaimenom i zapovidajúchom vrimenoricsi: *daj-mi, shto si obechao, káxite-im istinu*.

Umetkozaklopci jesu dva jedan prama drugom okrè. nùta oblùka () medju koje postavlja se kratko izrecsénje, da se boljè govorenje razumiti moxè. Ali koj bistro pishè, ovoga ne potribujè.

K' ovima se moxè pridružiti zlamenje izvadjènja to jest dvà zarezka „ postavljena na kraju svakoga rédka tugjega govorenja, kako si vidio na §. 16, koji se na svarhi uzbaro okrichù ?”.

Od Medjubàdàkab.

§. 107. Zarezak (,) slùxi za razlúcsiti besidu od besidè, ukazujè raztegnútje izrecsénja najkraje, i postavljà se prid véznik *i*, koliko pútah duglja slovstva vèxè. *Milost, lipòta uljudnost, i ljubezljivost csimè ga zapriètna kod svakoga.*

Piknjozarezak (;) ukazujè malo duglja izrecsénja, i raztavljà úda romonòslovstva: *Ako xelisb mirno xiviti, nikomu se ne imash zamírati; jère i od najmanjeza moxèsh potribu imati.*

Dvojpiknja (:) imà misto na kraju izrecsénja, za kojim drugo za tumacsénje parvògà slídì: *Potom toga viknusbè svi jednim glàsom: karv njegova varbu nàs i dice nasbè.*

Piknja (.) postavljà se na svarhi romonòslovstva, i izrecsénja svarshenògà, kako moxèsh u svakom odsiku §. viditi, i na svarhi ovoga tumacsénja.

Zlamenje pítànja (?) stoji na svarhi izrecsénja pítàjúchega: *Jesi-li upantio, sbto smo rekli?*

Zlamenje zacsudjénja (!) postavljà se za besidam ukazájúchim, csudo, xalost, smih, podvíkanje i ost. *Tuxni csovicse! xasbto xivèsb! csuda! sbto se ucsinì!*

Ostàlà zlaménja kod nas malo obicsajna nájti chesh svakolika obilato iztumacsena u Ricsòslovici franz.

Od Glasòmirjà.

§. 108. Ako se ishto u iliricskom jeziku mucсно nahodì, jesu doisto zákoni od glasòmirja, koji, koliko su potribiti za pravo svaku besidu izrechi, toliko su mucсни za naucšiti, ne buduch, moxe biti, ni

jedan jezik u Európi, koj bi u istoj vremenoricsi oli imenu glàs minjao, kako ga minjà iliricski. Zato iz-povídajuch moju nedostacsnost, na parvo kázem, da ne imàsh od mene csekati sveòònò, shto bi se imalo u pogled glasóvah, i njihovè mirè rechi: jedno jère su vele mnogi, a drugo, jère malo koj od ovè varstè nau-ka písà. Imà nishto Della Bella, a nishto Appendini, dali posve malo. Tarsio se je Otac Stulli u Ricsòslovníku na svaku besidu svoj nadslovak metnuti, ali koliko mu mogućè ní je bílo svaki nadslovak i glàs besidè zabilixiti, toliko se na mnogim mistim nadslo-vak besidi odpisan nahodi, kojega ona vindar u go-vorénju ne ima, kako chesh lahko poznati, ako samo jedan list u Ricssòlovníku Latinsko-taliansko-iliricskom proshتيش. Odkudà, koliko mi skàrb dúshah, i prímànje nàùkah potribìtih u nezrilom viku od dvádeset i sedam ne svarshenih gòdinah pripusti iz shtivènja iliricskògà i govorenja svagdashnjègà na paméti uzdar-xati, slidècha samo bilixim.

§. 109. Koliko knjigah iliricskih otvorish, toliko chesh varstah od nadslovàkah nájti, i viditi, da se nijedan skoro ní je toliko tarsio svakoj besidi svoj nàravski glàs dati, koliko Otac Philipovich u knjigam *Nauka Kastjanskoga*, i Stulli u svojem Ricsòslovníku, dali se ni oni svagdi ne slàxù shto u nadslovku, shto u istom glàsu. Ja indi s'onom istom smionosti, ko-jom sam do sàdà od mnogih odstupljívao, ne za shto-god novògà ludo izvesti, nego samo za jezik izvarstì-tul ucsiniti, i zàkonim istinitim utemeljiti, odstuplju-jèm i óvde po nishto, od nashih Ricsòslovàch.

Ako malo protrésèsh glasove bèsidah, vidi chesh bàrzo, da se u nashem jeziku samo csetiri nahodè: jedan je posvè krátak kao: *par, nebo, did*, drugì je ma-lo uzdignut pak barzo spushtan kao: *govòriti, tolikò, gribòta*, trèchi je malo potègnut na dugljè kao: *kà-ràm, píàm, vèxèm*, a csetvartì je posve raztègnut kao: *kàzati, vèzati, písati*.

H

§. 110. Glàs kratki ne imàdè nikakva biliga, nego se razumi, kàdà slovka ne ima nad sobom nikakva zlamena, da se ima na kratkò izrechi. Nájti chesh vindar kod Stulka, Della Belle, Appendina, Relkovicha, Kaesicha, Philipovicha, Kassia, Velikanovicha i ostalih, da vekshinom slovo za samoglasnikom ovògà glasa dvostrucè n. p. místo *nebo*, *tele*, *dilo* pishù *nebbo*, *telle*, *dillo*, uzimajuchi slova brez potrebe. Ako dobro òvi glàs protresèsh, izpovidi chèsh samnom, da se ne imà nikada istò slovo dváput u jednoj besidi medju dvà samoglasnika postavijati, nego, ako se ne ima koj od triu poslednjih glasóvah, válja slovku náglo i barzo izgovoriti.

§. 111. Glas uzdignuti i bårzo spushtànì bilixì se nadslovkom smotaním (^) kao: *Mudróststvo*, *lipóta*, *petórica*, *blagoróviti*, *zeléno*, *vurénò*, *pecsénò*, *svidóci*, *jednóstruk*, *putóvanje*, *obâma*, *dobróta*, *priyáteljica*, i ostala, koja vidish, da mogućè ní je izkazati, jère òvi glàs ni svakò ime u svakom padanju, ni svaka vrimehorics u svakom vrimenu ne uzdarxivà. Súdím, da ti je zadosta, akoga poznàsh, i kojim ga xlamenom imash bilixiti.

§. 112. Glas malo raztègnùti bilixì se nadslovkom tèshkim od livè, stráuè, k'uesnoj potegnùtim (`) kao: *glàs*, *fàs sud*, *kàràim*, *param*. Ovi se nahodi:

1) Na zadnjoj slovki svakògà imena od drugògà prigibànja u drugom padanju bílo samostàvnò, oli pridavnò, ako izhodi na *e* kao: *xenè*, *srìchè*, *voljè*, *dobrè*, *velikè*.

2) Na zadnjoj slovki pridavnih iménah od koga mudrago stupaja, kako smo obilato rekli na svojem mistu, kao: *veliki*, *velikà*, *velikò*, *vèchi*. *vèchè*, *vèchè*, *manji*, i ost. Prírìcsak vindar na *o* nadslovka ne imà: *dobro*, *rano*, *kasno*.

3) Šva padànja izhodéchè na *im*: *dobrim*, *otcim*, *ljúdim*.

4) Na zadnjoj i pridzadnjoj slovki pridavnih iménah

u drugom padanju jednobroja: *dobrògà*, *velikògà*, *manjègà*, *vechègà*.

5) Veksninom na pridzadnoj slovki samostavnih iménah u drugom padanju vechbroja: *dvojákab*, *svètácab*, a to onih, koja imádù u parvom jednobroja krátki glàs, ako ne imádù narashaja *klin klinab*, *did didab* i ost.

6) Na zadnoj slovki svih sóbstvah sadashnjègà vrimena kazajúchega nácsina: *govorim*, *govorish*, *govori*, *govorimò*, *govoritè*, *govorè*, i ost.

7) Na zadnoj slovki trechègà sobstva vechbroja proshástògà samostavnògà, i budúchègà vrimena: *govorishè*, *písashe*, *govorì chè*, *pìsa chè*.

8) Na zadnoj slovki 2 i 3 sobstva jednobroja proshast. samo: *govorì*, *ljúbì*, *bì*.

9) U iménim samostavnim izhodéchim na *st* kao: *mìòst*, *kripòst*, *mòst*, *pòst*, *tàst*, *svàst*.

10) Vekshinom u svim besidam jednoslovicsnim, a poglavito iménim samostavnim, i zaiménim u parvom padanju: *pàs*, *klàs*, *kvàs*, *glàs mòst*, *pràb*, *stràb*, *dùh*, *jà*, *tì*, *mì*, *vì*, *nàs*, *vàs*.

§. 113. Glàs posve raztègnùti imádè nadslovak oshtri od stránè desné k' livoj nizbardo potègnùt (') kao: *kàratì*, *pìsati*, *kùpiti*. Irià se:

1) Na pridzadnoj slovki drugògà padanja vechbroja u iménim dvojslovicsnim, koja narashaja ne dobívaju: *xenab*, *ijudìb*, *cbudìb*, *glavab*, *pàrah*.

2) Na tajnoricsi *nì* prid vrimenoricsi *biti* u sadash. vr. *nì si*, *nž je*, *nž smo*, *nì ste*, *nì su*, i kod vremenoricsi *ne hotiti* samo *nè chu*.

3) Na pridstavcim izhodécim na samoglàsnik, kada stoje prid zaimenom izhodéchim na isti nácsin: *zà me*, *zà te*, *nà nju*, *ú te*, *ú me*.

4) Na samoglàsniku stojèchem prid *nje* u samostavnim, ako su prid njim dvà skupglàsnika: *tarsenje*, *zavarshenje*; Ali ovi zákon nì je obchinski, prem da

se vekshinom tako nahodi: jère govorenje, i mnoga druga spodobna imádù ovaj nadslovak, ako i ne idè prid njima vishè skupglásnikah.

5) Stulli mechè òvi isti nadslovak na imena izhodécha na *anje*, ali vechi dfo takvih imà nadslovak teshki; kao: *prodávánje*, *kupovánje*, *arvánje*, a ne *prodávánje*, *kupovánje*, *arvánje*, i ost. Vèli se vindar *pránje*, *poslánje*, i ost.

6) Na slovki stojéchoj prid *ch* kao: *karajéchi*, *govoréchi*, *imajéchi*, i ost.

§. 114. Pravila òva jesu istinita i moràsh se polak njih vládati, ako xelish nashki pravo svaku besidu latìnskìm slovima po njèzinoj slàsti upísat, i izgovoriti. Ovè csetiri varste nadslovákah imàmò, moxè biti, vindar, da bi se po mísli koga drugacsie imati zvati i potribovati, neka iztumacsi, ne budem protivan, a doklen se to ne ucsinì, polak mojè slabosti nahodim, da je ovaj nácsin naj prjkladniì. U písanju jest jedno malo pomucsno svaki nadslovak postaviti, ali se i ne pità, da se svi postavè, dosta-bo je one zabilixiti, kroz koje se besida od besidè razlucsujè kao: *kàli*, *biù*, *pas*, *pàs vele vetè* i ost. kako sam i já ucsinio u Ricsòslovici franceskoj, ne pak sbog toga, nego cich pomanjkánja slóvah nadslovljenih.

U ovoj knjixci nájti chesh navlastito na parvim kstím mnoge krivo postavljene, a nikòje i ne metnute, zato se ne moj na ònà píshtati, nego gledaj, shto zákoni zapovídajù. Dogodi se pak oto pomanjkánje, jère sloxitelji jezika ne posnashè, i jère toliko n dslòvákah ne imadosmo, a mnoga i mome oku utekoshè, kako se lahko u ovoj varstiti posla dogádja.

Shto sam na pocsélu imò napoménuti, napominjem òvde, da ne válja po dubrovnièsku nikoje beside raztézati na *ie* kao *vrieme*, *liepo*, *tielo*, *bielo* i ost. jère je breztemeljito; ní je-bo moguće odkázati, u koji-ma se besidam òvò imà potribovati, a znà se, da ka.

digod Dubrovcsani potribuju *ie*, ostali bolji Iliriánci od Dalmaciè, Bosnè, Slavoniè, i Krajinè potribuju sam *i*, a Horvati s' Kranjcim sam *e*; k' tome isti se Dubrovcsani u ovome ne slaxù, jedni pishù *vreme*, a drugi *vrème*, i ost. po obicsaju.

GLÁVA SHESTNAËSTÀ .

Od Poslànicab.

§. 114. Sve ako nauk od slágànja poslànicah u Ri-csôslovici mista nájti ne bi imò; súdio sam, da bi vele koristno bílo shtogod od òvè varstè napoménuti, tím vishe, da se, koliko znádèm, u nashem jeziku òváj nauk iztumacsen ne nahodi, koj je vindar sva-koj varsti cseljádi prikò mirè potribit. Nishta od ma-nje, koliko bi xelio imati iztumacseno, cicha nikojih okòlòvshtinah za òvi putne imàsh csekati, nego u krat-ko napomènùtà raztègni; obilatè dicit iztumacsi, i shto mànjka, nadostavi; shto chesh naj lakshe ucsiniti, ako polak izglèdah nixè postavljenih vishe pútah rázlicsite stvari mladosti za písati, i redovito slágati uzdádeš, tere svakom polak njegovògà zacsétja, ili mîsli stvár dànu i od njega jurve na àrtu postavljenu popravish. Pria svega toga válja Ucsenike dobro uvixbati u slidèchìm.

§. 115. *Poslànica, písma, knjiga priatèljskà* ní je drù-gò, nego na àrtu postavljene, i poslàte mîsli, koje xelímò òvòmu ali onomu priatèlju ili znancu, oli kojemudràgò cseljadetu sobstveno jezikom ocsitovati.

Odkuda kako-su-god rázlicsita sobstva, kojima se unutarinja sarca ocsitovati mògù, i kako su rázlicsiti pridmeti ili stvari, od kojih se u obchini, i drúxtvù ljudskom rázloxiti, i prigovárati moxè, tako su razli-csita sobstva, kojima, i rázlicsita stvári, od kojih se písati moxè. Zato, kako-bi-god znali, oli znati ima-

li s'ovim ali ònim, od òvè ali ònè stvàri na ústa besiditi, vàljà, da u písmu govorimò: s'vèhìm snìxeno, s'manjim ljubeznivo, s'priateljòm priateljski, s'nepriateljòm uljudno, s'roditeljim sinovski, s'porodom ocsinski, a s'xalostnim razgovòrno.

§. 116. U svagdashnjem govorénju ne podnosimò ùbà ònè, koji stvâr jednu, koja bi se u malo besidah izrechi mogla, míshajuch beside vishe nego neslànò k'stvàri nespadajúchè na ùre i ùre ràztèxù. Ovò istò jest sasma nepovoljno u písmu svakome, a navlastito onima, od kojih se mnoga csekajù. Zato u obchinu svaka poslànica morà biti *krátka*, *bistra*, i *nakitjena*.

§. 117. *Poslànica imà biti krátka*, to jest, mòrà se stvâr ònà, koju xelimo drugom ocsitovat i znanu ucsiniti, s'malo besidah, ne ticsuch inà na podlogu písànja nespadajúcha, na artu postaviti.

Vàljà pak vidit, da ne bi tràxech biti, krátak pòstò dugacsak vishè, nego si mislio, oli kratji, nego si xelio ne otvorajuch cilovito i podpuno ònà, koja se ocsitovati morajù, poglavito, kàda se pishè od stvârih velikih i nazbiljnih.

§. 118. *Poslànica imà biti bistra* to jest, buduch jezik od stvoritelja csoviku darovan, da s'njime otajna sarca ocsitujè, vàljà u písanju takve beside potribovati, koje su prikladne one iste nadmîsli od podlogè, koje mì imàmò; i koje bi xelili naocsice otvoriti, u pamèti onoga, kòmu se pishè, probúditì.

Odoтуда poznajèsh, da ne smi u poslànici nikada mista imati takva beside, koja bi kroz dvostruki razumak mogla uzrokovati, da se ònò uznerazùmì, shto smo naúmili.

Dvostruki razumak moxè dati ne samo beside, nego cìlò slòstvo, oli takogjer izrecsénje jedno s'drugim pravo ne svèzànò, ili rèdom, kojim slíditi mòrà, ne postavljeno.

§. 119. *Poslànica imà biti nakitjena*, to jest, stvâri,

koje pishëmò, morajù se na artu postaviti besidam esistin, i nácinom malo uzvizhenim i plemenitim, nego bi na ústa govorili od istih stvari. Za òvdò pak valja poznati temelje jezika u Ricsòslovici iztumacse-ne; valja poznati rázliku medju govorénjem seljánca i gradjanina, gradjanina i dvoranina, prostà i uaucse-na; valja znati podlogu na svoje díle razréditi, izrecsénje s izrecsenjem pravo svézati, kadikad *ramonò-slostvo* uvesti, u malo besidah, takva izrecsénja potribovati, koja ne uzmogù biti uhu nepovaljna, i shtiocu odùrna. Tako mladost poducsívajuch moxemo se nádati, da ché se upúti malo po malo varhovitie misliti, i zamishljena pleminitie izrechi, i upísati.

Poslànica sina na Roditelje.

Ljubezni Roditelji!

Duxnost sinòvskà, i ljúbav ditinska ne pripúshtajù mi dugo moje doshastje i namistjénje od Vas sakrive-no uxdarxati; znam-bo dobro, da nòch i dàn o meni misliti ne pristajetè. I da se dálje starati pristanètè, mogù vam obznaniti, da sam, Vishnjem budi hvála, srichno putòvò, i kroz priatéljstvo Gospodina Mandekicha zadovoljno namistje nashò. Ovajisti vridni Gospodin imò je zá me dobrotu prikázati me Gospodinu Upravitelju od ucsionich, kakono i mòmè budúchem Naucsitelju, koji jedan i drugi vidivshi moja svidocsánstva od napridka ucsinjena proshastè godinè u Zadru biahù vele zadòvoljni, primiti me u broj ovdashnjih ucsenikah, tim vishe, da sam nikoje stvari jurve pròshò, koje óvde tekar pocsimjù. Priljubezni Roditelji! molim priponizno, da mi oprostite, shto sam Vas tako dugo u skarbi stati pustio, u napridak doisto imàtè poznati, kolika je moja xelja i marljivost za ugoditi pridràgim Roditeljim, i za odgovoriti nji-

hovoju dobrôti, kojè svaki dan veche plode berem, i tvore pochtujem. Samo neka nebèsa k' tome pristanu, da Vas na dugu starost u povoljnom stálexu dojtì uzvidim.

Kucha mògà gospodára, koj mi ujedno sa svojom Gospojom zapòvìda prikásati Vam njihov ponizni pòklon, nahodì se blízu kamenitih vrátah, kadi nemirno csèkam glas od stálexa poljubljenih Roditèljah, kojima rùke celivajuch ostajem.

U Zágrebu na 12 Studena 1812.

Nedostòjni sin
N. N.

Csestitovànje na mlàdò lito.

Ako prijatelj prijatelju na pocsèlu godinè obicsaj csestitovanja izpuniti ne zapùshita; koliko vechina ne imà se tarsiti za izvarshenje ovoga jedno díte, koje nishta pod nebom draxegà, ni miliègà od povoljnògà svojih Roditeijah xivlénja napridovànja ne nahodì? Ne izvarshujem pak samo obicsaj, nego xelim priljubezni moji Roditelji! iz dubinè sarca, da bi Vam priblixavajúche se òvò mlàdò lito sa svakom blagocsenosti, i zadovoljnosti ùshè i tila poteklo, i s' neizbrojenim josh drugim teklo. Za òvò chu nepristajno napridovati Vrilo daróvah molitvam trúditi, da bi se dóstojalo obilato milòstima svojim rositi varhu ònih, kojizih csestitost, jest moja istà blagocsenost. Príuìte pridragi Roditelji! òvò màlò svidocsánstvo ljúbavi ditinske, i dopustite, da se nazòvem.

U Budimu na 14 Pròsinca 1812.

Vash

ponizni sin
N. N.

Radováňje na stignúťju Csásti.

Gospodine !

Ní-sam-li vazdá govorio , da imátè po sve púte pria mládògà lita na vishì stепен koráciti? Evo da korácistè , i já imadoh srichu docsekati ovu zadovoljnost . Molim pak , da ne bi sàdà vishîna stepena priuzela misto Vashè uljudnosti i csovicsestva za moje kod Vas sluxbenicsstvo ; i da bi se sitili svegjer imati me pod istom obrambom , pod kojom bih odpria , kako se uzdam , da chete imati onoga , koj ostajè slúga zavik , kàkvì biashe do sàdà .

U istinitom blagocsestiovànju od sarca pripòrúcsen ostajèm na Udbini na 17 Studena 1812.

Vash

Slúga snixeni
N. N.

Pripóruka .

Gospodine Polkovicse !

Priatelstvo i dobròta Vasha priko dúxnosti csovicsestva nagonè me donositelja òvè knjigè Vashoj dobròti cilovito izrúcsiti . Brez , shto mi je po tankoj karvi u rodu , uljudnosti njegovè radi , zasluxénjah i prikladnosti za svake csásti i sluxbe nashih dàrxàvah zavexujè me mnòx njegovà poroda , s' kojim u poslidnjem ratu kroz prolazak nepriateljski , i prominénje Vládania ostadè brez svega tako , da koj je mògò gospodski u míru xívstí , i svoj porod poshteno uzdignuti , i u kruh postaviti , sàdà ni sàma sebe , ako u ovoj prílici ne budè Vashè pomochi , ní je moguch uzdarxati .

Ovò je, káko znáte, parva milost, koju u Vas pítam. Ako-li toliko moje priatéljstvo i zaufanost ne mògù, nu barem neka uzmoxè njegov sítni porod, koj che Vas i u grobu znati blagosívati. Uzdám se vindar da chetè racsunati varhu mògà uzspoznánja dobro uvireni, shto zánj ucsinite, da primám ucsinjeno zá me ístògà, koj jesám cilovito

U Karlovcu na 13 Lìpnja 1812.

Vash

Slúga príponízni
N, N.

Odgovor.

Gospodíne!

Imàtè jednom za uvik biti uvirení, koliko se pútah uzmoxèm sítiti, oli mi se Ví uzdóstojíttè práliku dati za posluxeńje, da chete me tòlikò pútah víshè nego prípravna nájtí.

Izvan Vashega priatéljstva, koje znáte, koliko cìním, ganushè me okòlòvshtíne Vashega Rodiáka zai-sto vele jáko tàkò, da u parvom pomaknúttju, koliko u mení stòjí, imà biti razveseljen. Nítí chu íkome xívu, koj se u Vashe íme prikàxè, moje priatéljstvo, i posluxeńje uzkrátítí. Da pak moja blagohotnost ne ostanè od Vashè stránè tashta i brezplodna, ízvoljíte u svákà doba zapovídatí s' oním, koj se dícsí biti

U Petrinji na 2 Oxujka 1812.

Vash

Priatelj
N. N.

Dràgà Gospojo!

Iz cestnè Vashè knjigè od 13 ovoga razumih s' velikom xalosti izgubljenje vrìdnògà Vashega drùga, a mòga stàrògà, i pridràgògà priatelja. I premda mi je òvò izgubljenje neizrecseno jàko sarce ranilo; utaxen nishta od manje postajèm razmìsljajuch, da je svoj tecsaj pricsestno dospio za prikorácit na xivot mnogo mirnii; da je vitexkim korakom nàravi dùg plátio, i da se je s' naj poslidnjim postupom oslobodio od pri-tèxkògà brimena ovògà zemaljskògà xivòta ostavivshi poslidku cestnu uspomenu vrìdna, poshtèna, i pravedna csovika.

Vi mèdjùto dràgà Gospojo! pristanite tugòvati, i kripech se raxite silu dùxnè Vashè xalosti s' razmìsljanjem míra, i pokoja vikovicsnjègà, na koj se pri-nesè nash Pokojnik. Moje priateljstvo imà za Vas ostati svegjer istò, potribujte ga prosto u svakom do-godjaju, i prílici, kako i dosad, pacse josh jacse.

Kako mi okòlòvshatine sluxbè naj priadopustè, ima-ti chu cest razgovoriti Vas sobstveno s' mojom Go-spojom, s' kojom garléchi Vas priateljski ostajem

U Varginu Mostu na 7 Svâbnja 1812.

Vash

Priatelj
N. N.

Gospodine!

Káxite nam istinito, molimò Vas, je-li smímno zau-
fati Zekanu Shushichu 5 do 6000 taljírah; kakav je
csovik, ljùbi-li inade, i prigováránja. Pushtámò se ci-
lovito na Vas s' prisegom darxati zauvik potajan od
svakògà Vash odgovor. S' tím garléchi Vas ostajèmò
Na Ríci 13 Listopàda 1812.

Jakov Kesiga
i drúxtvo.

Odgovor.

Gospodine!

Da bi u mene Zekan Shushich 7 i 8000 taljírah
targovinè zaiskò, dobio bi ju brez svakè mukè; dali
s' ovim oglèdom i pogodbom, da ju on sobstveno pri-
mè, i racsúne podpishè pridájuch izrecseno, da je pod-
puno zadòvòljan s' robom primljenom; i da je unos zá-
nju razbrojen posve pravedan. Stím garléchi Vas ostajèm
U Kstanjici na 1 Lípnja 1812.

N. N.

Gospodine!

M. B. U ime Boxje pod upravom Marka Zekicha
iz Dubovca Shaljèm Vam s' kúriom, i pláchom
po 3 forínta od stolitřja:
N.ro I. I balu bumbáka ptezajúchu óvde 4' sto-
litřja. Kàdà robu u dobrom stálexu i na od-
redjeno vríme prímítè, izplátite kíríassha cilo-
vito s' 15 foríntih i 18 krajcàrah, pak upra-
vite s' robom polak náredbè N. N.
U Karlovcu na 9 Studena 1812.

Vash

Slúga pokorni
N. N.

Po kiriášhu Janku Zvarkilu iz Kosova shaljèm Vam s'kiriom od 12 foríntih.

- N.ro 1. 4 bale vunè potezajúchè óvde 12 stolitrijah.
 N.ro 2. Imate ju u dobrom stálexu, i na vrime od-
 N.ro 3. redjeno prímítí. Ako-li recseni kiriášh Janko
 N.ro 4. Zvarkilo do 12 ovoga ne bi s'robom prispío,
 smíri chete ga samo s'polovicom od kiriè.
 Stím i ost.

Primopís.

Da sam danas od Gospodina Jurishe Pentavca trgovca zagrebackògà prímio hiljadu foríntih, koje mi zadnjègà sájma za rázlicsitu robu ostadè dúxan, potvardjújèm s' ovím.

Podp. u Sisku na 19. Rûjna 1811.

N. N.

Primopís.

Varhu pedest i osam cekínah, koje od Todora Gushtarice u gotovu prímih na racsun dũga.

Podp. u Sarbu na 1. Veljacè 1811.

N. N.

Ali

Prímio sam istinito pedeset foríntih od Jakova Buble,
 Podp. na Udbini na 3. Rûjna 1811.

N. N.

Virnopis.

Podpisani svidocsim s' ovizim svima, i svakome, komu pristoji, da je Jurisha Barkich vridni Mladich kroz tecsaj ove godine medju 68 skupucsènikah po marlivom nástojanju drugò misto s' dàrom u parvom rédu zaslúxio imati.

Shto se ticsè njegové chudorednosti, i ponáshànja, ove biashe, svegier puno dobra izglèda, i svakè pohvalè dóstojno. Za kojih véchè uvirovanje dadoh mu pismeno ove svidocsánstvo vlastitom rúkom pisàno, podpisàno, i mojim obicsajnim peccatnjakom potvrđeno.

Podp. u Gospichu na 7 Rùjna 1811.

Ante Sertich
Parvi Ucsitelj.

Virnopis.

Podpisani svidocsim s' ovim svima, i svakome, komu pristoji, da je Todor Lavarnja, momak svakè pohvalè dóstojan, u mene cílih osam gòdinah virno, vridno i poshteno slúxio.

U ime csesa na proshnju njegovu s' odpustjénjem, dadoh mu ove svidocsánstvo; i za véchè virovànje vlastitotom rúkom pisàno podpisah.

Podp. u Lôvinjcu na 10. Svíbnja 1812.

Máte Varkljan

JEZIKOSLOVAC ŠIME STARČEVIĆ

1. UVOD

Gotovo punih 400 godina dijeli nas od prve hrvatske gramatike koju je Bartol Kašić objavio davne 1604. na latinskom jeziku, jeziku na kojem se stjecalo znanje u tadašnjoj Evropi. Njome je hrvatski jezik postao predmetom izučavanja i učenja. Trebala su proći još puna dva stoljeća, u kojem su razdoblju mnogi jezikoslovci posvetili dobar dio života hrvatskomu jeziku da ga izgrade kako bi i on postao jezik učenosti, da se pojavi hrvatska gramatika na hrvatskom jeziku. Godine 1812. “trudom i nastojanjem Šime Starčevića, župnika od Novoga”, svjetlo dana ugledala je *Nova ričoslovica ilirička*¹. Sad se ta gramatika nakon 190 godina pojavljuje pred novim čitateljima i prestaje biti dostupna samo rijetkim istraživačima. Zbog svoga jednostavnoga slovopisa (v. tablicu) lako je čitljiva. Čitljivosti neće smetati ni Starčevićeva ikavica ni poneki stariji oblici jer su oni obilježje govora mnogih hrvatskih govornika. Morfonološki pravopis zbog tvorbene prozirnosti pridonosi razumljivosti. Ovaj pretisak ima višestruko značenje. Svakako će olakšati rad budućim istraživačima ove gramatike. Pokazatelj je da sadašnje generacije cijene svoju baštinu i da u njoj pronalaze istinske vrijednosti. Znatiželjnik će moći vidjeti da je hrvatski književni jezik davno, davno bio izgrađen, opisan i normiran. I još nešto važno. Upravo je slovopisna i jezična norma, kakva je u ovoj gramatici, imala

¹ Dalje se navodi izvornim slovopisom. Naslovi djela koja su bila nedostupna preuzeta su u slovopisnom liku u kojem se navode u literaturi.

veliku šansu da postane općehrvatskom i da odredi sasvim drukčiju povijest hrvatskomu jeziku. Hrvatski su se preporoditelji odlučili pod utjecajem dubrovačke književnosti za onaj naporedni krak književnoga jezika koji se razvijao na jekavštini i za slova s dijakriticima koja su već bila u slovopisnim prijedlozima i prije, a koja su nas približavala zapadnoslavenskim slovopisima. Premda se s vremenske udaljenosti čini da je Šime Starčević svoju bitku za ikavsku štokavštinu, koju je vodio vrlo žestoko do kraja života, izgubio, ta se struja stopila s maticom obogativši je i učvršćujući temelje današnjega hrvatskoga jezičnoga standarda. Istraživanja su književne baštine pokazala da stroge granice između ikavskoga i jekavskoga književnojezičnoga izraza zapravo i nije bilo jer su se u brojnim djelima ta dva izraza isprepletala. Činjenica je da su *Ricsoslovicu* preporodni gramatičari iskoristili pri pisanju svojih gramatika, što potvrđuje podudarnost gramatičkih naziva, ali i podudarnost niza normativnih odredaba. Na taj je način ta gramatika ugrađena u temelje današnje gramatičke norme.

2. ŽIVOTNI PUT I DJELO

Šime se Starčević rodio u Žitniku kraj Gospića 18. IV. 1784. godine.² Osnovnu je školu i gimnaziju polazio u Varaždinu, filozofiju u Grazu i u Zagrebu te bogosloviju u Senju. U Senju je zaređen za svećenika 1808. godine. Kao svećenik službovao je u Gospiću 1809, Ličkom Novom od 1810, u Udbini od 1812, a od 1814. u Karlobagu je župnik sve do svoje smrti 14. V. 1859.

² Godina je rođenja prema Biničkomu (1918). Drechsler (1912) navodi 1786, pa tu pogrešnu godinu ima i Horvat (1940).

godine.³ Znao je latinski, francuski, talijanski i njemački, mogao je čitati sve slavenske jezike osim lužičkosrpskoga (Binički 1918), a dobro je poznao hrvatsku književnost i jezikoslovna djela.

Za svoj je rad Šime Starčević poticaj dobio od francuskih vlasti za vrijeme Napoleonove vladavine. Naime, maršal Marmont, generalni guverner Ilirskih provincija, izdao je 1810. godine naredbu da se u osnovnim školama i nižoj gimnaziji nastava odvija na materinskom jeziku, a u srednjim školama na francuskom odnosno talijanskom. Zahvaljujući takvoj prosvjetnoj politici, nastale su i Starčevićeve gramatike. Na zahtjev maršala Marmonta⁴ Starčević je pozvan u Ljubljano, gdje je bilo središte Ilirskih provincija, za urednika hrvatskoga izdanja službenoga lista *Télégraph officiel des provinces illiriennes*. Sačuvan je rukopis prvoga broja, koji vjerojatno nije nikada izdan. Zahvaljući povoljnoj jezičnoj politici francuskih vlasti, svomu znanju francuskoga jezika i svojoj marljivosti, objavio je dvije gramatike 1812. godine u Trstu: *Nova ricsoslovica iliricska vojnicsoj mladosti krajicsnoj poklonjena* i *Nova ricsoslovica iliricsko-francezka*, Trst 1812. Ravlić (1963: 133) spominje i treću iz iste godine: *Nova ričoslovnica⁵ ilirička*. Pomalo je nevjerojatno da bi iste godine izišle dvije gramatike pod istim naslovom. Uspjeh je bio već i to što su u istoj godini mladomu Starčeviću objavljene dvije gra-

³ U pismu upućenom Ignjatu Alojziju Brliću 9. 3. 1855. (Vince 1973: 194) Starčević kaže da se četvrtu godinu nosi s teškom bolešću, što znači da je posljednjih osam godina bio jako bolestan.

⁴ Životopisci spominju da je Marmont došavši u Gospić htio smjestiti konje i vojnike u crkvu i da se tomu suprotstavio pop Šime na odličnom francuskom, što je Marmonta iznenadilo i oduševilo. Budući da mu se svidio, pozvao ga je u Ljubljano (Vince 1973: 159).

⁵ U naslov tih gramatika Ravlić umeće slovo *n* (ričoslovnica), pridjev *ilirčki* mijenja u *ilirski* i *krajični* u *krajiški*, pa se te pogreške i poslije provlače kroz literaturu (usp. *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, Liber i Mladost, Zagreb 1975, str. 156; *Hrvatski leksikon*, ur. A. Vujić, Zagreb 1997, s. v. Starčević, Šime).

matike. Očito je da je radio u velikoj žurbi pa je u predgovoru hrvatskoj gramatici pozvao čitatelje da isprave što je krivo, a što je pravo da zagrlje.

Veća gramatika, *Nova ricsoslovica ilirisko-francezka*, bila je prilagođen prijevod s njemačkoga Mozinove⁶ francuske gramatike. Starčević je preveo Mozina njegovanim hrvatskim jezikom upotrebljavajući domaće nazivlje. Zapravo je riječ o pre-radbi jer je prilagođena hrvatskim korisnicima. Neki su dijelovi izostavljeni, a u nekima je kontrastivno obrađena jezična građa. Budući da taj jezični priručnik sadrži uz gramatiku i uzorke razgovora te konceptualno strukturiran rječnik, poticajan je za pronalaženje evropskih predložaka za slične dvojezične priručnike koje su naši jezikoslovci objavljivali prije Starčevića.⁷ Gramatika je bila namijenjena hrvatskim časnicima i vojnicima za učenje francuskoga jezika, jednako kao što su, primjerice, Blaž Tadijanović i Antun Matija Reljković⁸ svoje gramatike pisali za naše ljude da lakše nauče njemački, a usput i hrvatski. Na kraju i sam naslov podsjeća na Reljkovićevu *Novu slavonsku i nimacsku grammatiku* (1767) i po izboru riječi, i po ikavici i po slovopisu.

Nova ricsoslovica iliriska, koja je također izašla 1812. godine u Trstu, svomu je autoru, iako ju je pisao “u nezrilom viku od dvadeset i sedam ne svarshenih godina” (*Ricsoslovica*, str. 113), osigurala istaknuto mjesto u povijesti hrvatske gramatike i povijesti hrvatskoga književnoga jezika te je on davno ocijenjen kao “najznatnije lice naše književnosti u dopreporodno doba” (Drechsler /Vodnik/ 1912: 436).

⁶ Opat Dominique Joseph Mozin bio je vrlo plodan gramatičar i leksikograf njemačkoga i francuskoga jezika. Ovdje je riječ o njegovoj knjizi *Französische Sprachlehre*, koja je od 1803. do 1840. izašla u Njemačkoj osam puta.

⁷ Usp. Tafra 1991a.

⁸ Da se ovaj tekst ne opterećuje opširnom bibliografijom, bibliografski podaci o starijim hrvatskim gramatikama nisu navođeni, a mogu se naći u Tafra 1993.

Starčević je poznat upravo po toj svojoj prvoj, jezikoslovnoj fazi djelovanja. U nju bi pripadao i prijevod francuskoga katekizma *Kratki nauk čudoredni* (1807), koji se spominje u literaturi vjerojatno zato što ga Kukuljević (1860) pripisuje Starčeviću. Vince (1973: 193) sumnja da je Starčević već te godine preveo tu knjižicu, a autorstvo je osporavao i Horvat (1940: 30) jer Senj, gdje je boravio Starčević, te, 1807. godine nije još pod francuskom vlašću. To bi zaista moglo biti tako ako se primijeni računica. Naime, u *Zori dalmatinskoj* (1846, 44: 346) kaže Starčević da “jurve priko 36 godinah s’ perom” radi, što bi značilo da je počeo oko 1810, a *Kratki nauk* je izišao tri godine prije kad je Starčević imao samo 23 godine i kad je još bio na bogosloviji.

Nakon pada Napoleona u Evropi vlada duhovna klonulost sve do 30-ih godina. U bivše Ilirske provincije ponovno dolaze austrijske vlasti, nastaje kulturno zatišje u kojemu se ni Starčević ne javlja. Tridesetak godina poslije svojih *ričoslovica* Starčević je opet vrlo aktivan pisac. U toj drugoj fazi, već u zrelim godinama objavljeni radovi su nabožni i jezikoslovni. Od nabožnih najčešće se spominju *Homelie ili tumačenje Sv. evanđelja* (1850), a od jezikoslovnih *Ričoslovje* koje je izlazilo u nastavcima u *Glasniku dalmatinskom* (1849–1850) te slovopisne polemike u *Zori dalmatinskoj* (1844–1849). U *Zori* je objavljivao i druge priloge, npr. prijevode kratkih tekstova, a od većih je u nastavcima bez njegova potpisa *Poslanica ličke pastirice Stane Gledovich iz Rudaicah na dalmatinsku pismaricu Anu Vidovich* (1847–1848), u kojoj je raspravljao naširoko o povijesnim temama, posebice o ilirskom, srpskom i hrvatskom imenu.

Ostaje nerazjašnjeno što je Starčević imao u rukopisu i je li štogod od toga sačuvano. Zna se, primjerice, da je Matici ilirskoj ponudio veliku gramatiku *O desno-dunavskih Slavjanah govoru i pravom pisanju* jer se iz zapisnika vidi da ju je Matica 1851. odbila tiskati

zbog traženja velikoga honorara (Drechsler 1912), ali vjerojatno i zbog pravopisa kojim je pisana. Možda je to isti rukopis koji Drechsler (1912) spominje pod naslovom *Ilir o ilirskom govoru i o pravom pisanju*. Moguće je da je Starčević poslije svojih dviju gramatika nastavio pisati veću gramatiku jer je i ruski znanstvenik Izmail I. Sreznjevski u pismu češkomu filologu Vaclavu Hanki (prijevod u *Danici ilirskoj*, VIII/1842, br. 20, 21, 22) s puta po našim krajevima izvijestio o svojem susretu sa Starčevićem i o tome da župnik piše veliku gramatiku, i to ne novim, ilirskim, nego starim, dalmatinskim slovopisom. Ugledni je Rus s pravom uzdahnuo: “Ah pravopise, pravopise, kad ćeš ti prestat ljudem zavàrtati mozag?” (*Danica*, VIII: 78). Starčević je u *Zori dalmatinskoj* (1846, 44: 346) spominjao više svojih rukopisa za čije objavljivanje nema novca. Tu govori o tri gramatike, prva je sasvim “neugladjena godine 1811⁹ u Terstu na svitlo izišla, druga, u dvj knjige rastavljena, i za razumnije Ilirce s *Kritikom* upisana, leži u rukopisu, jere neima stroška za tisak; a treća je učinjena onako, kako bi se imala u pučka učilišta uvedsti”. Dalje nastavlja da je izradio drugi put “temelje Razbrojstva”, da je preveo s njemačkoga “Dogodovštine Staroga, i Novoga Zakona, tako ravno i Nauk Kerstjanskoga Bogoštovja, iliti Katekizam, Čudorednost Kerstjansku, i Veliku Knjigu Stivenja od Pravotvornosti, i Ljubavi Domovine onako, kako su sve ove knjige ne davno u Austrijskim *Normalskim Skolam* pripisane stale”.

Bit će da je njegov slovopis bio svakako velikom preprekom za tiskanje jer je gajica prije sredine stoljeća osvojila i Dalmaciju. A naš je Šime više volio da mu ti rukopisi u vatri pred očima izgore nego da “polak spomenutoga rogatoga verstopisa¹⁰ na svitlo izajdu”.

⁹ Je li zaista te godine izišla gramatika za koju ne znamo ili je tiskarska pogreška umjesto 1812, zasad možemo samo nagađati.

¹⁰ Naziv *verstopis* nalazi se u Reljkovića. Pod njim je popis posuđenica, a ovdje je zapravo sinonim za pravopis. Ponovno se dakle, ali u drugom značenju, sreće kod Starčevića i iliraca. V. o tome Putanec 1976–1977.

U svojoj opširnoj raspravi o Starčeviću djelu, u kojoj ima mnogo vrijednih podataka, Vince (1973) iznosi pretpostavku da se rukopis gramatike možda nalazi u Brlićevoj ostavštini u Brodu. Pretpostavku je iznio na osnovi jednoga pisma Ignjata Brlića sinu Torkvatu u kojemu spominje rukopis. Monografska obrada Starčevićeva života i djela, koje nažalost još nemamo, trebala bi svakako objasniti postojeće nejasnoće o tiskanim i rukopisnim Starčevićevim djelima.¹¹

Preporodno vrijeme sredinom 19. stoljeća ispunjeno je burnim jezikoslovnim raspravama oko različitih koncepcija hrvatskoga književnoga jezika. Kajkavski je književni jezik u poodmakloj fazi standardizacije, već prilično izgrađen i polifunkcionalan, otpao na početku narodnoga preporoda kao kandidat za općenacionalni književni jezik, a ostao je samo onaj na (novo)štokavskoj osnovi, ali još uvijek s ikavsko-jekavskim dvojstvom i nestabilnom morfološkom normom. Unatoč svim tim previranjima postignuto je općenacionalno književnojezično jedinstvo, najprije programsko, a postupno tek poslije – i stvarno. Zapisnik Hrvatskoga sabora koji je 1848. godine prvi put pisan hrvatskim jezikom, i to po normi zagrebačke filološke škole, znak je njezine pobjede nad drugim različitim koncepcijama književnoga jezika, iako će se i dalje, sve do kraja stoljeća, voditi žustre rasprave, u kojima će pedesetih godina sudjelovati i Šime Starčević, objavljujući svoje gramatičke i polemičke priloge u *Zori dalmatinskoj* i *Glasniku dalmatinskom*. Iz predgovora *Homilijama*¹² vidi se da je Starčević bio oduševljen idejom narodnoga preporoda, a iz polemika da je bio oštar protivnik zagrebačkih slovopisnih i jezičnih promjena.

¹¹ U Sveučilišnoj nacionalnoj knjižnici čuva se nekoliko osobnih dokumenata (R 5527) koji se odnose uglavnom na njegovu službu. Među njima je i molba iz 1818. za tiskanje njegovih hrvatskih i hrvatsko-njemačkih školskih knjiga.

¹² U prvom je izdanju naslov *Homelie*, a u drugome *Homilije*.

Ostao je vjeran svojoj ikavštini, smatrajući da bi ona trebala biti osnovom zajedničkoga književnoga jezika. Bio je dosljedan, pošten, ali tvrdoglav i konzervativan. “Tome treba dodati i osobitu duhovitost, donekle oporu, katkad i bezobzirnou, u čemu mu je njegov sinovac Ante Starčević možda najrodniji” (Derossi 1995: 87). Premda se u literaturi (usp. Drechsler 1912, Derossi 2001) nerijetko govori o popu Šimi Starčeviću, svoje je mjesto u povijesti hrvatske kulture zauzeo u prvom redu kao jezikoslovac. Crkveni su ljudi ionako činili većinu obrazovanih, a Starčevićovo svećeničko zvanje i zrele godine u doba njegovih zadarskih polemika samo kao suprotnost daju jači ton njegovoj žestini koju je pokazao u raspri.

3. HRVATSKA RJEČOSLOVICA

3. 1. Osnova književnoga jezika

Kao plod jezične politike francuskih vlasti u ovim našim krajevima početkom 19. st., na Marmontov poticaj, izišle su hrvatske gramatike Francesca Marije Appendinija (1808) i Šime Starčevića, ali ne i kao plod iste književnojezične koncepcije. Appendiniju je ilirski jezik mnogo širi pojam, a “dalmatinsko-bosanski” dijalekt za taj je jezik ono što je toskanski za talijanski. Gramatika mu se temelji na štokavskoj književnoj i jezikoslovnoj tradiciji. Starčeviću je osnova književnoga jezika mnogo uža, pa zato nema ni uobičajenih sinonimnih oblika. Pitanje je kako je moguće da su francuske vlasti poduprle obje gramatike, pogotovo kad se zna da je maršal Marmont bio sklon književnomu jeziku na temelju dubrovačkoga idioma. Vince (1973: 162) pretpostavlja da razlog leži u ulozi Vojne krajine u Ilirskim provincijama i da je za vojnike iz toga područja bila

potrebna gramatika kojoj je u osnovi upravo njihov jezik.

Starčević je napadao i ilirce, i Karadžićeve pristaše i bečki književni dogovor. Nije mu bila mila ni dubrovačka osnova književnoga jezika jer ilirski jezik za nj nije "na jednoj karpici zemlje prilipljen" (*Ricoslovlca*, str. 103), pa je to bio razlog zašto je u *Ricoslovlci* često napadao Appendinija. Ikavsku je osnovu kao najprošireniju s pravom branio jer je većina poznatijih hrvatskih književnika prije njega pisala ikavicom. Bio je za jedinstven književni jezik koji bi se temeljio na narodnom govoru. Premda bi se po književnojezičnoj koncepciji mogao usporediti s Karadžićem, on od nje prihvaća samo načelo nemiješanja dijalekata. Bio je protiv ijekavštine, protiv odbacivanja imeničkoga množinskoga genitivnoga *-h* i dvoslova *er/ar* za slogotvorni /r/, dakle protiv onoga za što se Karadžić zalagao. U početku je književni jezik nazivao ilirskim imenom, što je bilo u skladu s Napoleonovom Ilirijom, ali je u drugoj fazi govorio o hrvatskom jeziku.

Josip Voltić je 1803. godine objavio hrvatsko-talijansko-njemački rječnik pod naslovom *Ricoslovlcnik*, a Šime Starčević devet godina poslije gramatiku pod naslovom *Ricoslovlca*. Tvorbena podudarnost njihovih glavnih naziva, ali i podjednak slovopis, pokazuje da postoje jake težnje za slovopisnom i jezičnom ujednakom, iako sa savim drukčijih polazišta. Razlika je među njima u shvaćanju dijalektne osnove književnoga jezika. U Voltića je ona neomeđena (*breg*, *brig*, *brjeg*) jer je i njegovo poimanje opsega Ilirika i "ilirskoga" jezika šire. Starčević suzuje taj pojam, pa od više mogućnosti bira ikavsku (novo)štokavštinu, bez sinonimnih ostvaraja. Kako je ne samo u Voltića nego u cijeloj povijesti hrvatskoga književnoga jezika najčvršća stalnica bila upravo sinonimija, koju ne nalazimo u Starčevića, to je neke autore navelo na zaključak da je Starčević opisao lički ikavski govor.

Takve ocjene uopće ne stoje, što se jasno razabire već iz njegova *Pridgovora*. On govori o zidanju vlastite kuće po ugledu na ostale narode, tj. o slavnom jeziku koji treba očistiti, na zakonima utemeljiti, resiti i okititi da ga i ostali “ucsiti uztarse”, da drugi narodi “nauke svake varste” svojim jezicima pišu, a da mi nemamo ni temelje još izgrađene. Posve je jasno da Starčević govori o književnom jeziku koji ima svoje zakonitosti i koji treba izgrađivati da bi bio polifunkcionalan kako bi se na njemu mogle pisati “nauke svake varste”. Ako se tomu doda činjenica da se Starčević poziva na “pisce iliriske”, nema nikakve sumnje u Starčevićevu namjeru pisanja gramatike književnoga jezika. On ide čak i dalje uočavajući stilske osobitosti književnoga jezika. Pisani je jezik uvijek dotjeraniji (“uzvišen i plemenit”) nego govoreni, u njemu se katkad rabe i složenije sintaktičke jedinice, kao što je period, razlikuje se jezik “seljanca i gradjanina, gradjanina i dvoranina, prosta i naucsenja” (str. 119). Sve je to bilo potrebno naglasiti unatoč općepoznatoj činjenici da su gramatike od samoga početka bile gramatike književnoga jezika. Nema nikakve sumnje da je Starčević dobro znao što je književni jezik.

3. 2. Sadržaj *Ricoslovice*

Ricoslovice sadrži *pridgovor*, zatim prva glava “ukazuje slova, i nacsin slovikovanja” te *prisolvoja* (poslovice), slijedi druga glava “od ricoslovoja” (morfologija), treća “od slovah”, četvrta “od slovah sastavljenih”, peta bez naslova u kojoj se opisuju imenice, šesta “od spolah”, sedina “od imenah uzvelicsivih i pomanjshivih”, osma “od imenah pridavnih”, deveta “od zaimenah”, deseta “od vrimenoricsih”, jedanaesta “od krasnoslovoja”, dvanaesta “od imena”, trinaesta “od zaimenah”, četrnaesta “od vrimenoricsi”, šesnaesta “od poslanicah” (pisma). Vidljivo je da raspored građe nije valjan jer su slovopisna poglavlja trebala doći prije

morfoloških, a ne nikako ubačena u njih. Poslovicama (str. 9–11) pak nije mjesto u prvom poglavlju u kojemu je popis slova i slogova. Neki se naslovi ponavljaju jer su poglavlja naslovljena prema vrstama riječi, jednom u morfologiji, a drugi put u sintaksi. Petnaesta glava nije označena, iako četrnaesta sadrži uz sintaktički opis glagola i sintaksu nepromjenljivih riječi te poglavlje o pravopisu i naglasku.

Pravopisne odredbe, poslovice i uzorci pisama sastavni su dijelovi jezičnih priručnika Starčevićevih prethodnika. Starčević dobro zna da uzorci pisama ne idu u gramatiku, ali zna da će njegovim čitateljima biti korisni. Može se reći da ni u ovom slučaju nije posrijedi samo gramatika, nego je riječ o jezičnom priručniku kakve u 18. st. pišu, primjerice, Blaž Tadijanović, Matija Antun Reljković i Marijan Lanosović.

U gramatici ima tiskarskih pogrešaka, ali one ne smetaju pri čitanju. Zbog prilične čitljivosti, a i zbog toga što je slovopis ove gramatike mogao postati općim hrvatskim, pa bi danas u informatičkoj eri bez dijakritičkih znakova bilo olakšano komuniciranje računalima, primjeri se navode izvornim slovopisom kako bismo se na njega navikli. Jedino su izostavljeni naglasni znakovi svugdje tamo gdje nisu funkcionalni.¹³ Znatizeljnici će ih ionako sad moći lako pronaći.

3. 3. Slovopis

U 18. stoljeću kajkavski i slavonski pravopis, pa i slovopis, već su prilično uređeni i normirani zahvaljujući jezičnoj politici tadašnjih vlasti. Naime, hrvatski se jezik predavao u pučkim školama, iako je školska osnova *Ratio educationis* 1777. godine, i poslije 1806. godine, propisivala latinski, ali nije zabranjivala upotrebu drugih jezika, što

¹³ Izostavljen je gravis u dvoslovu *ar* za slogotvorni /r/, iako on tu ima slovopisnu funkciju. Razlog je što ga je Starčević nedosljedno bilježio.

se vidi iz popisa školskih priručnika. Budimska je sveučilišna knjižnica u 18. i 19. st. izdala priličan broj školskih knjiga na hrvatskom jeziku, koje su pridonijele učvršćivanju jezične i pravopisne norme. Normativnim se priručnicima mogu smatrati dva pravopisna hrvatsko-njemačka priručnika iz 1779. godine, jedan za slavonsku sredinu, a drugi za kajkavsku: *Uputjenje k' slavonskomu pravopisanju za potrebe narodnieh ucsonicah u kraljestvu Slavonie i Kratki navuk za pravopiszanye horvatzko za potrebnost narodnih skol.* Slavonski je slovopis zbog svoje grafemske jednoznačnosti i jednostavnosti u odnosu na druge tipove hrvatskoga latiničkoga slovopisa bio široko prihvaćen na hrvatskom prostoru djelujući integrativno sve do preporoda. On je imao veliku šansu da postane općenacionalnim. Njemu se priklonio i Šime Starčević. Priznaje da su Dubrovčani objavili mnogo knjiga, ali smatra da su Slavonci i Bošnjaci za pravopis učinili više i da “razboritie i temeljitie pischu nego oni” (*Ricsoslovica*, str. 19). Stoga su njemu uzori Reljković, Došen, Velikanović, Kanižlić i Voltić, koji je, iako Istranin, također prihvatio slavonski slovopis.

Starčević je postojeći slovopis usavršio odbacujući geminate koje su upotrebljavane za označivanje kratkoće (suglasničke geminate) i duljine sloga (samoglasničke geminate). Odbacio je i dvoslove gdje su god bili nefunkcionalni, pa s pravom zaključuje da nema potrebe pisati *Bogh*, kao što to čine Dubrovčani, jer se mora *h* ili izgovoriti ili je u suprotnome nepotrebno napisano. Zalaže se da se dosljedno primijeni načelo jedan grafem za jedan fonem te kritizira Dubrovčane koji “ludo i breztemeljito... pišu” (str. 28) i pod utjecajem talijanskoga slovopisa rabe različite grafeme za isti fonem, što ovisi o njihovu položaju. Na primjer, *kucsich* (kućić) i *kucsak* (kućak) Appendini pishe *kucich* i *kucjak*, “s’ kojim razlogom, ne znam, zna-li se u Dubrovniku” (str. 29). Starčević je u pravu kad pronalazi takve i slične zamjerke jer je njegov slovopis za hrvatski jezik mnogo funkcionalniji.

Budući da piše morfonološkim pravopisom, čuva u pismu neizmijenjen korijen pa na morfemskoj granici piše *tj* za /ć/: *bratja* : *kucha*. Pravopis mu je nalagao da i za fonem /š/ ima dva grafema, jedan kad je čuvao tvorbenu osnovu: *gradja*, i drugi kad nije posrijedi etimološko *d*: *svegjer* i *argjati*. Starčević uvelike slijedi Reljkovića. Svoje slovopise nazivaju podjednako (*slovoslozje*), grafemski su im sustavi podudarni, osim dvoslova *er* odnosno *ar* za /r/, a i obojica se protive upotrebi dvoslova *gn* i *sc* za /ń/ i /š/ zbog dvoznačnosti: *pisci* (Nmn. od *pisac*) i *pisci* (*piši*), *gnoj* (*gnoj*) i *gnoj* (*njoj*). Iz tablice je vidljivo da su grafemi jednoznačni i da je taj slovopis dotad bio najjednostavniji. On bi bio još savršeniji (jedan grafem za jedan fonem) da nema po dva grafema za /ć/ i /š/. Ustupak je to morfonološkom pravopisu koji vodi računa o dijakronijskoj morfonološkoj distribuciji *ć* i *tj* te *đ* i *dj*. Naime, “mora se *tj* pisati u svakoj onoj besidi, koja daje glas od *ch*, ako ima u korenu u zadnjoj, pridzadnjoj, ali pridpridzadnjoj slovi slovo *t*”, odnosno grafem *dj* piše se ako “u korenu se nahodi slovo *d*”, a ako ga nema, piše se grafem *gj* (str. 22). Zbog morfonološkoga je pravopisa, ako pisac, pogotovo stariji, ne objasni fonološku vrijednost svojih grafema, ponekad teško zaključiti je li provedeno sekundarno jotovanje ili nije, npr. u *chutjenje*.

grafemi	c	cs	ch, tj	dj, gj	cx	lj	nj	s	sh	z	x	ar
fonemi	/c/	/č/	/ć/	/đ/	/š/	/j/	/ń/	/s/	/š/	/z/	/ž/	/r/

O slovopisu će Starčević najžešće pisati u *Zori dalmatinskoj*, IV/1847, br. 1, 2. U tom se prilogu bavi pitanjima “Što je rogati Pravopis Zagrebački, Odkuda je iziſao, Zašto se zove Organički, Je li obchinski, Imamo li ga primiti, ali odbaciti”. Jasnoća izraza i žestok ton ostali su svih tih godina isti. U tim se priložima razračunava sa zagrebačkim “rogatim verstopisom” neštedimice dijeleći pogrde na njegov račun, ponekad i preoštre za jednoga župnika (dijakritici su mu bili “driskotine muhah”). Starčeviću su latinska

slova temelj slovopisa. Po njemu do 1835. godine “svi Ilirci, koji se nesluxife s’ Glagolicom ali s Chirulicom, sluxili su se s’ čistim slovim Latinskim” (str. 11). Tu spominje i Trubara, i Jambrešića, biskupa Antuna Mandića, zaslužnoga za uređenje slavonskoga slovopisa, napokon i dalmatinski pravopis koji se primjenjuje od 1821. godine. Latinska slova, koja su za njega čista i milovidna, postaju u *rogatom verstopisu* prave nakaze i nespodobe. Zagrebačka su slova “osamarena”, “milovidna” latinska slova *c, e, s, z* dobila su šiljak i rašlje. Osnovno je Starčevićovo stajalište da se čuvaju latinska slova, a da se za one foneme za koje u latinskome nema slova trebaju upotrijebiti dvoslovi kao što su *lj* i *nj*. On stvar dovodi do apsurdna pitajući se, s obzirom na to da su dijakritici (u njega *šiljci*) u ilirskoj grafiji znakovi srodstva među slovima, ne bi li se po tom načelu moglo umjesto slova *b* pisati *p* sa šiljkom, odnosno umjesto slova *d* slovo *t* sa šiljkom. Kao istinskoga ikavca najviše ga je smetalo *rogato e*. “Jadno slovo *e*” ne samo da nosi samar i da je “krabonosno” nego je jednomu *e*, drugomu *i*, ili *ie* ili *ije*. “Tko ima u govoru *i* neka piše *i*, tko ima *e* neka piše *e*, a tko ima *ie*, ali *je*, neka piše *ie*, ali *je*, i tako svaki che pravo pisati; jerbo che riči uprav onako bilixiti, kako iz ustali izlaze. Samo ostaje, da se od učenih ljudih izreče, koje je najbolje izgovaranje” (str. 7). Bio je to razlog zašto je grafem *ě* toliko ljutio Starčevića.

Premda se obrušio i na morfonološko pisanje prema zagrebačkom pravopisu zato što po pravilu o distribuciji fonema u sredini riječi ne mogu stajati suglasničke skupine koje ne stoje na početku riječi, pa prema tomu nije ispravno pisati *muški*¹⁴, *društvo*, Starčević se ne drži u pismu toga pravila jer također piše morfonološkim, no nešto umjerenijim pravopisom od ilirskoga. Zanimljivo je da Starčević dobro zna da slovopis za koji se zalaže nije savršen jer dvoslov *sh* za fonem /š/ može na početku riječi

¹⁴ U *Ricsoslovici* je ipak mislio drukčije dok je pisao *muški* (str. 106).

označivati dva fonema (slično kao što je za *sc* i *gn* uočio dvoznačnost). Stoga predlaže da se u tim slučajevima piše apostrof jer je ionako posrijedi prefiks u kojem se izostavlja samoglasnik *a*: *s'hodnost*, *s'hraniti*. Dalmatinski se slovopis od slavonskoga, pa dakle i od Starčevićeva, razlikovao po grafemima *ç* /č/ i *ʃ* /š/. Kuzmanić u bilješci veli da je pokušao dvoslov *sh* “sijati”, ali da su na nj gledali kao na bijelu vranu. On sam ništa ne može jer samo učeno društvo može “posichi i odbaciti”. Ta mala napomena pokazuje da se već tada dobro znalo da jezik javne upotrebe treba kodificirati i da to čine učeni ljudi.

Vidi se da su *Zorin* pravopis i slovopis drukčiji od onoga u *Riscoslovici*. *Zora* je pisana tzv. dalmatinskim slovopisom koji je normiran u Dalmaciji 1820. godine (Vince 1960), a prema uredničkom je stajalištu “bolji, milovidniji i čistiji od Zagrebačkoga verstopisa” (*Zora*, IV/1847: 8). Jedina je iznimka bila upotreba “rogatoga” š zbog nedostatka velikoga *ʃ*, a u odnosu na slavonski slovopis razlika je u dvama grafemima, umjesto *cs* rabilo se *ç* (“repató”, kako ga zove Starčević) i umjesto *sh* rabilo se *ʃ*. U Dalmaciji su se, kao i u Zagrebu, vodile rasprave ne samo o slovima nego i o neriješenim jezičnim pitanjima koja imaju odraz i na slovopis. Riječ je o refleksu staroga jata, slogotvornom /ʃ/ i o fonemu /h/. Obrušavajući se na *osamareno e*, Starčević se ujedno razračunava i s jekavicom. Starčević kao ikavac nije bio osamljen. Poslije burne 1848. godine u Dalmaciji će se početi više računati na zajedništvo, pa će *Zora* s Antom Kuzmanićem kao urednikom prihvatiti gajicu, ali se neće odreći ikavice. Ista će politika biti primijenjena i u *Glasniku dalmatinskom*, koji počinje izlaziti 1849. godine.¹⁵ Starčević se nije nikako pomirio s gajicom pa će u

¹⁵ Jezična će se politika mijenjati s promjenom urednika, pa će *Glasnik* izlaziti i jekavski, ali za vrijeme urednika Ante Kuzmanića (1864–1866) opet će biti ikavski (Vince 1965: 443).

Glasniku (1850, br. 25) i dalje napadati “pet slovah rogatih”.

Po žestini slovopisnih rasprava Starčević se može mjeriti s još jednim Ličaninom, s Franom Kurelcem, koji je također bio protiv zagrebačke jezične i pravopisne norme. Ilirci su Starčeviću i *Zori* zamjerali što se ne odriču svoga slovopisa radi sloge. Tako Dimitrija Demeter u *Danici* (XIII/1847, br. 12) za Starčevića kaže da *Zoru* “neprestano svojim kužnim uprav babjim klevetanjem kvari”, a za *Zoru* da je “krezuba i slaboumna pravdašica”. Stanko Vraz također je osudio i Starčevića i *Zoru* u članku *Naš pravopis i Zora dalmatinska* (*Kolo*, IV/1847).

I Kuzmanić i Starčević su bili za hrvatsku slogu, samo što je Starčević ustrajao u svojoj dosljednosti. Kuzmanić je s vremenom popustio uvidjevši da gajica postaje svehrvatsko pismo, ali mu je bilo stalo do Starčevićeve suradnje. Sredinom 19. st. gajica je prihvaćena ne samo u Dalmaciji nego i u Sloveniji. Na sjeveru nepomirljivi kajkavac Ignac Kristijanović 1847. godine i na jugu Ante Kuzmanić 1849.¹⁶ prihvaćaju gajicu, a samo Starčević i dalje brani svoj, zapravo slavonski slovopis. Uzalud, jer mu priloge više ne objavljuju njegovim slovopisom. *Homilije* su mu izišle 1850. novim slovopisom, ali on u predgovoru kaže da “čepurasti vrstopis zagrebački za temeljiti pravopis hrvatski” nikad nije priznao.

Često se ta neprilagodljivost novomu vremenu tumačila kao njegova tvrdoglavost i konzervativnost, ali se može naći i koja riječ opravdanja. Slavonski se slovopis ustalio i proširio i već je njime većina pisala. Dalmatinski nije bio mnogo drukčiji, dok je uvođenje dijakritičkih znakova bilo sasvim nešto novo. Starčevića je ljutila pomisao da smo pored svojih slova preuzeli tuđa (češka) te da se sin potpisuje drukčije od oca. U nečemu je on bio u

¹⁶ *Zora* je i prije objavljivala priloge gajicom, ali s tim godištem potpuno prelazi na novi slovopis.

pravu. Ljudi zaista nisu skloni pravopisnim promjenama, što dokazuje čitava povijest hrvatskoga pravopisa. Starčevići su prilozi u *Zori dalmatinskoj* u kratkom vremenu objavljavani trima slovopisima, njegovim (slavonskim), dalmatinskim i gajicom, što nikoga ne može ostaviti ravnodušnim. Stoga Starčeviću žestinu možemo donekle razumjeti.

3. 4. Naglasak

Odmah na početku poglavlja “od glasomirja”, koje se nalazi pri kraju gramatike, Starčević zaključuje da se ništa mučnije ne nahodi u “ilircskom jeziku” od zakona o naglasku i da može biti da ni jedan jezik u Evropi nema toga da se u jednoj riječi mijenja naglasak kao što ga mijenja “ilircski”. Napominje da su nešto o tome već rekli Della Bella, Appendini i Stulli, a za sebe kaže da će dati onoliko koliko mu “pripusti iz shtivenja ilircskoga i govorenja svagdashnjega na pameti uzdarxati” (str. 113), po čemu se vidi da je proučio dotadašnja bilježenja naglasaka i da ih je uspoređivao s onim što je čuo i znao kao štokavac. Osim opisa četiriju naglasaka Starčević daje pravila za raspodjelu naglasaka i zanglasne dužine. Za svoja bilježenja naglasaka priznaje da mu je ponešto oku umaklo, priznaje i da je “malo pomucsno svaki nadslovak postaviti” (str. 116) i smatra da se ne treba uvijek bilježiti te da je dovoljno stavljati znakove kad naglasak ima razlikovnu funkciju u istopisnica: *pas* i *pàs* (str. 116), dakle *pàs* i *pàs*.

Vodnik je (Drechsler 1912) prvi uočio vrijednost Starčevićeva akcentološkoga prinosa. Na njegovo upozorenje iste se godine i Ivšić (1912: 67–68) ukratko osvrnuo na Starčevićev opis naglasaka u svom radu o naglasnoj problematici u gramatici I. A. Brlića. Ivšić je još na početku 20. st. smatrao da je vrijedno napomenuti da je “mnogo prije Vuka i Daničića župnik u Novom u Lici *Šimo Starčević*... shvatio dobro sva četiri štokavska akcenta.” Ivšićeve

su podatke iskoristili praški fonolozi pri opisu prozodije južnoslavenskih govora (Jakobson, Trubecki; usp. Junković 1978). Govoreći o fonološkoj interpretaciji kvantitete naglasaka, odnosno o jednofonemskim i višefonemskim nositeljima sloga, Trubecki (1960: 220) spominje “hrvatskoga gramatičara” Š. Starčevića s početka 19. st. i navodi njegov opis naglasaka iz kojega se razabire da slog s uzlaznom intonacijom duže traje. Naime, prema Starčeviću su četiri naglasaka, odnosno “glasa”, zapravo četiri vrste slogova (Junković 1978: 84), u opisu kojih je istaknuta više dužina nego ton: a) “posve kratak kao: *pas, nebo, did*”, b) “malo uzdignut pak barzo spushtan kao: *govôriti, toliko, grihôta*”, c) “malo potegnuto na duglje kao: *kàrà̀m, pìtàm, vèxèm*”, d) “posve raztegnuto kao: *kázati, vézati, písati*”.¹⁷ Prva dva su kratki, silazni i uzlazni, a druga dva su dugi, silazni i uzlazni. Za kratkosilazni nema posebnoga znaka jer uvijek stoji na prvom slogu pa je njegovo bilježenje zalihosno (Junković 1978: 81), odnosno Starčevićev je opis takav da se može govoriti o nultom prozodijskom znaku (Tafra 1993: 61). Dotad je bilo uobičajeno da se kratki slogovi označuju udvojenim suglasnicima: *nebbo, telle*. Starčević napušta takav način bilježenja, ali će i poslije njega biti autora koji će nastaviti s praksom udvajanja suglasnika, npr. Ilija Rukavina Ljubački u svojoj gramatici.

Sve do 1854. godine, kada Andrija Torkvat Brlić uvodi četiri znaka za bilježenje naglasaka i peti za nenaglašenu dužinu (Tafra 1993: 24), upotrebljavala su se tri naglasna znaka: gravis, akut i cirkumfleks. Obično se akutom bilježio dugosilazni, cirkumfleksom dugouzlazni ili čakavski akut, a gravisom kratki slog.¹⁸ Te je znakove imao već Kašić, a i svi poslije njega, iako su bilježili

¹⁷ U *Ričoslovju u Glasniku dalmatinskom* znakovi se nazivaju: *skeršeni, dugi i odugi*.

¹⁸ V. tablicu znakova u Tafra 1991a: 136.

različite naglasne sustave. Reljković se razlikuje jer kratke slogove uopće ne bilježi, premda opisuje tri naglasaka. Starčeviću je Reljković svakako bio mnogo bliži nego Della Bella ili Appendini i možda je upravo od njega preuzeo znakove za duge slogove, akut za dugoulazni (*písati*) i gravis za dugosilazini i za zanaglasnu dužinu (*pitàm*). Od Reljkovića se razlikuje jer je kratkouzlazne označivao cirkumfleksom (*grihôta*) i kratkosilazni nultim znakom (*did*).

Starčević se rijetko služi pravopisnim načinom bilježenja naglasnih cjelina u rečenici. Više od ostalih piše odvojeno prednaglasnice i zanaglasnice, a tek rijetko rabi spojnicu: *kako-su-god, ako-li, je-li...* Dano je jednom i pravilo da se upitna riječca (*pitörics*) *li* veže spojnicom: *jesu-li, kaxem-li*. Kao vrstan poznavatelj prozodijskih zakonitosti Starčević daje popis gramatičkih kategorija u kojima su naglasak i nenaglašene dužine pretkazivi.

Iz Starčevićeva je opisa vidljivo da su uzlazni naglasci dulji, što se slaže s fonološkim opisima koji su nastali mnogo desetljeća poslije Starčevića. Slaganje praških fonologa sa Starčevićevim opisom najveće je priznanje njegove vrijednosti. Na taj način taj prvi opis novoštokavskoga naglasaka nije pao u zaborav, dapače, ostao je predmetom daljnjih istraživanja (Anić 1968a, b, Junković 1978). Junković je (1978) zaključio da je Starčevićev opis četveronaglasnoga sustava značajan ne samo po tome što se pojavio prije Karadžićeva i Daničićeva opisa nego što je on s fonološkoga gledišta bolji od opisa u većini suvremenih gramatika te da su Starčevićeva shvaćanja vrlo bliska Jakobsonovim, a zaključci mjerljivi “s postignućima vrhunskih teoretičara – praških fonologa i francuskih funkcionalista” (str. 85).

Bilo je u literaturi još spominjanja Starčevićeva prvenstva¹⁹, ali

¹⁹ *Enciklopedija Srba, Hrvata i Slovenaca; Enciklopedija Jugoslavije*; Josip Matešić: *Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache*, Heidelberg 1970; Asim Peco: *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Beograd 1971.

se unatoč tomu u slavistici dugo to prvenstvo pripisivalo Karadžiću²⁰, kao što se i početak standardnoga jezika novoštokavske osnove vezao uz njega. Međutim, kad je riječ o novoštokavskoj dijalektnoj osnovi hrvatskoga standardnoga jezika, tad su važne dvije činjenice: prvo, novoštokavski množinski padeži sreću se u književnosti već u 15. st., nalaze se i u Kašićevoj gramatici, a i u drugima poslije, drugo, Starčević je 1812. godine opisao četveronaglasni sustav, pa se na osnovi samo tih dviju činjenica može govoriti o novoštokavskoj sastavnici osnove hrvatskoga književnoga jezika mnogo prije nego što su se preproditelji odlučili za nju.

3. 5. Glasovi

Starčević, kao i dotadašnji gramatičari, nije dosljedno terminološki razgraničio jezičnu od nejezične razine pa miješa glas i slovo. Otuda se u njega slova umjesto glasovi dijele na *samoglasnike* i *skupglasnike*, a *slovke* ('slogovi') mogu biti od jednoga ili više slova sastavljene. Da je Starčeviću ipak jasno da su posrijedi dva pojma, vidi se iz nekoliko njegovih odredaba po kojima svakomu slovu "valja dati onaj glas, kojega po naravi svojoj imade", da preuzevši latinska slova trebamo zadržati i "njihov glas" te da "u Latinah ne ima onoliko slovah koliko bi se hotilo za pravo i podpuno pisati u nash jezik", tj. da latinski grafemi nisu dostatni za bilježenje hrvatskih fonema.

Podjela glasova na samoglasnike i suglasnike naslijeđena je od grčkih gramatičara te se nalazi i u hrvatskih gramatičara. Starčevićeve nazive *samoglasnik* i *skupglasnik* preuzeli su kajkav-

²⁰ Zasluge za akcentološke prinose Karadžićevoj književnojezičnoj reformi idu Đuri Daničiću. Karadžić nije razaznavao dva kratka naglaska, miješao je dva duga, imao je tri znaka, a tek je Daničić u *Maloj srpskoj gramatici* (1850) opisao sva četiri naglaska upotrijebivši i četiri znaka za naglaske.

ci Josip Đurkovečki i Ljudevit Gaj, pa i to govori mnogo o kulturnoj povezanosti hrvatskoga politički rascjepkanoga prostora.

Starčević je ostao dosljedan ikavštini i svakako je uz Kuzmanića pridonio da se zadarski književnojezični krug odupre ilircima upravo s ikavicom. Jekavcima Dubrovčanima on suprotstavlja “bolje Iliriance” iz Dalmacije, Bosne, Slavonije i Krajine koji su ikavci, pa prema tomu u većini. U *Zori dalmatinskoj* (IV/1847:7) objašnjava da su tri izgovora u narodu: *e*, *i*, *ie*, da *e* nateže “na pemsku”, da je *i* čisto ilirsko, a *ie* da je “od strane staroslavjanske”. Za *je* i *ije* kaže da se čuje ponajviše u ustina orača, kopača i govedara. Starčević je uočio svu složenost problema odraza staroga jata. Ikavski i ekavski izgovor u ilirskih su gramatičara bili zaista dopušteni, iako je norma zagrebačke škole određivala jekavski izgovor. Međutim, i tada je bilo razlike u shvaćanju fonološke vrijednosti dugoga odraza staroga jata. Upravo onako kako je i Starčević primijetio, jedni su propisivali jekavski, drugi diftonški, a treći dvosložni izgovor. Do kraja to pitanje nije ni danas riješeno, što pokazuje da je Starčevićev izbor bio bolji i, povijesno gledano, manje dramatičan. U toj se raspravi također vidi Starčevićovo lučenje književnoga jezika od narodnoga jer su mu jekavski i ijekavski izgovor odlika govora orača, kopača i govedara. U toj je žestini zaboravio da je Dubrovčanima, dakle jekavcima, priznao da su “mnogo knjigah iliricških upisali” (*Ricoslovica*, str. 19).

3. 6. Vrste riječi

Središnji dio gramatike čini nauk o osam vrsta riječi, naslijeđen još od antičkih vremena. “Iliricški jezik kao i mnogi ini osam imade dilah govorenja”: *ime*, *zaima*, *vrimenorics*, *dionorics*, *pridstavak*, *priricsak*, *medjumetak*, *veznik* (str. 13). Pod imenom su obrađene imenice, pridjevi i brojevi, a particip (*dionorics*) izlučen

je kao posebna vrsta riječi. *Rječoslovlje* (prevedenica njem. *Wortlehre*) kao hrvatski naziv za morfologiju preuzeli su poslije Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić²¹, što pokazuje da su preporodni gramatičari uzimali u obzir dotadašnje jezične priručnike bez obzira na to što su unekoliko bili drukčiji od njihovih. Razlika je jedino u tome što Starčević u rječoslovlju obrađuje još glasove i slova.

Starčević je vrlo dobro uočio kategorijalna značenja pojedinih vrsta riječi te njihove glavne gramatičke i semantičke kategorije. S istančanim je jezikoslovnim osjećajem opisao i složenije kategorije. Razlučio je gramatičku kategoriju roda (*plemena*) i semantičku spola. Stariji su gramatičari rod određivali sintaktički, uz pomoć pokazne zamjenice. Tako i Starčević. Uzimajući kongruencijski kriterij, Starčević i ostali naši gramatičari nisu pali u zamku da rod određuju prema nominativnom završetku imenice. Starčevićeva su razmišljanja o rodu otišla nešto dalje. Po njemu bi trebala biti četiri roda, četvrto bi *pleme* bilo *skupno*, ali zbog preklapanja sa spolom ostao je kod tri roda. Naime, on smatra da imenice tipa *dijete*, *jare* i sl. znače i muško i žensko, odnosno da im je spol “neznan” pa su stoga srednjega roda. To je razlog zašto govori o tri spola i tri roda. Za zbirne imenice drži da bi trebale biti poseban rod zbog svoje kongruencije. Budući da “imaju oblicsje jednobroja a zlamenovanje vechbroja” (str. 30), broj i rod im se mijenja. Atributno je slaganje po rodu, a predikatno po značenju, ili, kako to znalački Starčević utvrđuje, “polak plemena” i “polak zlamenovanja” (str. 31), navodeći primjere: *dobra dica slushaju roditelje, cseljad su kazala...*, *gospoda nisu virovala, a ne virovali*, i zaključujući da zbog toga što znače množinu, “njihova vrimenorics mora stati

²¹ U Simeona pogrešno stoji da je ilircima taj naziv sinonim za etimologiju.

svaki put u vechbroju” (str. 30)²². Budući da svoj rod imenice tipa *gospoda* ne ostvaruju jednako kao i imenice tipa *žena*, ta bi se odstupanja od prototipnoga ostvaraja zaista mogla obraditi kao potkategorija roda, odnosno, kako je Starčević razmišljao, kao četvrti rod.

Starčevićeva obrada sklonidbe imenica po vrstama sklonidbenih uzoraka bolja je nego obrada po rodu imenica. Kad se tako postupa, onda je jasnije da se imenice muškoga roda na *-a* sklanjaju kao i imenice ženskoga roda na *-a*, odnosno da “spadaju na drugo prigibanje” (str. 31). Kad se krene obrnutini putem, od sklonidbe prema rodu, ulazi se u zamku da se imenice na *-a* automatski proglašavaju imenicama ženskoga roda. Otuda pogrešno određivanje imenica *papa*, *vojvoda* i sl. imenicama ženskoga roda (Anić 1998) i otuda u gramatikama opis roda i sklonidbe imenica unutar istoga poglavlja. Starčević obrađuje sklonidbu i rod u odvojenim glavama, slijedeći Reljkovića. Kao i njegov prethodnik daje pravila koje su imeničke skupine kojega roda. Djelomice je samostalan u odnosu na Reljkovića, ali djelomice nekritički preuzima, čak i pogreške. Tako je Reljković pogriješio navodeći da su nazivi mjeseci muškoga roda među kojima je zalutala *veljača*. Starčević dodaje da ne treba govoriti *januar*, *februar*... jer ne valja pozajmljivati bez prijekne potrebe. Preuzimajući opis, Starčević ne preuzima i jezik; Reljković ima *misecevah*, *rast*, *stabalah*, a Starčević *misecah*, *hrast*, *cabalah*,

²² U suvremenoj literaturi postoji i drukčije mišljenje pa se navode ravnopravni primjeri: *Gospoda su zadovoljna* i *Gospoda je zadovoljna* (Pranjeković 1984: 175). Starčević je bio bliži onomu kako se govori. Kad je riječ o slaganju tih imenica s predikatnim riječima, sporne su odredbe (Katičić 1986: 73, *Hrvatska gramatika*: 425) da je spona u množini, a predikatna riječ u jednini ženskoga roda. Nema razloga da se različito tumače glagolski i imenički predikat uz te zbirne imenice koje dolaze kao subjekt. Ako je predikat u primjeru *gospoda jedu* u množini, onda je i u primjeru *gospoda su jela* također u množini, pogotovo što je spona u množini.

Reljković često ima latinsko nazivlje, a Starčević samo hrvatsko. U poglavlju o rodu Starčević po uzoru na Reljkovića daje pravila za tvorbu ženskih mocijskih parnjaka, i to samo s najplodnijim sufiksima *-ica* i *-ka*: *kraljica, prasica, seljanka...* (str. 36–37), te za tvorbu umanjenica i uvećanica (Reljković ima samo umanjenice).

Kategorija neodređenosti/određenosti, koja je u kroatistici postala predmetom tek novijih jezikoslovnih istraživanja, a u gramatikama je uglavnom vezana samo uz pridjeve, obrađena je u *Ricsoslovi* dosta dobro jer su uočeni i drugi načini njezina izricanja. Jedini je nedostatak što je obrađena i u morfologiji i u sintaksi. Starčević razlikuje generičku upotrebu imenica: *kruh je najzdravija jestojska*, kojom se od “neodlucenoga zlamenovanja” riječi *kruh* dobiva “obcheno od cile varste” (str. 15), dakle identificira se vrsta, a identifikacija je znak poznatosti, odnosno određenosti. Upotreba superlativa izdvaja među svim jelima jednu, određenu vrstu jela. Određenost se može izreći i na druge načine, uočava Starčević: *kruh moje ujne, kruh ovih triu pekarah jest lip*. Nasuprot tomu, kad kaže *kruh*, u Starčevića ta riječ izaziva “nadmiso onoga, schto kruh nazivljemo” (str. 15), dakle “neodlucheno”, neodređeno.

Da je Starčević bio vrstan jezikoslovac, pokazuje uočavanje i drugih načina izricanja kategorije neodređenosti/određenosti, jednom pridjevima, a drugi put svršenim i nesvršenim glagolskim vidom. On je prvi dao točan opis fonoloških, morfoloških, sintaktičkih i semantičkih razlika između određenoga i neodređenoga pridjeva. Iako su naglasne alternacije među tim likovima složene toliko “da se skoro nishta mucsnije od ovoga u ilirickom jeziku ne nahodi” (str. 39), Starčević ih je majstorskom rukom obilježio: *Mlâdâ mlâda josh ni je dosta mlâda, ali je stârî starac vishe nego star*, što odgovara današnjemu bilježenju: *Mlâdâ mlâda jôš nije dôsta mlâda, ali je stârî stârac više nêgo stâr*. Atributnu upotrebu

određenoga i predikatnu upotrebu neodređenoga pridjeva uočio je već Kašić, a i drugi poslije njega, ali je Starčević prvi opisao razliku u značenju određenoga i neodređenoga pridjeva u atributnoj funkciji. Naime, neodređeni lik znači svojstvo predmeta općenito i “neodređeno”, a određeni to svojstvo konkretizira, odnosno ima “odredno i na blixu stisnuto zlamenovanje”. Stoga dvije naoko podjednake rečenice *Mlad csovik svashto ucsini* i *Mladi csovik svashto radi* sadrže dvije različite obavijesti. U prvoj rečenici neodređenim pridjevom nije identificiran agens, a prezent svršenoga glagola izriče relativnu sadašnjost koja se odnosi na svako vrijeme, dakle upućuje na neodređenost. U drugoj je rečenici određenim pridjevom agens identificiran (taj čovjek koji je mlad), a nesvršenim prezentom izrečena je apsolutna sadašnjost. Riječ je o znanstvenim zaključcima vrijednima ponajboljega jezikoslovca.

U opisu upitnih zamjenica stoji objašnjenje da “*tko* služi za upitati obchinski; a *koj* ima razumak na blixu stisnut, i jacse odredjen” (str. 48). U pitanjima *Tko je došao* i *Koji je došao* prvo je općenitije, neodređeno, a drugo je konkretnije jer se pretpostavlja da se već misli na nekoga poznatoga. S kategorijom neodređenosti/određenosti opet se susreo u opisu punih i enklitičkih oblika ličnih zamjenica te punih i enklitičkih oblika glagola *biti*. Puni oblici dolaze “kada se shtogod kroz ova zaimena odredno zlamenuje, ali se govorenju vecha snaga daje” (str. 47), odnosno “kada se shtogod odrednije ukazuje” (str. 54).

U kratkim opisima pojedinih kategorija ima vrlo dobrih odredaba kakvih se ne nalazi ni u suvremenim gramatikama. Da bi se dobila prava slika, usporedit će se definicije zbirnih imenica u Starčevića i u *Hrvatskoj gramatici*. Obje su vrlo kratke. Starčević: “Imena obchinska mogu jedno cilo iz vishe nerazdiljivih od iste varste sastavljeno izrechi: ime takvo zlamenujuče zove se ime *sakupivo*” (str. 14), *Hrvatska gramatika*: “Opće imenice mogu

značiti... skup pojedinih primjeraka shvaćenih kao cjelina u kojoj se ne izdvaja pojedini član toga skupa... Takve se imenice zovu *zbirne, kolektivne imenice*" (str. 100). Zajednička obilježja tih definicija bila bi: opće imenice, cjelina, skup neizdvojivih članova. Tim je prototipnim obilježjima Starčević pribrojio još jedno, vrlo važno za razumijevanje kategorije zbirnosti: članovi su skupa iz iste vrste. Njega nema u drugoj definiciji. Još nešto ima Starčević čega nema, primjerice, *Hrvatska gramatika*. Starčević zbirne imenice dijeli prema tomu što znače na *dionivo*²³ i na *inokupno*²⁴. U prve pripadaju, primjerice, *jato*, *četa*, a u druge *narod*, *puk*, *vojska*. Prve, po Starčeviću, označuju dio cjeline, a druge potpunu cjelinu. Na prvi pogled nema razlike među tim imenicama jer sve mogu nastupiti kao jedinice koje se broje: *dvije čete*, *dvije vojske*. Međutim, leksičko značenje prvih ne dopušta upotrebu gradacijskih kvantifikatora uz njih: **malo čete*, **puno čete*, ali dopušta uz druge: *malo vojske*, *puno vojske*. Svakako će neka buduća temeljita obrada kategorije zbirnosti u imenicama trebati uzeti u obzir i Starčevićovu podjelu zbirnih imenica.

Poznato je da je Kašić pogriješio kad je u jednini naveo 7 padeža, a u množini 8 zato što je izbacio u jednini lokativ jer je u svim sklonidbenim vrstama oblikom jednak dativu. Pod utjecajem latinske gramatike zadržao je ablativ, a pod njegovim utjecajem kasniji su gramatičari imali i nejednak broj padežnih oblika i ablativ. Tek je Ignjat Alojzije Brlić 1833. godine uveo hrvatski sustav od sedam padeža u oba broja. Neki su gramatičari ipak bili samostalni u promišljanju padežnoga sustava. Tako su Reljković i Starčević imali jednak broj padeža u oba broja, prvi je imao 7, a drugi 6. Reljković je zadržao ablativ, a Starčević ga je odbacio, ali

²³ Na str. 25 je *dionosakupivo* (ime).

²⁴ Starčević je riječ mogao preuzeti od Voltića ili Stullija; v. Akademijin rječnik.

obojica nisu identificirala lokativ²⁵, i to im je veći promašaj. Iako ablativ nije naveden u popisu padeža, njegov oblik nalazimo u naslovima poglavlja: *Od slovah, Od stupajah, Od vrimenah...* Naime, ablativni je oblik bio izjednačen s genitivnim, samo je redovito dolazio s prijedlogom *od*.

Svi su stariji gramatičari imali tri sklonidbe prema genitivnom nastavku: *a, e, i*. Primjenom toga kriterija sve se imenice bez izuzetka mogu razvrstati u ta tri sklonidbena tipa, pa se na taj način isključuju bilo kakve sklonidbene anomalije. Akuzativno-genitivni sinkretizam u imenica muškoga roda nije izdvojen kao poseban tip, nego se tumači kao osobitost te sklonidbe. “Sva imena od ovoga Prigibanja muškoga plemena, ako zlamenuju stvar xivuchu, imadu csetvarto padanje na *a* kao i drugo; ako-li su stvari nexivuche csetvarto ima biti isto s’parvim” (str. 28). Na tom se mjestu vidi da Starčević razlikuje značenje pojedinoga padeža od njegova izraza (nastavak je u akuzativu *kao* u nominativu). Na drugom je mjestu ipak pogriješio tumačeći da bi u množini, zato što su nastavci u dativu i instrumentalu jednaki, moglo biti samo pet padeža. Jedini razlog što ih je šest jest što se u instrumentalu zna promijeniti naglasak. Padežni su nastavci novoštokavski, osim u dativu i instrumentalu množine; u sklonidbi *a* nastavci su za ta dva padeža: *-im, -im*, u sklonidbi *e*: *-am, -am*, a u sklonidbi *i*: *-im, -ima* i *-ima*.

Starčević pokazuje veliku samostalnost te se razlikuje od drugih i po odabiru oblika. On nema sinonimnih nastavaka, koji su bili opće obilježje starijih gramatika. Samo u sklonidbi *i* ima u dativu množine uz stariji *-im* i noviji *-ima*, što se može tumačiti kao inovacija.

U opisu osobitosti promjene imenica Starčević nije znao objas-

²⁵ V. poglavlje o slaganju riječi.

niti nepostojano *a*, odnosno zašto je *momak*, *momka*, a *junak*, *junaka*. “Veliko shtivenje knjigah moglo bi moxe biti i ovom na svarhu dojt, ali me tamo skoro opaxena svitlost dopriti josh ne pushti” (str. 27). Posumnjao je da je možda zato što su im slogovi u nominativu različiti.²⁶ I bez poznavanja dijakronije mogao je izvesti pravilo s obzirom na to da je uredno označivao zanaglasnu dužinu. “Temeljnost uočavanja, sposobnost definiranja, ali i poneki nerješiv problem – odlike su Starčevićeva rada” (Brlobaš 2001). U slučajevima koji su mu odudarali od pravilnosti, a za koje nije vidio da su zakoniti, davao je svoja rješenja. Primjerice, ispravno zaključuje da imenice muškoga roda mogu završavati i na suglasnik i na samoglasnik, koja mu “lipshe zvone” (str. 27), ali mu narušavaju sustav. Kako je genitiv tvorbeno osnova, razumnije mu je da imenice na *-l > o* ipak trebaju u nominativu završavati na *-l* kako bi mogle “ichi... redovito polak zakona” (str. 27). Stoga između *oro* i *oral*, *pako* i *pakal* prednost treba dati drugomu članu. Iz istoga su mu razloga pravilni nominativni oblici *mater* i *cher*, dok su *mati* i *chi* “obichajni kod nixega plemena samo” (str. 32).

Starčević je ponekad donosio zaključke na osnovi analogije ili logike ne tražeći jezikoslovna objašnjenja. Jedan od njih je da imenice *noga* i *ruka* imaju u Gmn. oblike *nogah* i *rukah*, a ne *noguh* i *rukuh* jer pripadaju “drugom prigibanju”, zatim da imenice na *-ost* završno *t* trebaju zadržati i u nominativu jer ga imaju u kosim padežima i jer suglasnički skup *st* sasvim normalno dolazi na kraju riječi, npr. *kljast*, *most*, *post*. Ljuti se na Dubrovčane, odnosno na Della Bellu i Appendinija koji imaju *kripos*. Za gramatičara i svećenika čak je i preoštari: “Neznam mehkosti njihova mozga” ili

²⁶ Možda je pod tim ipak mislio na razliku u dužini.

“Josh chesh koja²⁷ napipat kod Taliansko-Ilirianacah protiv-na duhu jezika iliricskoga” (str. 34), “Najti chesh kod App.²⁸ na I. 130 da je *udo*, i *slovo* u vechbroju muxkoga plemena, ali ga pomiluj, jer se je popuznuo” (str. 36).

U *Ricoslovici*, kao i u svim drugim gramatikama, ima bilježaka o pojedinim padežima, o njihovim nastavcima i morfonološkim promjenama. Većina se tih odredaba, npr. o sibilizaciji (dativ je *drazi*), nalazi i u današnjim gramatikama. Budući da u jezikoslovnoj literaturi ne postoji jedinstveno mišljenje o dočetu *-ah* u imeničkom genitivu množine, vrijedno je vidjeti što kaže Starčević. Prije njega, a i poslije njega imenički genitiv množine u mnogih štokavskih pisaca završava na *-ah* odnosno na *-ih*. U 19. su stoljeću vođene žustre rasprave o dočetnome *h*, a danas jedni jezikoslovci smatraju da je *h* tu samo pravopisni znak za dužinu (Tafra 1991b), a drugi da je *-ah* nastavak (Vončina 1999). Nenaglašenu dužinu Starčević označuje naglasnim znakom (gravisom), npr. *ovè xenè, ljùbìm, ljùbìsh, ljùbì*. Prezentske, aoristne i druge položajne dužine redovito bilježi. Jedino ne bilježi u imeničkom Gmn., koji mu završava na *-h*. Nema sumnje da je zadnji slog i tu dug. Problem je u tome što se, kako Starčević kaže, bilježeći samo jedno *a*, ne mogu razlučiti “parvo padanje od drugoga”²⁹ zato što “zakonah temeljitih od glasomirja još ne imamo” (str. 33). Da bi se uklonila dvoznačnost, treba dodavati slovo *h* zato što se ono “slabo izgovara i slovo prid sobom stojeche csini po nishto raztegnuto” (str. 33). U *Ričoslovju* ustrajaj će na slovu *h* da bi se genitiv množine razlikovao od nominativa jednine ženskoga roda. Prije njega Reljković u svojoj gramatici (str. 12) jasno kaže da je *h* pomoćnik slova i da služi na kraju

²⁷ Misli na jezične zakone.

²⁸ tj. Appendinija

²⁹ Riječ je o Njd. i Gmn. imenica vrste *e* kao homografima (*žena*).

riječi “za rastaviti *casus* jedan od drugoga”, npr. *ovi ljudi, ovih ljudi*. Reljković rabi slovo *h* kao pravopisni znak ne samo u Gmn. nego i u Nmn. imenica srednjega roda (*ovah poljah*)³⁰. Za slovo *h* kao “dodatak” nastavku opredijelit će se poslije i Adolfo Veber: “Dodano je samo zato, da se 2. padež plurala razlikuje u pismu od drugih sličnih padežah” (1862: 222).

Neki stariji jezikoslovci u svojim organskim govorima nisu imali fonem /h/, ali su ga pisali zato što u književnom jeziku postoji. Za donošenje znanstvenih sudova nije bitno jesu li oni genitivno *h* izgovarali, ili su ga “slabo” izgovarali ili ga nisu nikako izgovarali, mi to za svakoga od njih ne možemo ionako sa sigurnošću utvrditi, te jesu li u svom (ne)znanju mislili da je stvarno dio nastavka ili da je pravopisni znak za razlikovanje homografskih oblika, što je u skladu s čestom njegovom uporabom za označavanje dugih slogova (npr. *sahm, puht, duhga*). Možemo samo utvrditi što su oni sami o genitivnom nastavku rekli, a zaključke izvoditi iz jezičnoga sustava. (Novo)štokavski govori koji su osnova književnoga jezika do kraja 19. st., dokad se piše *-ah*, nemaju nastavak *-ah* u Gmn. Već se u Kašićevoj gramatici nalaze kao sinonimi novoštokavski oblici, pa i genitivni nastavak, pisan kao *aa*. Starčević smatra da takvo bilježenje, koje imaju Dubrovčani, ne valja jer bi se morala čitati oba *a*. Naime, on smatra da se “u nas svako slovo izgovara” (str. 20), da nema “mrtvih” slova, pa bi to bio dokaz da je *h* dio nastavka. Starčević ipak svako “slovo” ne izgovara i *h* mu služi, prema tradiciji, za označavanje dužine sloga, što potvrđuje oblik za 3. lice jednine aorista: “jere tako upisah Della Bella” (str. 29). Takvi aoristni primjeri iz Katančića Kurelcu su (1852) bili ključnim dokazom da slavonski

³⁰ U posavskom dijalektu u tih imenica u N i Amn. “krajne je a... obično dugo” (Ivšić 1913: 249).

pisci pišu *h* na neetimološkom mjestu te da mu nije mjesto u Gmn. kao ni u aoristu.

Prateći novoštokavske oblike u hrvatskim gramatikama od Kašića do kraja 19. st., moglo se zaključiti da je novoštokavština ušla u hrvatsku gramatičku normu mnogo prije pojave hrvatskih vukovaca (Tafra 1993). Ako se genitivnom završetku *-ah*³¹ prizna status nastavka, ostaju bez odgovora neka pitanja: koja je dijalektna osnova književnoga jezika koji su opisali stariji hrvatski gramatičari, odakle *-ah* kao nastavak i kada novoštokavski imenički genitiv množine ulazi u hrvatsku gramatiku. Glavno je, dakle, pitanje organska osnova morfološke norme, a ne mišljenje starijih jezikoslovaca koji na mnoga jezična pitanja nisu imali znanstvene odgovore.

Starčević nije bio podjednako uspješan pri opisu pojedinih jezičnih činjenica. Premda je dotad ponajbolje opisao sve razlike od fonoloških do semantičkih između neodređenih i određenih pridjeva, za što je trebalo veliko jezikoslovno znanje, pogriješio je u "lakšim" dijelovima tumačenja pridjeva. Tako nije dobro odredio tvorbenu osnovu za tvorbu komparativa jer je uzeo određeni lik. U tom slučaju nije bio kritičan prema Della Belli u kojega se vjerojatno ugledao. Istu su pogrešku činili i kasniji gramatičari (I. A. Brlić, A. Mažuranić). Tek će Babukić u *Ilirskoj slovnici* 1854. godine jasno reći da se komparativ tvori od pozitiva neodređenih pridjeva. Starčević je i u određivanju sklonidbenih tipova slijedio Della Bellu te su obojica G i Dj. m. i s. roda nominalne sklonidbe shvatili kao skraćivanje nastavaka *-oga* i *-omu*. Premda stavlja *-omu* kao dativni nastavak, kako je u svim dovukovskim gramatikama, u svom ga metajeziku ima i bez naveska.

³¹ U sklonidbi *i* završetak *-ih* nije toliko sporan jer je mogao nastati analogijom prema pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi i jer se nalazi u organskim govorima.

Starčević teži usustavljanju pa građu pretače u pravila, u “zakone”, kako on voli reći (“da se ne recse jezik brez zakonah, nikoje u kratko napominjem”; str. 35). Međutim, bogatu sufiksalnu tvorbu u pridjeva nije znao objasniti. Nakon što je ispravno protumačio tvorbu posvojnih pridjeva, zaključio je za ostale da “ne imadu pravoga zakona, niti je moguče cich mnogostrukoga izvodenja shtogod utemeljit. Nut razlike! *Shenichen, zoben, raxovan, darven, kamenit, bardovit, bisan, vodan, voden, morski, texacski, texakov, stolni, sluxbenicski, sluxbenikov*” (str. 40). Zastao je pred tom raznolikošću ne uspijevši naći ni tvorbene ni značenjske kriterije za razredbu pridjeva.

Brojevi su (*brojoricsi*) opisani u poglavlju o pridjevima, odnosno kao dio imena po uzoru na latinsku gramatiku (*nomen numerale*) u kojoj je ime obuhvaćalo riječi s istim tipom sklonidbe. Nepotpunost opisa brojeva kao vrste riječi sreće se u gotovo svim hrvatskim gramatikama, pa tako i u Starčevićевой. Među brojevima su se našli, osim *temeljutih* i *rednih*, još *razmirne brojoricsi* (*jednostruk, dvostruk...*), *sakupive* (*dvojica...*, *peterica, petero...*) te *razdijlive* (*dva po dva* ali *dva a dva*). Mažuranić je (1859) imao čak osam brojevnih podrazreda, a još se i danas (npr. *Hrvatska gramatika*) u brojeve uvrštavaju druge vrste riječi (imenice: *desetak, četvrtina*), pa čak i prijedložne sveze (*po dva, po tri*). U Starčevića se tako nalaze i ove *brojoricsi*: *dvostruk, dvojica, petina, dva po dva, peti put*. Dosta je toga preuzeo od Reljkovića, npr. distributivne i dijelne brojeve. Osobitost je Starčevićeva opisa brojeva tvorba brojevnih imenica na *-erica*: *peterica*, tvorba složenih rednih brojeva većih od stotinu: *jedan od stotine, dva od hiljade*, jednina brojevnoga pridjeva *dvoj*. U sklonidbi broja *dva* ima dvije paradigme s oblicima, ako se zanemari ikavizam, podudarnim s današnjima: *dva, dvaju, dvama* i *dvi, dviju, dvima*. Uz oblike brojeva *dva, tri, četiri* Starčević navodi promjenu brojeva

većih od četiri: *pet*, *petiju*, *petima*, dakle stare dualne oblike tih brojeva. Poslije njega to će učiniti i Mažuranić (1859), navodeći množinske oblike. Velik je Starčevićev promašaj što je tvrdio da se broj jedan slaže s imenicama podjednako kao i ostali brojevi do pet te što u primjeru *dvoj cseljadi* imenički oblik tumači kao genitiv množine.

Definicija zamjenica kao posebnoga leksičko-gramatičkoga razreda i njihovo razvrstavanje u šest podrazreda s definicijama svakoga od njih i danas je zahtjevniji posao za svakoga gramatičara, a kamoli ne bi bio za gramatičara s početka 19. stoljeća. Starčević definira zamjenice kao supstituente imena i rečenica koji uklanjaju njihova ponavljanja. Šest je podrazreda kao što je već bilo u Della Belle i Reljkovića: *sobstvena zaimena*, *posvoiva*, *kaxateljna*, *upitiva*, *uznosiva* (odnosne), *neodlucsiva zaimena*. Definicije vrsta zamjenica samo se djelomice podudaraju s Reljkovićevim definicijama, što pokazuje da je Starčević i pri preuzimanju samostalno promišljao o jezičnim pojavama. Težeći pretočiti opis u pravila, daje odredbe o upotrebi enklitičkih i punih zamjениčkih oblika. Jedna od njih kaže da enklitički oblici dolaze iza imperativa: *kaxi mi*. Tako dolaze i nenaglašeni množinski *nam*, *vam*, a ne dolaze naglašeni *nami*, *vami*, koji se nalaze u sklonidbenim uzorcima, po kojima se vidi da su propisani stariji štokavski množinski, a ne novoštokavski nastavci. Starčeviću je novoštokavština osnova književnoga jezika, pa se dio odstupanja može tumačiti i utjecajem pisanoga jezika, ali i Reljkovića. Oblici *nami*, *vami* dugo su se zadržali u hrvatskim gramatikama, ima ih još i Veber, iako uz njih kao sinonime već Della Bella stavlja novoštokavske oblike.

U svojoj gramatici Starčević često upozorava što je pravilno, a što nije pravilno. Jedna od takvih odredaba odnosi se na upotrebu pokaznih zamjenica umjesto ličnih za treće lice. Kašić je pod utjecajem latinske gramatike, u kojoj u funkciji te zamjenice dolazi pokazna *is*, *ea*, *id*, zamjenicu *on* svrstao u pokazne. Tako su postupili

Della Bella, Appendini, pa poslije i Mažuranić. Poznavajući dobro književna djela, Starčević tvrdi da u mnogim dubrovačkim, slavonskim i bosanskim knjigama “zaimе sobstveno misto kaxiteljnoga nepravo stoji” (str. 48). Zналаčki uočava razliku između pokazne zamjenice *oni, ona, ono* i lične *on, ona, ono*. U Kašića je ta razlika označena grafijski: *oni, onoga* i *onni, gnega* (= njega). Starčević najprije tumači naglasnu razliku, prva zamjenica ima “nadslovak teshki, a ova nikakva” (str. 48), zatim razliku u sklonidbi, pokazna se sklanja: *onoga, onomu*, a lična: *njega, njemu*, te napokon značenjsku, pokazna se odnosi i na lica i na stvari, a lična samo na lica. To nije jedini primjer Starčevićeva temeljita uočavanja jezične pojave. Stoga više iznenađuje kad zakaže. Primjerice, upitnih zamjenica ima šest (*csi, csigov, koj, tko, kakvi, shto*), a odnosna inu je samo *koj, koja, koje*. Naziv *uznosivo zaimе* njegov je, a nastao je “tako jere se uznosi u misli, iliti potexe se u razumku na zaimе ali ime samostavno jurve u govorenju pria njega izrecseno” (str. 48). Činjenica je da su imenice i zamjenice antecedent i da je odnosna zamjenica *koji* najčešća u tom tipu rečenica, ali je Starčević pogriješio tvrdeći da imamo samo jednu odnosnu zamjenicu. Premda nije naveo da se odnosna zamjenica slaže s antecedentom u rodu i broju, iz pet je primjera to jasno jer su izabrani upravo slučajevi s različitim rodом u jednini i množini. U bilješci objašnjava zašto je oblik *koj*, a ne *koji*. Nominativni oblik *koj* imaju i Della Bella i Reljković, a Starčević tumači da ne može u jednini i množini biti jednak oblik, i tu izriče jednu važnu spoznaju o međuovisnosti semantike i gramatike: “Ako bo ima razliku u zlamenovanju, mora imati shtogod i u pisanju” (str. 49). Zbog shvaćanja da dva sadržaja, u ovom slučaju jednina i množina, trebaju imati i dva izraza, Starčeviću je Njd. *koj*, a Nmн. *koji*. Svoju je oštricu i ovdje uperio na Appendinija (“neka ti kaxe Dubrovnički naucsitelj”; str. 49), pokazujući da griješi kad u jednim oblicima ima intervokalno j:

kojega, kojemu, a u drugima ga izbacuje: *koieh, koiem*. Nažalost, isti postupak nije primijenio u obradi pokazne zamjenice *oni*, koja ima jednak izraz i u Njd. i u Nmn. muškoga roda. Della Bella i Appendini su bili na sredini, imaju *ovi, oni*, ali *taj*, a Reljković ima samo *ovaj, taj, onaj*.

Među neodređene zamjenice Starčević je uvrstio *jedan* i *sav* kao što ima i Reljković. *Jedan* se u današnjoj literaturi također tumači i kao zamjenica,³² a *sav* se različito razvrstava te još nema svoje stalno mjesto u razredbi riječi na vrste.

Od svih vrsta riječi glagolu je najviše posvećeno prostora. Njega je bilo najteže i opisati zbog obilja gramatičkih kategorija. Starčević se kritički osvrće na dotadašnji opis glagola zato što svaki gramatičar daje druga vremena pod utjecajem latinskoga, njemačkoga ili talijanskoga jezika. Kako se glagol od drugih vrsta riječi razlikuje po kategoriji vremena, njemački je naziv *Zeitwort* poslužio Starčeviću za stvaranje prevedenice *vrimenorics*, koju poslije njega imaju Đurkovečki 1826. godine (*vremeno-rech*) i Mažuranić 1839. (*vrēmenorēč*) u svojim gramatikama. Starčevićeva definicija glagola, inače podudarna s Reljkovićevom, polazi od vremena: "Vrimenorics jest jedna biseda, koja u vrimenu sadashnjem, proshastom, ali doshastom ukazuje, da se shtogod csini, tarpi, ali biva" (str. 49), tj. izriče radnju, stanje i zbiivanje, kako se glagol i danas definira (usp. *Hrvatska gramatika*, str. 222). Promjenu po vremenima Starčević naziva *prigibanje*. Isti mu naziv služi i za sklanjanje, što on smatra prikladnim za oboje. Ovdje nije primijenio svoje pravilo da dva sadržaja trebaju imati i dva izraza, kao što je to objašnjavao kod odnosne zamjenice *koji*. Primarno se glagoli *prigibaju* po licu i vremenu. Iz opisa se dalje vidi da je Starčević uočio i kategoriju broja, stanja, povrat-

³² Riječ je o konverziji broja u zamjenicu.

nosti, načina, roda “u nikojim vremenim” (str. 50), a djelomice i vid. Podjela glagola na tri konjugacijske vrste prema prezentskim nastavcima *-am, -em, -im* proteže se od Kašića do Babukića (Tafra 1993: 119).

Starčević je nabrojio četiri načina: indikativ (*kazajuchi*), imperativ (*zapovidajuchi*), konjunktiv (*vezajuchi*) i infinitiv (*nesvarsheni*). Njegovi su nazivi načina ostali i u ilirskih gramatičara, *kažući* i *vezni* kao inačice od *kazajući* i *vezajući*, te *zapovjedajući* i *nesvršeni*. Kako je kategorija načina zadavala podosta muke našim gramatičarima jer je stanje u hrvatskom jeziku drukčije nego u drugim neslavenskim jezicima, zapravo je ovaj opis prilično pojednostavljen u odnosu na druge, npr. u Mažuranića se (1859) nalaze i niječni i upitni oblici, optativ za stvari moguće (*bio ja!*) i za stvari nemoguće (*o da-sam!*) itd.

Za neke spoznaje još je bilo rano; tek će Jagić 1862. godine raščistiti pitanje konjunktiva pokazujući da se glagolski oblik ne mijenja ako mu se doda veznik (Tafra 1993: 126). U *Ricoslovinci* su ovi glagolski oblici: *sadashnje* (prezent), *polakproshasto* (imperfekt), *proshasto samostavno* (aorist), *proshasto sastavljeno* (perfekt), *davnoproshasto* (pluskvamperfekt), *doshasto vreme* (futura), zatim *zapovidajuchi nacsin* (imperativ), a među konjunktivnim oblicima još su *poduvitno I.* i *poduvitno II.* (kondicional I. i II.) i *buduchprochasto* (futura II.). Tu su još *dionorics sadashnjega* i *proshastoga vrimena* (particip sadašnji i prošli) te *priricsno vreme* (glagolski prilog sadašnji). Nedostaje prilog prošli i pridjev trpni, koji će biti naveden u posebnom poglavlju o tvorbi pasivnih oblika kao *dionorics proshastoga vrimena* i u poglavlju *Od dionoricsi*, u kojemu otvoreno kaže da je u mnogome odstupio od Appendinija i njegova “naucitelja” Della Belle, pa tako i u tumačenju ovoga glagolskoga oblika i drugih oblika “u nesvarshenom nacsinu” (str. 72). Starčević se ne slaže s Appendinijem,

koji po njemu ima “višak” oblika tipa *budući da ja učim i budući učio*. On smatra da osim participa još postoji i prilog, a “je-li shto vishe u nesvarshenom nacsinu csineche varste imade, xelim od Ucsenih iztumacseno viditi” (str. 72).

Participi, u Starčevića *dionorič*, a odatle i u Babukića, naravno u jekavskom liku, bili su uobičajeni u starijim hrvatskim gramatikama. Jedni su ih gramatičari razlikovali od glagolskih priloga po naglasku (Kašić: *bùducchi* i *budúocchi*), a drugi, među njima i Starčević, po sufiksu. Particip je završavao na *-ći*, odnosno na *-vši*, a prilog na *-ć: oruchi, -a, -e, oravshi, a, e : oruch*. Premda glagolski pridjevi na *-ći* nisu obilježje narodnoga jezika, osim rijetkih kao što su *vruč, moguć, tekući*, nego su književni oblici, Starčević njih ne tumači, nego tumači glagolski prilog za koji tvrdi da ga sigurno “jezik iliriski imade” (str. 72), što ilustrira primjerom: *Shtedech i poslujuh sticsu se bogatstva, a shtijuch poznanja*. Iako nema objašnjenja za naziv *priricsno vrime*, može se pretpostaviti da je Starčević imao na umu njegovu funkciju jer se u rečenici glagolski prilog uvijek može zamijeniti zavisnom rečenicom.

Pasivni su oblici ukratko objašnjeni jer je bilo dovoljno reći kako se tvore i dati pravila za tvorbu pridjeva trpnoga (*dionorics proshastoga vrimenta*). Vrijedno je što je Starčević uopće pokušao dati pravila za tvorbu toga pridjeva, koja i nisu jednostavna, iako ima u njima dosta i pogrešnih zaključaka i nedorečenosti. Nije uočio da se tvori samo od prijelaznih glagola. Ne snalazeći se dobro u određivanju tvorbene osnove, pogrešno određuje sufikse *-an, -en, -et, -ut* te tvrdi da se particip tvori od infinitivne osnove ne navodeći i prezentsku. Zato dobro uočava, bez razrađenih pravila, da se naglasak mijenja, oštri u teški, a teški na kratki.

Neki su propusti možda nastali zbog žurbe pri pisanju gramatike. Dok su mu aoristni oblici pomoćnoga glagola *biti* ispravni: *bih, bi...*, dotle u tvorbi kondicionala ima samo oblik *bi*

za sva lica u oba broja. U odjeljku o glagolu opisao je “nacsin govorenja”... koji može biti “potvardjuchuci, nikajuchi, pitajuchi, i smishani” (str. 54) umjesto da je taj dio koji se tiče gramatičkoga ustrojstva rečenice opisao u sintaksi. U njemu se nalazi i odredba da se upit dobiva tako da se glagolu koji je na prvom mjestu doda čestica (*pitorics*) *li*: *jesam-li ja, jesi-li ti*.

U paradigmama Starčević uredno navodi pridjev radni na *-ao*: *imao, orao*, ali u odredbama dopušta i kontrahirani oblik na *-o* jer je lakši za izgovor. Starčević uvodi i nejezične kriterije u svoj opis. Među njima je i ljepota. Tako mu je umjesto oblika za futur II. “lipshe i mnogo bolje” (str. 62) u istoj funkciji sadašnje vrijeme s prefiksom *uz-*: *uzljubim, uzbudem*. Te su prezentske oblike imali gramatičari Della Bella, Reljković i Voltić, a hrvatski pisci rijetko (Tafra 1993: 129), pa se može pretpostaviti da ih je Starčević preuzeo od svojih prethodnika.

U tvorbi vremena Starčević prigovara Della Belli i Appendiniju da tvore od nesvršenih glagola vremena koja imaju samo svršeni glagoli, “shto u nijednom jeziku najti ne budesh” (str. 62). Odnosi se to na tvorbu aorista, ali je kritika upućena i na višak i nepravilnost oblika, npr. kod Appendinija *kradiah, kradih, kradoh*, a pravilno je samo *kradoh*, ispravno zaključuje naš vrsni gramatičar, dodajući da koliko čuje i čita, misli da svaki glagol nema aorist, tj. *proshasto samostavno*. Starčević u odjeljku o glagolima vrlo dobro uočava apsolutnu i relativnu upotrebu vremena, primjerice uočava upotrebu aorista za izricanje relativne prošlosti što se odnosi na budućnost: *Toga mi ne stignusmo, to ja ne docsekah, to ti ne izprosi*, hoće reći: *to mi ne chemo stignuti, to ja ne chu docsekati, to ti ne chesh izprosit*” (str. 63).

Nepromjenljive su riječi u poglavlju o morfologiji obrađene različito. Sve su definirane i razvrstane u skupine prema različitim kriterijima. Prijedlozi su (*pridstavci*) razvrstani prema

padežima uz koje dolaze. Razredbi priloga (*prircsci*) prema značenju posvećeno je dosta prostora. Nabrojeno ih je prilično: prilozi vremena, mjesta, broja, reda, količine, poredbe, kakvoće, ukazanja, pitanja, potvrđenja, nijekanja, sumnje, prilikovanja, sakupljenja i rastavljanja.³³ U velikom popisu priloga različitih po značenju nalaze se i višerječnice, npr. *ne daj Bog, sve to vishe, dan i noch, na priliku, na isti nacsin* itd. Hrvatske gramatike ni do danas nisu dale potpun opis višerječnih leksičkih jedinica pa je Starčevićeva gramatika u tom smislu poticajna. Detaljna je i razredba uzvika (*medjumetci*): začuđenja, zazivanja, žaljenja, ponukovanja, zapovjedanja, dosade, odbijanja, proklinjanja. Među njima također ima dosta višerječnica: *ajme meni, Boxe dragi, grom te ubio* itd. Veznike u tom dijelu Starčević nije obradio, možda zato što ih vidi u sintaksi. Tako opsežan popis priloga i uzvika mogao je napraviti imajući na umu kontekst u kojemu se oni upotrebljavaju, pogotovo kad je riječ o višerječnicama koje bismo mogli svrstati u pragmeme.

3. 7. Slaganje riječi

“Krasnoslovje imenuje se postavljanje svake beside na misto, koje narav i slast jezika pita” (str. 79). Pod tim je nazivom obrađeno uglavnom slaganje riječi u veće sintaktičke jedinice. Rečenica još nije predmet opisa. Od sintaktičkih jedinica spominju se *slovstvo* (rečenica), *izrecsenje* (izreka)³⁴ i *romanoslovstvo* (period). Sve tri su definirane, što ovomu uvodnomu dijelu daje obilježje znanstvenosti. “Svako sastavljenje besidah, kojih razumak doisto za se jest razumljiv, iliti, koje same po sebi cilovit za se daju razumak, ali se vindar kroz slidecha bolje iztumacsiti

³³ Nazivi su Starčevićevi.

³⁴ U gramatici *izrecsenje* dolazi i u značenju ‘rečenica’.

moxe, zove se *slovstvo*. Kada pak slaganje vishe ricsih daje svarsheni razumak, kojemu nishta ne manjka, ima se *Izrecsenje*. Ako-li pak vishe izrecsenjah medju se svezanih svarsheni daju razumak, dobiva se *Romanoslovstvo*" (str. 79). Premda je izreka govorna jedinica, vrijedno je zapažanje njezine cjelovitosti, a uvođenje perioda na najbolji način dokazuje da je posrijedi gramatika književnoga jezika, iako je njezin autor vodio računa o tome kako se govori "po Lici, Karbavi, Bosni, Slavonii, Dalmaciji, i blixnjoj Harvatskoj" i kako je "po obicsaju".

U ovom dijelu svoje gramatike Starčević otvoreno kaže da će slijediti Reljkovića i da pritom neće gubiti "izprid ocsih Otca Appendinia" (str. 80). Dalje ide redom prema vrstama riječi i njihovom slaganju s drugim riječima. Na početku je osnovno općepoznato pravilo da se pridjevne riječi slažu s imenicom u rodu, broju i padežu, a onda se nižu ostala, npr. odredba da ne valja upotrebljavati posvojni genitiv umjesto posvojnoga pridjeva, da neki pridjevi (*pun, dostojan, xeljan, sit...*) traže dopunu u genitivu, drugi u dativu (*koristan, hasnovit, drag, ugodan, jednak...*). Kod zamjenica je pokazano "kako se u govorenju potribuju, koje misto zastiru" (str. 84), kad se upotrebljavaju puni, kad enklitički oblici, kad se uz glagolske oblike stavljaju, a kad se mogu ispustiti. Za glagole je važna njihova rekcija, pa je stoga tu odredba o bližem objektu (spominje se zapravo samo četvrti padež), zatim o instrumentalu sredstva. U jednoj rečenici Starčević pokazuje upotrebu svih padeža (lokativa nema): *Sin moga susida shalje knjigu tvome stricu s' velikom zahvalnosti*. Vrlo je koristan mali rječnik glagola s primjerima objekta po padežima (npr. *csuvati se griha, klanjati se Bogu, mazati se uljem*) te s primjerima prijedložnoga objekta (*kucati na prozor, baciti u vodu, hoditi za kim, plivati po moru*).

Dobro je uočeno da glagoli određena značenja otvaraju mjesto pojedinim prijedložnim izrazima, npr. jedni glagoli kretanja otvaraju mjesto prijedložnomu izrazu *iz* + *genitiv*, a drugi *s* + *genitiv*. Glagoli koji znače “micanje ali gibanje iz mista unutarnjega na izvansko, potribuju pridstavak *iz*” (str. 98): *nositi vino iz pivnice, bixati iz grada*, a glagoli koji znače pomicanje ili kretanje s višega mjesta na niže otvaraju mjesto prijedložnomu izrazu *s* + *genitiv*: *pada shimla s' krova*. Raspravljajući sintaktička pravila, Starčević, dakle, vodi računa o isprepletenosti sintakse i semantike. Nije mu promaklo da glagol *biti* može doći i kao pomoćni glagol i kao glagol s punim leksičkim značenjem.

Konačno, na pravom mjestu, u sintaksi Starčević opisuje kategoriju neodređenosti/određenosti. Govoreći o partitivnom genitivu (*Daj-mi vina, donesi-mi kruha, kupi-mi mesa*), ispravno zaključuje: “U ovim prilikam moxesh poznati, da se ne govori odredno i posebno od ovoga oli onoga *vina*, oli *mesa*... nego občinu od kruha, vina, mesa” (str. 101). Dalje nastavlja vrsni jezikoslovac: “Zato pak isto, jere se govori od stvari razdiljive ne odredno, nego obchinski, dio se samo od ciloga pita, i razumi. Kada-bo cilo shtogod ponase razumivamo, 2. pad. mista ne ima: *donesi-mi vino, vodu, meso* razumi se odlucno ovo ali ono vino, meso, ali ova ali ona voda” (str. 101). “Genitiv u takvim slučajevima signalizira neodređenost, a akuzativ određenost”, zaključio je Pranjковиć (2000) gotovo dva stoljeća poslije Starčevića. Kad se tomu doda i ono što je o kategoriji neodređenosti/određenosti Starčević rekao u poglavlju o morfologiji, tad se s pravom može reći da je uz opis novoštokavskoga četveronaglasnoga sustava opis te kategorije najvredniji dio ove gramatike, a svakako ponajbolji i najopširniji od svih dosadašnjih naših gramatičkih opisa.

Neke se sintaktičke pogreške ponavljaju do danas unatoč kodi-

fikacijskoj normi. *Ricoslovica* propisuje da treba reći *daska od drveta*, a ne *iz drveta*. Prijedlog *iz* dolazi ako znači “izvodjenje”: *izvadit cvit iz rakie* (str. 102). Budući da je teško shvatiti tu razliku, što se može vidjeti i po današnjim pogreškama u upotrebi tih sintaktičkih konstrukcija, Starčević je savjetovao da se pri dvojbi prije upotrijebi prijedlog *od*. *Ricoslovica* preporučuje da se umjesto prijedloga *pri* i *kod* upotrebljava prijedlog *u* uz genitiv kad znači pripadanje ili nečije područje: *u mene*, *u tebe*. Premda se danas sve više upotrebljava upravo *kod* u tom značenju, u njegovanijem se jeziku prednost daje prijedlogu *u*. Još neki primjeri pokazuju da kodifikacijska norma ide jednim smjerom, a uporabna drugim. Često se pogrešno upotrebljava veznik *ni*, vjerojatno kao i prije dva stoljeća, jer je Starčević bio ponukan da naglasi kako veznik *ni* ne stoji nikada pred glagolom, nego samo “prid imenom”.

U odjeljku o prijedlozima, koji je ovdje mnogo opširniji nego u morfologiji, otkriva se da Starčević nije identificirao lokativ, ali ga nije u svom metajeziku ni rabio. Napadajući opet Appendinija i njegovih 7 + 8 padeža, pogotovo ablativ, lokativne primjere iz Appendinija proglašava pogrešnima, a ispravnima smatra dativne. Budući da se dativ u množini razlikovao od lokativa, nema sumnje da Starčević nije poznavao taj padež. On smatra da lokativni oblik u Appendinija *po vilah* treba ispravno glasiti *po vilam*, što je zapravo lokativni prijedlog s dativnim oblikom. Također smatra lokativne oblike *u kuchi*, *u mlinu* dativnima.

Gotovo cijelo poglavlje o sintaksi odnosi se na slaganje riječi u sintagme. O rečenici, i to samo zavisnoj, ima tek vrlo malo u razradi participa. Iz Starčevićeva se opisa daje zaključiti da je riječ o skraćivanju “izrecsenja” i zamjeni zavisne rečenice participom, što ilustrira ovaj primjer: *Kako sam od tebe glas primio...* preoblikom se dobiva *Primivshi glas od tebe...* O rečenici još je

riječ u kratkom pravilu o preoblici aktivne u pasivnu: *Svaki csovik ljubi dobra mladicha – Od svakoga je csovika ljubljen dobri mladich*. Usto u bilješki stoji ispravan zaključak da su oblici *ljubi se, cini se* također pasivni. Iz rečenica su izvučena značenja pojedinih vremena (o značenju aorista govorio je i u morfologiji). Iz toga kratkoga dijela vrijedi izdvojiti zapažanje o apsolutnoj i svevremenskoj sadašnjosti te napomenu da se pluskvamperfekt (*davno proshasto*) upotrebljava samo “u govorenju i pisanju uresheniem” (str. 110).

Ni Starčević nema ništa o rečeničnom ustrojstvu. Ono će biti središtem sintaktičkoga opisa tek u Babukićevoj *Ilirskoj slovnici* (Tafra 1993). Ipak i u onome što je on smatrao *krasnoslovljem* nalazi se nekoliko jezikoslovno vrijednih crtica.

Stariji su gramatičari obrađivali i pravopis, pa *Ricoslovica* nije u tome izuzetak. Pri kraju se sintakse nalazi odjeljak “od pravopisanja”. U njemu je obrađeno veliko slovo, “zlamenje razdiljenja, s’ jedinjenja, i umetkozaklapanja” (str. 111), tj. crtica, spojnica i zgrade, zatim “zlamenje izvadjenja” (navodnici), a “od medjubadakah” (interpunkcijskih znakova): *zarezak, piknjozarezak, dvojpicknja, picknja*, i na kraju: *zlamenje pitanja* i *zlamenje zacsudjenja*. *Ricoslovica* se razlikuje od drugih starijih gramatika i po pravilnoj upotrebi velikoga slova. Pod raznim utjecajima veliko se slovo rado upotrebljavalo. Sad je ograničeno na početak rečenice, na vlastita imena te na iskazivanje počasti: *Vashe Velicsanstvo, Vi ste gospodine govorili*.

3. 8. Rječnik

Starčević je bio veliki jezični čistunac jer je izbjegavao posuđenice nastojeći upotrebljavati isključivo domaće riječi. Nabrajajući domaće nazive mjeseci, veli: “ne *januar, februar* i ost. kako se uzimlje, ne valja se u zajam pushtat, doklen potriba ne

stegne” (str. 35). Gramatičko mu je nazivlje također domaće. Uvijek se, kad je riječ o jezičnom čistunstvu, spominje ime Bogoslava Šuleka koji je otišao u tome najdalje. Međutim, Šulek je u hrvatski jezik unio brojne internacionalizme, pa ga Starčević s isključivo domaćim leksikom daleko nadvisuje u jezičnoj čistoći. O čemu je riječ, pokazuje samo mali dio gramatičkoga nazivlja: *ricsoslovica, ricsoslovje, slovosloxje, vechbroj, jednobroj, brojorics, samostavno i pridavno ime, pleme, prigibanje, padanje, stupaj, pitorics, slovstvo, krasnoslovje, izrecsenje, besidoslovje, sloxnogovornost* (iz *Ricsoslovice*); *razlazi, zarizak, piknja aliti bocka, dvopiknja, piknjozarizak, pitalo, čudilo, priklopac, zaklopac, izpustilo* (iz *Ričoslovja*); *dvoglasnik, nosoglasnik, temeljbroji, redobroji* (iz francuske gramatike).

Starčević se služio izvedenicama, složenicama, ali i prevedenicama, npr. *mudroznanstvo, kopnomirje, skupglasnik*. Složenice, pogotovo ne prevedenice, nisu odlika narodnoga jezika, pa je i to dokaz Starčevićeva odmaka od organskoga idioma. Govori s prostora bivših Ilirskih provincija mogli su biti izvorom za posuđivanje, ali nikako ruski, poljski, češki i staroslavenski, što nije u suglasju sa zagrebačkim filološkim krugom koji je bio otvoren prema slavenizmima. Osvrćući se na leksikografski prinos francuske gramatike, Putanec (1952: 54) zaključuje da bi bilo zanimljivo znati “kako je on dolazio do riječi, kojih dotada naš jezik nije imao: neke je vjerojatno uzeo i iz Stullijeva rječnika”. S obzirom na odlike Starčevićeva leksika bilo bi ga potrebno posebice izučiti.

4. MJESTO ŠIME STARČEVIĆA U POVIJESTI HRVATSKOGA JEZIKOSLOVLJA

Visoko mjesto u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja Šime Starčević zauzima zahvaljujući svojoj nevelikoj hrvatskoj gramatici. *Ricsoslovica* Šime Starčevića po mnogome je osobita gramatika. Ponajprije to je prva gramatika hrvatskoga jezika pisana hrvatskim jezikom. Dotadašnje su gramatike bile pisane ili drugim jezikom (latinskim, talijanskim, njemačkim) ili su bile dvojezične. Tek će ilirci Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i Adolfo Veber započeti niz školskih gramatika s hrvatskim kao metajezikom, premda će i u njihovo vrijeme još izlaziti gramatike na njemačkome i talijanskome. Opis novoštokavskih naglasaka i njihovo označivanje sreće se također poslije, 1854. godine u Andrije Torkvata Brlića i 1859. u Antuna Mažuranića. Dakle, i tu je Šime Starčević bio prvi. Usporedba Starčevićeve gramatike i ostalih hrvatskih gramatika pokazuje još jednu novinu u ovoga vrsnoga jezikoslovca. Opredijelivši se za ikavsku novoštokavštinu kao dijalektnu osnovu na kojoj su već napisana mnoga djela od Dalmacije preko Bosne do Slavonije, Starčević ne vidi potrebu da u svoju gramatiku unosi gramatičke i leksičke sinonime. Time njegova gramatika postaje normativnija od bilo koje starije hrvatske gramatike.

Poredba pokazuje da je Starčeviću u pisanju gramatike od pomoći bila nešto manje Della Bellina gramatika, a nešto više Reljkovićeve. Međutim, preuzimao je dosta kritički i samo ono što se uklapalo u njegov model, primjerice samostalan je u određivanju padežnoga sustava. S Appendinijem, čija je gramatika izišla samo tri godine prije, nije se u mnogome slagao, što je dosta oštro i izricao u gramatici, koja tako djelomice prelazi u polemički tekst.

Ricsoslovica pokazuje da je hrvatski jezik na početku 19. st. potpuno izgrađen jer se njime može napisati stručni tekst bez posuđenica. Nije

dovoljno reći da je ona pisana hrvatskim jezikom, treba naglasiti i kakav je to hrvatski. To je hrvatski jezik bez posuđenica. Sve je nazivlje također nastalo unutar jezika bez leksičkoga posuđivanja. Tako je ta gramatika, kojoj je jedna od zadaća da svojom normom izgrađuje hrvatski jezik javne komunikacije, ujedno i najbolji pokazatelj onodobne njegove izgrađenosti. Starčevićev izbor ikavske (novo)štakvštine za književnojezičnu osnovu s današnje se povijesne udaljenosti čini najboljim, pogotovo što se još i danas otvara jatovsko pitanje u standardnom jeziku. A što se tiče Starčevićeva slovopisa, on bi svakako bio prikladniji za ovo vrijeme računalne komunikacije. U tom svjetlu Šime Starčević u odnosu na ilirce i ne bijaše tako konzervativan, kako se o njemu znalo pisati.

5. CITIRANA LITERATURA³⁵

Akademijin rječnik: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb 1880–1976.

Anić: Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb 1998.

Hrvatska gramatika: Eugenija Barić i dr., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb 1995.

Ivšić, Stjepan, 1913: Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, 196.

Katičić, Radoslav, 1986: *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nacrt za gramatiku, HAZU i Globus, Zagreb.

Kurelač, Fran, 1852: Kako da sklanjamo imena? ili Greške hrvatskih pisac glede sklonovanja osobito 2-a padeža množine, U: *Polemike u hrvatskoj književnosti*, kolo I, knj. 3, priredio I. Krtalić, Zagreb 1982.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, 1860: *Bibliografija hrvatska*, Zagreb.

Pranjeković, Ivo, 1984: Zbirne imenice i kategorija broja u hrvatskom ili srpskom jeziku, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 13/1: 171–175, Međunarodni slavistički centar, Beograd.

Pranjeković, Ivo, 2000: Izražavanje neodređenosti/određenosti, *Riječki filološki dani*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 3. do 5. prosinca 1998, Filozofski fakultet, Rijeka: 343–350.

Putanec, Valentin, 1976–1977: Podrijetlo nekih novijih jezičnih termina u hrvatskom književnom jeziku: rječnik, točka, pravopis, *Jezik*, XXIV(5): 141–149.

Simeon: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.

Tafra, Branka, 1991a: Slavonski gramatičari u 18. st., *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića* (Znanstveni skup; Nova Gradiška, 25. 26. i 27. listopada 1984), JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek, Osijek: 133–144.

³⁵ U raspravi su citirana i neka djela iz iduća dva popisa.

- Tafra, Branka, 1991b: Jesu li ahavci izgovarali h?, *Kolo* 5–6: 47–64.
- Tafra, Branka, 1993: *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Veber, Adolfo, 1862: Brus jezika, U: *Polemike u hrvatskoj književnosti*, kolo I, knj. 3, priredio I. Krtalić, Zagreb 1982.
- Vince, Zlatko, 1960: Rad pravopisne komisije u Zadru god. 1820, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, I: 66–81.
- Vončina, Josip, 1999: Imenički genitiv množine od iliraca do vukovaca, *Filologija*, 33: 179–221.

6. DJELA ŠIME STARČEVIĆA

Kratki nauk čudoredni vrhu dužnosti čovika za seljane, Zadar 1807.³⁶

Mozin Nòva ricsòslovica iliricsko-francèzka prineshènà po Shími Starcsevichu xupniku od Novoga u Líci na potribovánje vojničkè mladosti iliricskih dàrxàvah, Slovimà Gaspara Weis, Trst 1812, 311 str.

Nòva ricsòslovica iliricska vojničkoj mladosti krajicsnoj poklonjena trúdom i nástojànjem Shíme Starcsevicha xupnika od Novoga u Líci, Slovimà Gaspara Weis, Trst 1812, 126 str.

Put križa Isukàrstova, Split 1813.³⁷

Katolicsansko pitalo. Pastirim duhovnim, i roditeljim kerstjanskim vruče priporucseno od Shime Starcsevicha, Tiskopisom bratje Karletzky, Rijeka 1849, 40 str.

Šime Starčevića začastnoga kanonika stolne cerkve senjske, prisednika duh. stola, i župnika grada Karlobaga *Homelie* iliti

³⁶ Podatak u Kukuljevića (1860). Poslije i u drugoj literaturi. V. 2. poglavlje u ovoj raspravi, str. 131.

³⁷ Podatak u Kukuljevića (1860). Umjesto grafema ž vjerojatno je stajao grafem x. Djelo navodi i Horvat (1940).

tumačenje svetoga Evangjelja za sve nedilje od Došastja Gospodinova do posljednje nedilje po Duhovih, Bratja Battara, Zadar 1850, knjiga I, IV+316 str.; knjiga II, 276 str.

Homilije ili tumačenje sv. Evandelja za sve nedjelje u godini, Priredio i izdao Zbor bogoslovne mladeži u Zadru, Tiskara J. Ferrari, Zadar 1918, XII+358 str.

Svagdanja pobožnost i prava izpovid kèrstjanska po Šimi Starčeviću, začasnom kanoniniku..., Tiskom i troškom Franje Župana, Zagreb 1854, V + 7 – 286 str.

Razmishljanje sedam xalostih Blaxene Dvice Marie koje se csini na gori Kalvarii u Karlobagu, Tiskom A. Karletzky, Rijeka 1855, 7 str.

Ričoslovje, Glasnik dalmatinski, od br. 34/1849. do br. 57/1850.³⁸

Za članke u *Zori dalmatinskoj* vidi Maštrović 1954.

7. IZBOR IZ LITERATURE O ŠIMI STARČEVIĆU

Anić, Vladimir, 1968a: Akcenat u gramatici Šime Starčevića, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru*, 7 (1965/1966, 1967/1968) 7: 70–88.

Anić, Vladimir, 1968b: Akcentološki članci Šime Starčevića, *Jezik*, 15 (4): 114–121.

Binički, Fran, 1918: Autobiografija popa Šime Starčevića, *Hrvatska prosvjeta*, 5 (2): 94–95.

Brlobaš, Željka, 2001: *Vrste riječi u hrvatskim gramatikama (na primjeru gramatike Šime Starčevića Nova ričoslovica ilirička)*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, rkp.

Derossi, Julije, 1995: Pop Šime Starčević i Zora dalmatinska, *Zadarska smotra*, 3–4: 87–94.

Derossi, Julije, 1997: Hrvatski jezikoslovac pop Šime Starčević, *Senjski zbornik*, 24: 141–150.

³⁸ U ta dva godišta ima više različitih priloga.

- Derossi, Julije, 2001: Pop Šime Starčević i hrvatski književni jezik, *Lička revija*, 1: 33–36.
- Drechsler, Branko, 1912: Pop Šime Starčević, *Veda*, dvomesečnik za znanost in kulturo, 2, sv. V: 436–444, sv. VI: 542–553, Nova Gorica.
- Horvat, Josip, 1940: *Ante Starčević, kulturno-povjesna slika*, Zagreb.
- Ivšić, Stjepan, 1912: Akcenat u Gramatici Ignata Alojzija Brlića, *Rad JAZU*, 144.
- Jonke, Ljudevit, 1965: *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb.
- Junković, Zvonimir, 1978: Šime Starčević i fonološki opis novostokavskih naglasaka, *Jezik*, 25(3): 80–85.
- Maštrović, Vjekoslav, 1949, 1954: *Jadertina croatica*, bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru, JAZU, Zagreb, I. dio: knjige, 1949, II. dio: časopisi i novine, 1954.
- Putanec, Valentin, 1952: *Francuska leksikografija na hrvatskom ili srpskom i slovenskom jeziku do 1914. g.*, Doktorske disertacije Sveučilišta u Zagrebu, br. 4, Zagreb.
- Ravlić, Jakša, 1963: *Hrvatski narodni preporod*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 28, Matica hrvatska i Zora, Zagreb.
- Rešetar, Milan, 1914: Zur Bezeichnung der serbokroatischen Betonung, *Archiv für slavische Philologie*, XXXV: 60–62.
- Skok, Petar, 1944: La littérature croate sous Napoléon, *Annales de l'Institut français de Zagreb*, VIII (24–25): 71–83.
- Starčević, Mile, 1942: Tragom popa Šime. Pop Šime Starčević i zagrebački knjižar Župan, *Spremnost*, 2: 9, Zagreb.
- Trubecki 1960: H. C. Трубецкой, *Основы фонологии*, Москва.
- Vince, Zlatko, 1961: Pravopisno-jezična previranja u sjevernoj Dalmaciji prije 1860. god., *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 8: 263–294.
- Vince, Zlatko, 1965: Zadar kao središte raspravljanja o književnom jeziku u prvoj polovini XIX stoljeća u Dalmaciji,

Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 11–12: 405–460.

Vince, Zlatko, 1966: Pogledi na jezična pitanja u Dalmaciji u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, *Kolo*, 8–10: 243–248.

Vince, Zlatko, 1971: Sudbina ikavice u jeziku hrvatske književnosti, *Forum*, 3: 541–588.

Vince, Zlatko, 1973: Zasluge Šime Starčevića za hrvatski književni jezik, *Filologija*, 7: 157–201.

Vince, Zlatko, 1978: *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb.

Branka Tafra

Nakladnik: *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*
Zagreb, Strossmayerov trg 2

Biblioteka: PRETISCI
Urednik: Marija Znika
Knjiga 2: Šime Starčević: *Nova ricsoslovica iliriska*

Recenzenti: Darija Gabrić-Bagarić
Ivo Pranjković

Tehničko uređenje: Boris Kren

Naslovna stranica: *Inventa studio*, Branko Bernardić, Zagreb

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 811.163.42'36"18" (02.045)
811.163.42-05 Starčević, Š.

STARČEVIĆ, Šime

Nova ricsoslovica iliriska : vojničkoj mladosti krajicnoj poklonjena /
trudom i nastojanjem Shime Starcsevicha xupnika od Novoga u Lici. - Zagreb :
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2002. – (Biblioteka Pretisci ; knj. 2)

Faks. pretisak izd. iz 1812. - Izv. oblik autorova imena: Šime Starčević

ISBN 953-6637-13-8

I. Starčević, Šime -- Jezikoslovni rad II.
Hrvatski jezik -- Gramatika -- Povijest

420308053

Za nakladnika: Marko Samardžija
Tisak: Zrinski d.d., Čakovec

